ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
PROGRAMI

DEVLET KORUMASINDAN AYRILAN KİŞİLERİN KURUM BAKIMINDAN AYRILIŞ VE İZLENME SÜRECİNE İLİŞKİN DENEYİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA KOÇİ

ANKARA
HAZİRAN, 2025

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
PROGRAMI

DEVLET KORUMASINDAN AYRILAN KİŞİLERİN KURUM BAKIMINDAN AYRILIŞ VE İZLENME SÜRECİNE İLİŞKİN DENEYİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEHRA KOÇİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÖKHAN ATİK

ANKARA
HAZİRAN, 2025

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Zehra KOÇİ adlı öğrencinin hazırladığı "Devlet Korumasından Ayrılan Kişilerin Kurum Bakımından Ayrılış ve İzlenme Sürecine İlişkin Deneyimleri" başlıklı bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı'nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Nazife ÜZBE ATALAY	……..
Üye	Doç Dr. Gökhan ATİK	……..
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Öykü MANÇE ÇALIŞIR	……..

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 26/06/2025 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/2025 tarihinde kabul edilmiştir.

……

Prof. Dr. Mehmet İkbal YETİŞİR

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Zehra KOÇİ

ÖZET

DEVLET KORUMASINDAN AYRILAN KİŞİLERİN KURUM BAKIMINDAN AYRILIŞ VE İZLENME SÜRECİNE İLİŞKİN DENEYİMLERİ

KOÇİ, Zehra
Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan ATİK
Haziran, 2025, 111

Bu araştırmanın amacı, devlet koruması altında çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile yanında bulunan ve reşit olarak kurum bakımından ayrılan kişilerin ayrılış ve izleme sürecine ilişkin deneyimlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada, 2018–2022 yılları arasında kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişiler katılımcı olarak yer almıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve MAXQDA 24 programı kullanılarak fenomenolojik betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Katılımcılar, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 1. maddesi kapsamında kamuda istihdam edilen kişiler arasından seçilmiştir. Görüşmelerin analizinden beş tema ve bu temalara bağlı alt temalar belirlenmiştir. Bu temalar; bağımsız yaşama hazırlık süreci deneyimleri, ayrılış süreci deneyimleri, kurum bakımı sonrası deneyimler, çalışma yaşamı ve istihdam hakkına ilişkin deneyimler şeklinde sınıflandırılmıştır. Araştırma bulguları, kurum bakımından ayrılan kişilerin bağımsız yaşama geçiş sürecinde hazırlık çalışmalarına ve kurum sonrası dönemde sosyoekonomik, duygusal, sosyal ve kariyer alanlarında destek ihtiyaçlarının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişiler bağımsız yaşama uyum sürecinde yalnızlık duygusu ile mücadele etmekte ve yeni bir düzen kurmakta zorluk yaşamaktadırlar. Çalışma yaşamında ise etiketlenme ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Öte yandan, bağımsız yaşam uyum süreci bireysel özelliklerine göre farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda, kurum bakımından ayrılan kişilerin bağımsız yaşama uyum süreçlerinin desteklenmesinde etkili bir sosyal destek mekanizmasının önemli katkı sağlayacağı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kurum bakımından ayrılan kişiler, kurum bakımından ayrılış deneyimleri, kurum bakımı sonrası izleme.

ABSTRACT

EXPERIENCES OF INDIVIDUALS LEAVING STATE PROTECTION REGARDING THE PROCESS OF LEAVING INSTITUTIONAL CARE AND BEING MONITORED

KOÇİ, Zehra

Master's Degree, Department of Educational Sciences

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gökhan ATİK

June 2025, 111

The aim of this study is to examine the experiences of individuals who were under state protection in residential care institutions or with foster families and who left care upon reaching the age of majority, focusing on their transition out of care and the follow-up process. Designed as a qualitative study, the research includes participants who exited institutional care upon reaching adulthood between 2018 and 2022. Data were collected through semi-structured interview forms and analyzed using the phenomenological descriptive analysis method with the help of MAXQDA 24 software. Participants were selected among those employed in the public sector under Article 1 of the Additional Provisions of Law No. 2828 on Social Services. As a result of the analysis, five main themes and their respective sub-themes were identified. These themes are: experiences related to the preparation process for independent living, experiences of the departure process, post-care experiences, working life, and experiences related to the right to employment. The findings reveal that individuals who leave institutional care need support in various areas such as socio-economic well-being, emotional stability, social integration, and career development, both during the preparation for independent living and after care. Individuals leaving institutional care struggle with feelings of loneliness during the process of adapting to independent living and face difficulties in establishing a new order in their lives. In the workplace, they are often subjected to stigmatization and discrimination. On the other hand, the process of adaptation to independent living varies depending on individual characteristics. In this context, it is concluded that an effective

social support mechanism plays a significant role in supporting individuals during their transition to independent life and in facilitating their adaptation to life after care.

Key Words: Care leavers, experiences of leaving care, monitoring after leaving care.

ÖNSÖZ

Bu tez, kurum bakımından ayrılan kişilerin deneyimlerini anlamaya yönelik bir çabanın ve uzun bir emeğin ürünüdür. Bu süreç boyunca yalnızca akademik değil, kişisel olarak da önemli bir öğrenme ve gelişim süreci yaşadım. Bu yolculukta yanımda olan, katkı sunan herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca bilgi ve rehberliğiyle bana yol gösteren, samimiyetini, nezaketini ve desteğini her zaman hissettiren danışmanım Doç. Dr. Gökhan ATİK'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin hazırlanma sürecinde hem fikirleriyle katkı sunan hem de manevi desteğiyle yanımda olan sevgili arkadaşım Nafiye KORKUT'a gönülden teşekkür ederim.

Hayatım boyunca olduğu gibi bu süreçte de sevgileri ve dualarıyla güç veren anneme ve babama; desteklerini esirgemeyen canım kardeşlerim Esra ve Eda'ya teşekkür ederim.

Her daim yanımda olan, sevgisiyle ve anlayışıyla bana güç veren eşim Mehmet Safa'ya minnettarım. Ve sevgili oğlum Mehmet Yusuf… Sen her şeyin en güzel yanısın. Varlığın bu süreci çok daha anlamlı kıldı.

Aileme…

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ ... iii
ÖZET ... iv
ABSTRACT ... vi
ÖNSÖZ ... viii
İÇİNDEKİLER ... x
TABLOLAR DİZİNİ ... xii
ŞEKİLLER DİZİNİ ... xiii
KISALTMALAR ... xiv
BÖLÜM 1 ... 1
GİRİŞ ... 1
Problem Durumu ... 1
Amaç ... 4
Önem ... 4
Sınırlılıklar ... 6
Tanımlar ... 6
BÖLÜM 2 ... 8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR ... 8
Çocuk Koruma Sistemi ... 8
Bağımsız Yaşama Hazırlama ve Kurum Bakımı Ayrılış Süreci ... 11
Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetleri ... 14
Beliren Yetişkinlik Dönemi ... 16
İlgili Araştırmalar ... 23
BÖLÜM 3 ... 29
YÖNTEM ... 29
Araştırmanın Modeli ... 29
Çalışma Grubu ... 29
Verilerin Toplanması ... 33
Veri Toplama Aracı ... 33
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ... 34
Verilerin Çözümlenmesi ... 35
Araştırmacının Rolü ... 36
Tez Danışmanının Rolü ... 36
BÖLÜM 4 ... 38
BULGULAR VE YORUMLAR ... 38
Bulgular ... 38
Tema 1: Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimleri ... 39
Tema 2: Ayrılış Süreci Deneyimleri ... 42
Tema 3: Kurum Bakımı Sonrası Deneyimleri ... 53
Tema 4: Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimleri ... 59
Yorumlar ... 66
Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimlerine İlişkin Yorum ... 67

Ayrılış Süreci Deneyimlerine İlişkin Yorum 68
Kurum Bakımı Sonrası Deneyimlerine İlişkin Yorum 75
Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimlerine İlişkin Yorum 80
BÖLÜM 5 84
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 84
Sonuçlar 84
Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar 84
Ayrılış ve Kurum Bakımı Sonrası Süreci Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar 85
Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar 88
Öneriler 90
Çocuk Bakım Kuruluşlarında ve Çocuk Hizmet Birimlerinde Görev Yapan Personele Yönelik Öneriler 90
Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler 91
Araştırmacılara Yönelik Öneriler 93
KAYNAKLAR 95
EKLER 104
EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 105
EK 2. Etik Kurul Onayı 108
BENZERLİK BİLDİRİMİ 109
ÖZGEÇMİŞ 110

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 1. Katılımcı Bilgileri 30
Tablo 2. Katılımcı Öğrenim Durumu Bilgileri 30
Tablo 3. Katılımcıların Kurum Bakımı Sürecine İlişkin Bilgileri 31

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1. Kurum Bakımından Ayrılan Kişiler Nitel Görüşme Temaları ve Alt Temaları.38

KISALTMALAR

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇES	Çocuk Evleri Sitesi
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇOKİM	Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
KYK	Kredi Yurtlar Kurumu
İÇES	İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi
MAXQDA	Max Qualitative Data Analysis
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SHK	Sosyal Hizmetler Kanunu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amaç ve alt amaçlarına, çalışmanın taşıdığı önemine, araştırma sürecine ilişkin sınırlılıklar ile araştırmada ele alınan temel kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Türkiye'de çocuk koruma politikaları Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında şekillenmektedir. Çocukların yaşama hakkının korunması, ırk, din, dil, cinsiyet, engellilik durumuna göre ayrım yapılmaksızın sağlıklı gelişimi ve refahı için yasal ve idari önlemler alınması ve tüm faaliyetlerde çocuğun yararının gözetilmesi devletlerin sorumluluğundadır (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989).

Çocukların fiziksel, duygusal, sosyal, bilişsel açıdan gelişimlerinin desteklenmesi ve her türlü ihmal ve istismardan korunması çocuğun temel haklarından olmakla birlikte toplumsal yaşamın geleceği açısından da önem arz etmektedir (İnan, 1968). Bu doğrultuda, çocukların gelişimini desteklemek amacıyla koruyucu ve önleyici faaliyetler ile korunma ve bakım ihtiyacı bulunan çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerinin geliştirilmesi sosyal devletin sorumlulukları kapsamındadır.

Korunma ve bakım ihtiyacı bulunan çocukların bakımı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na (ASHB) bağlı kuruluşlarda veya aile yanında sağlanmakta olup sağlıklı gelişimini destekleyici eğitimler, psikososyal destek, bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları yürütülmektedir (ASHB, 2023, 2024). Bununla birlikte, kurum bakımından ayrılan gençler için bakım sürecinden bağımsız yaşama geçişlerinde mesleki ve sosyal yaşama uyumlarını desteklemek amacıyla bakım sonrası destekler de sunulmaktadır.

Kurum bakımından ayrılış süreci kurum bakımındaki çocuklar için stresli bir yaşam deneyimlerinden biridir (Sadak ve Yıldırım, 2020). Kuruluş bakımından ayrılış sürecinin hem beliren yetişkinlik dönemine denk gelmesi hem de yeni bir yaşam düzeni

oluşturma durumu bu dönemi daha zorlu hale getiren iki önemli değişken olarak görülebilir (Arnett, 2000; Boduroğlu, 2006).

Kurum bakımından ayrılma süreci, kurum bakımında büyüyen çocuklar için stresli yaşam deneyimlerinden biridir. Bu sürecin hem beliren yetişkinlik dönemine denk gelmesi hem de bireylerin yeni bir yaşam düzeni kurma zorunluluğu, söz konusu dönemi daha da zorlayıcı hâle getirmektedir.

Yeni bir yaşam dönemini temsil eden beliren yetişkinlik dönemi; kişinin dünya görüşü, iş ve romantik ilişkiler konusunda kimlik keşfine girdiği, kendi adına karar vermek ve yaşamını yönetmek zorunda olduğu, ergenlikten çıkamadığı ancak aynı zamanda yetişkinliğe de henüz geçemediği ve kendi yaşamını kurma ve değiştirebilme fırsatlarının olduğu bir dönemdir (Arnett, 2000).

Beliren yetişkinlik döneminin bir geçiş evresi olması ve kişinin hayatına yön verecek önemli kararlar alınması sebebiyle kişiler bazı problemler yaşayabilmektedir. Bu dönemde kişinin çocukluk döneminden kopması, aileden ayrışması ve aynı zamanda yetişkinlik becerileri edinmesi beklenmektedir. Özerkliğe doğru ilerlediği bu dönemde ailesinden destek alamaması halinde de kişiler problem yaşayabilmektedir (Ulaş Kılıç, 2020). Aynı zaman diğer toplumsal rolleri açısından da değişimlerin yaşandığı ve yeni rollerin edinildiği bu dönemde kişiler roller arası dengenin sağlanmasında zorluk yaşayabilmektedir.

Kimlik keşfi, kararsızlık, değişkenlik, kendi başına davranma, yetişkinliğe geçiş dönemi olması ve seçeneklerin çokluğu bu dönemdeki bireyleri diğer gelişim dönemlerindeki bireylere göre olumsuz yaşam koşullarına ve bunların yarattığı strese ve olumsuz duygulara daha yatkın kılmaktadır (Schulenberg ve Zarrett 2005). Özellikle bu dönemde sağlanan destek kişilerin baş etme becerilerinin gelişmesinde ve desteklenmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Kurum bakımından ayrılma süreci yaşamın birçok alanındaki değişikliği de beraberinde getirmektedir. Ayrılma süreci ile birlikte; iş, barınma, ekonomik koşullar, toplumsal yaşama uyum, toplu yaşamdan bireysel yaşama geçiş, farklı sosyal çevreye geçiş gibi hususlarda birçok değişikliğin yaşandığı bir dönemdir.

Kurum tarafından yapılandırılan planlı ayrılış süreci çalışmalarına ve sosyal destek mekanizmasını oluşturan bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerine rağmen kurum bakımından ayrılış ve bağımsız yaşama uyum süreçlerinde kişilerin problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. Araştırmalar, kurum bakımı sonrasında kişilerin sıklıkla sosyal destek yetersizliği, barınma problemi, ayrımcılık, eğitime devam edememe,

dışlanma, rehberlik alamama (Tapan, 2022), etiketlenme/dışlanma, iş hayatına uyum problemleri, evlilik problemleri (Sadak ve Yıldırım, 2020) gibi konular başta olmak üzere birçok alanda sorun yaşadığına işaret etmektedir. Boduroğlu (2016) tarafından kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan başka bir çalışmada, kurumdan ayrılan kişilerin ayrılma sürecinde ve sonrasında yaşam düzeni kurma sürecinde barınma, sağlık, ekonomik, dışlanma, iş hayatına uyum, rehberlik desteği bulma, sosyal yaşama uyum konularında problem yaşadıkları bulunmuştur.

Kurum bakımından ayrılan kişilerin eğitim düzeylerine de bağlı olmakla beraber iş hayatına uyum noktasında zorluk yaşadığı görülmektedir (Sadak, 2019). Alt öğrenim düzeylerinden mezun olan kişiler üst öğrenim düzeyinden mezun olan kişilere kıyasla iş hayatına uyum noktasında daha çok zorluk yaşamaktadır. Yapılan başka çalışmada ise kurum bakımından ayrılan kişilerin genç yaşlarda evlilik birlikteliği kurması nedeniyle evliliği devam ettirmede zorluk yaşadıkları görülmektedir (Turgut ve Özkan, 2019). Kurum bakımından ayrılan gençlerin romantik ilişkiler noktasında rehberlik ve danışmanlık desteğine ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Yanardağ (2019) tarafından yapılan bir çalışmada ise, kurum bakımından ayrılan kişilerden öz ailesi ile iletişimleri devam eden kişilerin kurum bakımı sonrası yaşama uyum noktasında kolaylık yaşadıkları bulunmuştur.

Yurt dışında yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye ile benzer sorun alanları bulunmaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan çalışmalarda, kurum bakımı sonrası kişilerin barınma, sosyal destek, ayrımcılık, eğitime devam, dışlanma, rehberlik desteği konularında zorlandıkları görülmektedir (Dutta, 2017; Melkman ve Benbenishty, 2018; Refaeli ve Zeira, 2019; Wade ve Dixon, 2006).

Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, kurum bakımından ayrılış sürecinin kişiler için zorlu bir dönem olduğu ve bu süreçte kurumdan, aileden, arkadaşlardan ve romantik ilişkilerden alınan desteğin, bağımsız yaşama uyumu kolaylaştırdığı görülmektedir (Boduroğlu, 2016; Sadak ve Yıldırım, 2020; Tapan, 2022). Kurum bakımından ayrılış döneminin, beliren yetişkinlik dönemine denk geldiği ve bu nedenle gelişimsel görevler açısından sürecin çeşitli zorluklar içerdiği ifade edilmektedir (Arnett, 2000). Ayrıca, kişilerin olumsuz yaşam öyküleri nedeniyle kurum bakımında bulunmaları dikkate alındığında, bu geçiş döneminin yaşamlarında kritik bir öneme sahip olduğu değerlendirilmektedir. Kurum bakımından ayrılan kişilerin bu sürece ilişkin deneyimlerinin psikolojik sağlamlıklarına göre farklılık gösterdiği; bazı kişilerin destek almaksızın bu sürece uyum sağlarken, bazılarının ise bu süreçte desteklenmesi gerektiği

öne sürülmektedir (Stein, 2005). Bu bağlamda, kurumdan ayrılış ve izlenme süreçlerine ilişkin yaşantıların, kişiler tarafından nasıl anlamlandırıldığı, süreçte karşılaşılan güçlüklerin ve destekleyici unsurların belirlenmesi; bağımsız yaşama geçişin sağlıklı biçimde gerçekleşebilmesi ve etkili destek mekanizmalarının oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, kurum bakımından (kuruluş bakımı ve koruyucu aile) reşit olarak ayrılan kişilerin kurumdan ayrılış sürecindeki ve kurumdan ayrıldıktan sonra izlenme sürecindeki deneyimlerini incelemektir. Korunma ve bakım altında bulunulan sürede bağımsız yaşama hazırlanması, ayrılış sürecinin planlanması ve ayrılış sürecinde karşılaşılan zorlukların ve kolaylıkların detaylı bir şekilde ele alınması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, kurum bakımından ayrıldıktan sonra yeni bir yaşam düzeni kurma noktasında sosyal, duygusal, finansal açılardan ne gibi zorluklar yaşadıklarının ve onların yeni bir yaşam düzenine uyumlarını kolaylaştırıcı faktörlerin detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır.

İlgili araştırmalar bağlamında, bu çalışmada aşağıda belirtilen problem durumlarına odaklanılmıştır.

1. Kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişiler kurumdan ayrılış sürecini nasıl deneyimlemektedir? Bu süreçte ne gibi zorluklarla karşılaşmaktadır? Karşılaştıkları problemlerdeki kolaylaştırıcı faktörler nelerdir?
2. Kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişiler kurum bakımı sonrası yaşamlarının ilk yıllarını nasıl deneyimlemektedir? Bu süreçte ne gibi zorluklarla karşılaşmaktadır? Karşılaştıkları problemlerdeki kolaylaştırıcı faktörler nelerdir?

Önem

Korunma ve bakım altındaki çocuklara yönelik hizmetler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren Himaye-i Etfal Cemiyeti öncülüğünde sürekli bir dönüşüm ve gelişim süreci geçirmiştir (Sarı, Ergüt ve Ünlü Çeber, 2021). Ancak, devlet korumasından ayrılan bireylere yönelik destekleyici hizmetlerin uzun yıllar boyunca sınırlı kaldığı görülmektedir. Son yıllarda ise bu alandaki politika ve uygulamalarda önemli gelişmeler kaydedilmiş; kurum bakımından ayrılan bireyler için sunulan

hizmetlerin çeşitliliği ve etkinliği artırılmıştır (ASHB, 2024). Bununla birlikte, mevcut araştırmalar kurum bakımından ayrılan bireylerin özellikle kurum sonrası yaşamlarında çeşitli zorluklar yaşadıklarını ve çok boyutlu destek ihtiyaçlarının devam ettiğini göstermektedir (Boduroğlu, 2016; Sadak, 2019; Tapan, 2022). Alanyazın incelendiğinde ise bu bireylerin deneyimlerini derinlemesine ele alan çalışmaların sayıca sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Boduroğlu, 2016; Sadak, 2019; Sadak ve Yıldırım, 2020; Tapan, 2022).

Kurum bakımından ayrılma süreci, yalnızca bir bakım hizmetinin sonlanması değil; aynı zamanda bireyin "beliren yetişkinlik" dönemine geçişiyle örtüşen çok katmanlı bir yaşam değişimidir. Bu gelişimsel dönemde, bireylerin yaşamlarını yapılandırmaya ve sorumluluk almaya yönelik yeni rollerle karşılaştıkları; bu nedenle hem gelişimsel hem de yapısal düzeyde daha yoğun desteğe ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Bu bağlamda, söz konusu çalışmada kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşadığı deneyimler yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda sistemsel desteklerin niteliği açısından da değerlendirilmektedir.

Bu araştırma, kurum bakımından ayrılan bireylerin ayrılış ve izlenme süreçlerini çok boyutlu biçimde ele alarak, bu süreçte ihtiyaç duydukları alanları ve süreci kolaylaştıran koruyucu ve önleyici faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle, bireylerin bağımsız yaşama geçişlerinin sağlıklı bir şekilde desteklenmesine ilişkin öneriler geliştirilmesi beklenmektedir.

Kurum bakımından ayrılan bireylerin deneyimlerinin sistematik olarak ortaya konması, hem alanyazındaki önemli bir boşluğun giderilmesine hem de uygulama alanındaki hizmetlerin niteliğinin artırılmasına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde yürütülen bağımsız yaşama hazırlık, bakım sonrası izleme ve rehberlik hizmetlerinin etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik somut ve katılımcı temelli veriler sunması beklenmektedir. Araştırma bulgularının, bireylerin sosyoekonomik uyum, duygusal destek ihtiyacı, istihdam olanakları, barınma koşulları ve sosyal entegrasyon gibi temel yaşam alanlarında karşılaştıkları güçlükleri ve bu güçlüklerle başa çıkmada etkili olan destek mekanizmalarını görünür kılması beklenmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sunulan hizmetlerin kapsam ve içeriğinin yeniden değerlendirilmesine, uygulamada karşılaşılan sorun alanlarının belirlenmesine ve hizmetlerin bireylerin gelişimsel özelliklerine daha uygun biçimde yeniden yapılandırılmasına katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca, bakım

sonrası süreçlerde sunulan sosyal hizmet modellerinin genç yetişkinlik dönemiyle ne ölçüde uyumlu olduğuna dair uygulayıcılara yol gösterici bir çerçeve sunması ve bu doğrultuda birey merkezli ve bütüncül bir hizmet anlayışının güçlendirilmesine zemin oluşturması beklenmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında istihdam edilen kişilerle sınırlıdır. Katılımcıların kendilerini ifade etme biçimleri sınırlı olmuş, bu nedenle veri toplama sürecinde farklı soru yöntemlerine başvurulmuştur. Bu durum, verilerin derinliği üzerinde kısmi bir sınırlama oluşturmuştur. Araştırmanın nitel bir çalışma olmasından kaynaklı araştırma sonuçlarının genellenebilirliği açısından sınırlılık bulunmaktadır.

Tanımlar

Kurum: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nı ifade etmektedir.

Kurum bakımı: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında haklarında korunma veya bakım tedbir kararı bulunan çocuklara, çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile yanında verilen bakım hizmetini ifade etmektedir.

Kuruluş bakımı: Çocuk evi, çocuk evleri sitesi ve ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesini kapsayan çocuk bakım kuruluşlarında verilen bakım hizmetini ifade etmektedir.

Koruyucu aile: Koruyucu aile; çeşitli nedenlerle biyolojik ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocukların devlet denetiminde bakım sorumluluğunu alan aileyi ifade etmektedir.

Korunma kararı: Korunmaya ihtiyacı olan çocukların reşit oluncaya kadar 2828 sayılı Kanun hükümlerine göre Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararını ifade etmektedir.

Bakım tebdir kararı: Çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine yönelik mahkeme tarafından verilen kararı ifade etmektedir.

Korunma ve bakım altında bulunma: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocuğun hakkında korunma veya bakım tedbir kararı verilerek çocuk bakım kuruluşunda veya koruyucu aile yanında kalmasıdır.

Kurum bakımından ayrılan kişi: Korunma ve bakım tedbir kararı ile çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile yanında kalan ve korunma ve bakım tedbir kararının sonlanması nedeniyle kurumdan ayrılan kişiyi ifade eder.

İzleme hizmeti: Kurum bakımından ayrılan kişilere en son hizmet aldıkları çocuk bakım kuruluşu veya koruyucu aile biriminde görevli danışmanı tarafından bir yıl süre ile sunulacak rehberlik ve izleme hizmetini ifade eder.

Sosyal çalışma görevlisi: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında görev yapan ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade eder.

Danışman: Çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile birimlerinde görev yapan ve görev yaptığı kuruluş/birimdeki çocuklardan sorumlu olan sosyal çalışma görevlilerini ifade eder.

Sosyal hizmet modeli: Bu çalışmada çocuk bakım kuruluşları ve koruyucu aile olarak ele alınmaktadır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde kurum çocuk koruma sistemi, kurum bakım hizmetleri ve kurumsal destekler açıklanmıştır. Çocuk bakım kuruluşlarında ve koruyucu aile hizmetinde korunma ve bakım altında bulunan çocuklara sunulan hizmetlere ve kurum bakımı sonrasında sunulan desteklere yer verilmiştir. Kurum bakımından ayrılan kişilerin deneyimleri üzerinde algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlık kavramlarının kuramsal bakış açılarına değinilmiştir. Kurum bakımından ayrılan kişilerin kurum sonrası yaşama ilişkin deneyimlerinin ele alındığı ilgili araştırmalar da yer almaktadır.

Çocuk Koruma Sistemi

Türkiye'de çocuk koruma politikalarına önemli ölçüde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yön vermektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda korunmaya ihtiyacı olan çocuk, "beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk" olarak tanımlanmaktadır (md. 5).

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise korunma ihtiyacı olan çocuk, "Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu" şeklinde tanımlanmaktadır.

Korunma ihtiyacı olduğu görülen çocuklar, adlî ve idarî merciler, kolluk kuvvetleri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı birimlere bildirilir. Bildirilen vakalar Bakanlığın ilgili birimleri tarafından değerlendirmeye alınır. Çocuğun aile yanında kalma durumu ve

5395 sayılı Kanunda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler (sağlık, eğitim, barınma, danışmanlık ve bakım) değerlendirilir. Çocuğun korunma altına alınmasını gerektiren bir durum olması halinde ise çocuk, Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimine (ÇOKİM) teslim edilir.

Korunma ihtiyacı tespit edilen çocuk hakkında mahkeme tarafından hakkında 5395 sayılı Kanun uyarınca bakım tedbir kararı alınır. Çocuklar hakkında verilen bakım tedbir kararının uygulanmasından ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumludur (ÇKK, md. 10). Korunma ve bakım altına alınan çocuklara bakım tedbirleri, aile yanında bakım ve kuruluş bakım modelleri olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır (ÇHGM, 2024).

Aile Yanında Bakım Modelleri

Biyolojik ailesi yanında, koruyucu aile yanında veya evlat edindirilerek bakımı mümkün olan çocuklar için sunulan hizmetlerdir. Bu hizmetler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti. Kendi ailesi yanında bakımı mümkün olan ve sadece ekonomik problemler nedeniyle ailesinin bakımını sağlamakta zorlandığı durumlarda ailelere sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır (ASHB, 2024). Bununla birlikte, "Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler"e de sosyal ve ekonomik destek sağlanmaktadır (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, md. 6/c).

Koruyucu Aile. Biyolojik ailesi yanında bakımı mümkün olmayan ve evlat edindirilemeyen çocuklar için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca belirlenen şartları taşıyan, çocuğun sağlıklı gelişimi için ebeveyn sorumluluklarını yerine getirebilecek ve aile ortamı sunabilecek kişilerce korunma ve bakım altındaki çocukların bakımının sağlanmasıdır (ASHB, 2024). Koruyucu aile hizmeti kısa süreli veya uzun süreli olarak değişmektedir. Korunma ve bakım ihtiyacı olan çocuklar için şartların sağlanması

durumunda öncelikli olarak faydalandırılması istenen bakım modelidir (ÇHGM, 2024). Koruyucu aile yanında kalan çocukların izlenmesi ve takibi belirli aralıklarla sosyal çalışma görevlilerince sağlanır.

Evlat Edindirme. Biyolojik ailesi ile birlikte yaşama imkânı tamamen kalmamış ve korunma ve bakım ihtiyacı olan çocuklar için sağlanan uzun süreli bakım modelidir (ASHB, 2024). Evlat edindirme hizmeti Türkiye'de sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca sağlanmaktadır. Evlat edindirilmeye uygun çocuklar bir yıl süre ile Valilik onayı ile geçici olarak Bakanlıkça belirlenen şartları taşıyan aileye uyumu değerlendirilmek üzere yerleştirilir. Bakanlıkça gerçekleştirilen izleme ve takip sonrasında ailenin evlat edinmesi uygun değerlendirildiğinde hukuki süreç başlatılır.

Çocuk Bakım Kuruluşları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca korunma ve bakım altında bulunan çocukların bakımını sağlamak ve sağlıklı gelişimlerini desteklemek amacıyla oluşturulan kuruluşlardır (ÇHGM, 2024). Çocukların bireysel risk ve ihtiyaçlarına uygun olarak üç farklı çocuk bakım kuruluşu modeli bulunmaktadır:

1. Çocuk Evleri
2. Çocuk Evleri Sitesi
3. İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi

Çocuk Evleri. "0–18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleri" olarak tanımlanmaktadır (SHK, md. 3). Çocuk evleri, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezine bağlı olarak tercihen apartman dairesi gibi bir konutun kiralanarak en fazla yedi çocuğa hizmet verilen birimlerdir (ASHB, 2024). 0–18 yaş aralığındaki çocukların kalabildiği çocuk evleri çocukların yaş gruplarına, cinsiyete ve akrabalık bağlarına göre farklılaşmaktadır.

Çocuk Evleri Sitesi (ÇES). "Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluşu" olarak tanımlanmaktadır (SHK, md. 3). Bir site içerisinde bulunan villa tipi

evlerde çocukların yaş, cinsiyet ve gelişim özelliklerine bağlı olarak kapasiteleri belirlenmektedir (ASHB, 2024).

İhtisaslaştırılmış Çocuk Evleri Sitesi (İÇES). Eski adıyla Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM) olarak hizmet veren bu kuruluşlar "suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşları" olarak tanımlanmaktadır (SHK, md. 3). 13–18 yaş aralığında bulunan çocuklara geçici süre ile psikososyal destek hizmetinin sunulduğu çocuk bakım kuruluşlarıdır (ÇHGM, 2024).

Bahsi geçen üç çocuk bakım kuruluşu modelinin yanı sıra daha önce hizmet veren ancak mevcutta faaliyet göstermeyen iki çocuk bakım kuruluşu modeli de bulunmaktadır (ASHB, 2024):

Çocuk Yuvaları. "0–12 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını" ifade eder.

Yetiştirme Yurtları. "13–18 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını" ifade eder (SHK, md. 3).

Bağımsız Yaşama Hazırlama ve Kurum Bakımı Ayrılış Süreci

Çocuk bakım kuruluşlarına çocukların alınma nedenlerine bakıldığında ebeveyn boşanması, ebeveyn terki, ebeveyn vefatı, ekonomik yetersizlik, cinsel istismar, zorla evlendirilme gibi sebepler ön plana çıkmaktadır (Kesen, Karakuş ve Deniz, 2012). Kurum

bakımına alınma sebepleri ve ailesinden ayrılma durumları çocuklarda örseleyici etki oluşturmakta ve bazı problem davranışlar oluşmasına sebep olmaktadır. Bu noktada çocuk bakım kuruluşlarında örseleyici yaşantıların etkilerinin sağaltımını sağlamak ve sağlıklı gelişimlerini desteklemek için çocukların bireysel risk ve ihtiyaçları doğrultusunda psiko-sosyal destek programları uygulanmaktadır (ÇHGM, 2024). İhtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesinde Anka Çocuk Destek Programı; çocuk evleri sitesinde ise Çocuk Destek, Gelişim ve Eğitim Programı uygulanmaktadır.

Çocukların bilişsel, sosyal, duygusal, fiziksel gelişimlerini desteklemek amacıyla uygulanan psiko-sosyal destek programlarının yanı sıra çocukların kurum bakımı sonrası yaşama hazırlanmaları ve reşit olduklarında bir yetişkin olarak iş ve meslek sahibi olmaları, yaşam düzeni kurabilmeleri, toplumsal yaşama uyum sağlayan bir vatandaş olarak sorumluluklarını farkında olmaları için çocuk bakım kuruluşlarında bazı uygulamalar bulunmaktadır (ASHB, 2024). "Yaşam Becerileri ve Kariyer Gelişimi" eğitim programı üç cilt kitaptan oluşmakta; kuruluşlarda yapılandırılmış bir program dahilinde kurum bakımı sonrası yaşama hazırlamak amacıyla 13–18 yaş aralığındaki çocuklara eğitimler verilmektedir. Aynı şekilde çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek amacıyla Türkiye İş Kurumu iş birliğinde iş ve meslek danışmanlarınca kuruluşlarda kalan çocuklara mesleki rehberlik, kariyer danışmanlığı ve eğitimler verilmektedir.

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 34. maddesinde de reşit olarak kurum bakımından ayrılacak çocukların reşit olmasına iki yıl kala hayata/bağımsız yaşama hazırlık çalışmalarına başlanması gerekmektedir. Reşit olduğu tarih itibariyle hayata hazırlama çalışmalarının ve ayrılış süreci ve sonrasını ele alan ve çocuğunda katılımı ile hazırlanan planın tamamlanmış olması gerekmektedir. Bununla birlikte, Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair Yönerge'de reşit olarak ayrılacak çocukların reşit olmasına bir yıl kala kuruluş bakımı sonrası yaşama hazırlamak amacıyla ihtiyaç değerlendirmesinin yapılması gerektiği görülmektedir (ASHB, 2013). Bu kapsamda, çocuğun danışmanının "Kuruluş Sonrası Yaşama Hazırlık İhtiyaç Değerlendirmesi Formu"nu doldurması ve buna uygun olarak bir uygulama planı hazırlaması gerekmektedir. Söz konusu formda ise, çocuğun öz ailesi ile olan ilişkilerine ve yaşam becerilerine ilişkin değerlendirmeler ile eğitim ve sağlık ihtiyaçları ele alınmaktadır.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımı ve Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetleri Yönergesinde ise, korunma ve bakım altında olup 15 yaşını tamamlayan çocuklara yönelik bireysel plan dâhilinde bakım sonrası hayata hazırlama çalışmaları ile çocukların ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kariyer gelişimini destekleyici çalışmaların yapılması gerektiği görülmektedir (ASHB, 2023). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının çocuk koruma hizmetleri kapsamındaki ilgili mevzuatları incelendiğinde, bağımsız yaşama hazırlama çalışmalarına başlama yaşı noktasında farklılıklar yer almasına rağmen kurum bakımından ayrılmadan önce kurum bakımı sonrası yaşam için çocuklara yönelik bağımsız yaşama hazırlama çalışmalarının yapıldığı görülmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu veya Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında çocuk hakkında alınan korunma veya bakım tedbir kararı çocuğun 18 yaşını doldurmasıyla kendiliğinden sona ermektedir (ÇKK, md. 7). Korunma veya bakım tedbir kararı sona eren kişilerin aldığı bakım hizmeti de sonlanır. Ancak Sosyal Hizmetler Kanununun 24. maddesinde ve Çocuk Koruma Kanunun yedinci maddesinde belirtildiği üzere bakım tedbir kararı veya korunma kararı uzatılabilir. Korunma kararının hangi yaşa kadar ve hangi koşullarda uzatılabileceği Sosyal Hizmetler Kanununda şu şekilde belirtilmektedir:

"Korunma kararı genel olarak çocuk reşit olana kadar devam eder. Ancak bu karar, korunma kararına neden olan şartların ortadan kalkması halinde Kurum yetkililerinin önerisi üzerine mahkemece çocuk reşit olmadan önce kaldırılabileceği gibi reşit olduktan sonra da çocuğun rızası alınmak şartıyla devamı hususunda karar verilebilir. Reşit olduktan sonra korunma kararının devamı aşağıda belirtilen şartlara bağlıdır.

1. 18 yaşını tamamlamış olan korunmaya ihtiyacı olan çocuklardan;
    a. Ortaöğrenime devam edenlerin 20 yaşına kadar,
    b. Yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir.
2. Öğrenime devam etmeyen 18 yaşını doldurmuş çocukların bir iş veya meslek sahibi edilerek kendi kendilerine yeterli olabilmelerinin sağlanması amacıyla 20 yaşına kadar korunma kararları uzatılabilir.

    Bunlardan korunma kararı kalkmış; ancak tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda bulunan kız çocukları, Kurumca himaye olunur. Bu çocukların emek karşılığı iaşe, ibate ve harçlıkları Kurumca karşılanmak kaydıyla Kurum hizmetlerinde çalışmaları da sağlanabilir.

3. Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle sürekli bakıma ihtiyacı olan ve çalışmaktan aciz olan çocukların korunma kararı uzatılır."

Korunma ve bakım altında bulunan ve 18 yaşını dolduran çocukların eğitime devam etmeleri veya bir iş ve meslek sahibi olmaları sebebiyle korunma kararları 25 yaşına kadar; engel durumu olan çocukların ise engelli bakım merkezine yerleştirmesi yapılana kadar korunma kararı uzatılabilmektedir

Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetleri

Korunma kararı/bakım tedbir kararı veya uzatma kararı sona eren kişilerin rızaları doğrultusunda Kurum (Bakanlık) ile olan iletişimleri devam etmektedir (SHK, md. 24). Kurum bakımından ayrılan kişiler için kurum tarafından destekler sunulmaktadır.

Rehberlik ve İzleme Hizmeti. Korunma ve bakım altında iken reşit olarak ayrılan veya uzatma kararı sonlandırılan kişilerin kabul etmesi durumunda en son hizmet aldığı kuruluştaki danışmanı tarafından bir yıl süre ile sunulan destektir (ÇHGM, 2019). Kişi kurumdan ayrıldıktan sonraki bir yıllık süre içerisinde danışmanı tarafından belirli dönemler içerisinde aranılarak görüşmeler yapılır ve rehberlik desteği sunulur. Kişi de ihtiyaç duyduğunda danışmanından rehberlik desteği alabilir. İhtiyaç duyulması halinde bir yıl daha bu süre uzatılabilir.

Sosyal ve Ekonomik Destek (SED). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in 6(c) maddesi gereğince "Bakım tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle, sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile yanından ayrılanlardan iş ve meslek edinme kursuna veya eğitimlerine devam eden veya bir iş ve meslek sahibi olamayıp desteklenmedikleri takdirde muhtaç duruma düşecek olan gençler"e finansal destek sağlanmaktadır. En fazla iki yıl süre ile bu destekten faydalanılabilmektedir (ÇHGM, 2019).

Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun ek 1 inci maddesi kapsamında belirlenen şartları taşıyan kişiler kamu kurum ve kuruluşlarında kura yolu ile istihdam edilmektedir. 2828 sayılı Kanunda, "Bu Kanun veya 5395 sayılı Kanun uyarınca haklarında korunma veya bakım tedbir kararı alınmış

olup fasılalı olarak geçen yararlanma süreleri dâhil iki yıldan az olmamak üzere, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuklardan reşit olduğu tarih itibarıyla bu hizmetlerden yararlanmaya devam edenler" hükmü ile hak sahipliği şartları belirlenmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkı tek seferliktir. Kanun kapsamında işe yerleştirilme hakkı bulunan kişiler eğitim durumlarının ihraz ettikleri unvanlara uygun olarak yerleştirilmektedir (ASHB, 2024). Öğretmenlik bölümü mezunları öğretmen olarak, hukuk mezunlarından avukatlık ruhsatı olanlar avukat olarak, antrenörlük mezunları antrenör olarak veya mühendislik mezunları mühendis olarak istihdam edilebilmektedir.

Özel Sektör Prim Teşviki. 2828 sayılı Kanunun ek birinci maddesi kapsamında hak sahibi olan kişilere özel sektörde çalışmaları halinde işveren tarafından ödenen tüm sigorta primlerinin 5 yıl süre ile devlet tarafından ödenmesine yönelik yapılan bir destektir (ÇHGM, 2019).

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Yerleşme Sürecindeki Tercih Rehberliği. 2828 sayılı Kanun kapsamında hak sahibi olan kişiler kura usulü ile kamu kurum ve kuruluşlarında işe yerleştirilmek üzere açılan kadro ve pozisyonlar için tercih yapmaktadırlar (ASHB, 2024). Hak sahipleri, açılan kadro ve pozisyonları unvan, il, ilçe, merkez-taşra bazında tercih etmektedirler. Bu süreçte, kişilerin beklentilerine ve durumlarına uygun kadro ve pozisyonları tercih etmelerinde destek olmak için Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde bulunan bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerince kişilere tercih rehberliği yapılmaktadır (ASHB, 2024).

İş Hayatına Uyum Seminerleri. 2828 sayılı Kanun kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen kişilerin iş hayatına uyumlarını kolaylaştırmak, çalışma ortamı, hak ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek, müstafi durumuna düşmeleri yönündeki riskleri azaltmak amacıyla işe başlamadan önce Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde "İş Hayatına Uyum Seminerleri" düzenlenmektedir (ASHB, 2024).

Konaklatılma Desteği. 2828 sayılı Kanunun ek birinci maddesi kapsamında hak sahibi olan kişiler kalacak yer ihtiyaçları olması halinde kamu kurum ve kuruluşlarında

veya özel sektörde işe yerleşene kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca kamu misafirhanelerinde veya dengi otellerde konaklatılmaktadır (ASHB, 2024).

Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Birimleri. Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinde kurum bakımından ayrılan kişilere destek olmak amacıyla bakım sonrası rehberlik ve izleme Birimleri bulunmaktadır (ASHB, 2023). Birimlerde, korunma/bakım tedbiri kararı bulunup reşit olarak kuruluştan ayrılan kişilere destek olmak amacıyla bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmet ile toplumsal yaşamda kişilerin bağımsız bir birey olarak yaşama becerilerinin desteklenmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Birimler tarafından kişilere;

- 2828 sayılı Kanun kapsamındaki hak sahipliğine ilişkin süreçler,
- Ekonomik sorunlar,
- Barınma sorunları,
- Tercih işlemleri,
- İşe başlama süreçleri,
- İşe yerleşme sonrasında yaşanan sorunlar,
- İş hayatında karşılaşılan sorunlar,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ilişkin talepler/sorunlar vb. hususlara

ilişkin rehberlik hizmeti sunulur (ASHB,2023).

Beliren Yetişkinlik Dönemi

Son yarım yüzyılda değişen koşullar sebebiyle kişilerin rol ve sorumluluklarında da değişimler meydana gelmektedir (Atak, Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşçu ve Çok, 2016). Ergenlik döneminden sonra gençlerin yetişkinlik dönemine geçerken bulunduğu geçiş döneminde yetişkinlik özelliği ile tanımlanan evlilik, iş sahibi olma gibi pek çok rol ve sorumlulukları göstermemekte ve yetişkinlik dönemini belirleyici aksiyonlarda bulunmaktadır (Atak ve Çok, 2010). 18–25 yaş aralığında bulunan kişilerin çocukluk özelliklerinden sıyrıldığını ancak tam bir yetişkinlik özelliği göstermediği ve yaşamlarında temel değişikliklere sebep olacak seçimler yapması nedeniyle bu dönem Arnett (2000) tarafından “beliren yetişkinlik (emerging adulthood)” olarak tanımlanmaktadır.

Toplumlardaki roller ve sorumlulukların farklılaşması nedeniyle yetişkinliğe geçiş noktasında yaş sınırında kültürel farklılıklar olsa da Türkiye'de 18–25 yaş aralığındaki gençlerin bulunduğu dönem özellikleri "beliren yetişkinlik" dönemi ile örtüşmektedir (Atak, Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşçu ve Çok, 2016).

Kurum bakımı hizmetlerinin sonlandırıldığı dönem aynı zamanda bireylerin yeni bir gelişim dönemi olan "beliren yetişkinlik" dönemine geçiş sürecine denk gelmektedir. Bu nedenle kurum bakımından ayrılan kişilerin ayrılış ve izlenme sürecine ilişkin deneyimleri ele alınırken beliren yetişkinlik döneminin özelliklerinin de göz önünde bulundurulması önemlidir.

Beliren yetişkinlik döneminin bir geçiş evresi olması ve kişinin hayatına yön verecek önemli kararlar alınması sebebiyle kişiler bazı problemler yaşayabilmektedir. Bu dönemde kişinin çocukluk döneminde kopması, bakım verenlerinden ayrışması ve aynı zamanda yetişkinlik becerileri edinmesi beklenmektedir. Özerkliğe doğru ilerlediği bu dönemde bakım verenlerinden destek alamama durumlarında gençler problem yaşayabilmektedir (Ulaş Kılıç, 2020). Bir diğer husus olarak, iş piyasasında yaşanan değişimlere uyum sağlama noktasında gençler zorluk yaşayabilmektedir. Aynı zaman diğer toplumsal rolleri açısından da değişimlerin yaşandığı ve yeni rollerin edinildiği bu dönemde romantik ilişkiler, eş seçimi, evlilik gibi konularda gençler roller arası dengenin sağlanmasında zorluk yaşayabilmektedir. Öte yandan, bireysel özellikleri, mizaç yapıları (kendine güvenmeme, içe dönüklük vs.) da gençlerin iş arama, işe kabul noktalarında kariyer gelişimlerine etkisi büyüktür.

Ergenlik döneminden yetişkinlik dönemine geçiş sürecindeki bir gelişim basamağı olan beliren yetişkinlik döneminin diğer gelişim basamaklarından farklı olarak beş temel özelliği baskın olarak görülmektedir. Arnett (2000) tarafından öne sürülen beş temel özellik şöyledir: kimlik arayışı, istikrarsızlık, kendine odaklanma, arada kalmışlık, sonsuz olanaklar. Kimlik arayışı, ergenlik döneminden başlayan bir süreç olmakla beraber beliren yetişkinlik döneminde artık kimlik arayışı daha somut adımlar atmak üzerinedir. Kariyer, romantik ilişkiler, dünya görüşü gibi alanlarda deneyim elde etme sürecindedirler. Staj deneyimleri ile kariyer yolculuğundaki yapacağı işi ve mesleğini belirlemek, uzun süreli romantik ilişkilerle evlilik birlikteliği yapmak gibi amaçlar bulunmaktadır (Arnett, 2007). İstikrarsızlık özelliği ise bu beliren yetişkinlik döneminde kişilerin yaşamına yön vereceği kararları almadan pek çok deneyime açık olmasıdır. Bu süreçte farklı alanları deneyerek ne iş yapacağına, nerede yaşayacağına yönelik bir kararsızlık süreci söz konusudur (Doğan ve Cebioğlu, 2011).

Kendine odaklanma durumu ise bencillik gibi bir durum değildir; bu dönemdeki kişilerin kendilerini tanımaya yönelik kendilerine odaklanma durumudur. Ergenlik döneminde bakım verenlerine karşı sorumlu olmaları ve yetişkinliğe geçtiklerinden de belli sorumluluklar alacak olmaları dikkate alındığında bu dönem en özgür oldukları dönemdir ve beliren yetişkinler özgürlüğün tadını çıkarma eğilimindedirler (Arnett, 2010). Yetişkinlik yaşamına dair kararları kendilerine odaklanarak kendilerine uygun şekilde verirler.

Beliren yetişkinler ergenlik dönemini geride bıraktığını düşünürken diğer taraftan yetişkinlik döneminin gerektirdiği sorumlulukları henüz almadıklarını düşünmektedir (Nelson ve Barry, 2005). Bu durum beliren yetişkinlerde arada kalmışlık hissine neden olmaktadır. Beliren yetişkinler için yetişkinliğin üç temel özelliği, yaptıklarının sorumluluğunu üstlenme, karar verme sürecinde özgür olma ve ekonomik olarak bağımsız olmadır (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Söz konusu özelliklerin zamanla geliştirilmesi ve aşamalı olarak edinilmesi, beliren yetişkinlerin davranışlarının sorumluluğunu alan ve bağımsızlığını kazanan yetişkinler olarak hissetmeleri zaman alan bir süreçtir (Arnett, 2004).

Beliren yetişkinler aynı zamanda sonsuz olanaklar sahip oldukları düşüncesidir. Bu dönemde kişiler "büyük umutlara ve yüksek beklentilere" sahiptir (Arnett, 2004, s. 16). Beliren yetişkinlerin önünde çeşitli seçenekler bulunmaktadır ve çalışmalar göstermektedir ki kendilerini tatmin eden bir kariyer yolculuğu ve mutlu evlilik yaşamı için beklentileri bulunmaktadır.

Beliren yetişkinlik döneminin getirdiği özgürlük hissi, fırsatların çokluğu ve çeşitliliği ile umut hissi gibi olumlu duyguların yanı sıra bu dönemde kişiler fırsatları kaçırma, karamsar olma ve belirsizliğe tahammülsüzlük gibi durumlarla karşılaşılabilmektedir (Vural Yüzbaşı, 2012).

Beliren yetişkinlik döneminin özellikleri dikkate alındığında, kariyer ve aşk yaşamı ile dünya görüşünde kimlik keşfi, seçeneklerin çok olması, karar vermede zorluk, karamsarlık, bağımsız yaşama uyum sağlama gibi durumlar beliren yetişkinleri stres, kaygı gibi olumsuz duyguları beraberinde getirmektedir (Schulenberg ve Zarrett, 2005). Bakım verenin desteğinin fazla olduğu bir dönemden bağımsız bir yaşama geçiş sürecinde karar verme özgürlüğünün yanında yaşamlarını etkileyecek önemli kararları almanın ve bu kararları kendi başlarına almanın zorluğu bu dönemi sıkıntılı hale getirebilmektedir (Atak ve Çok, 2010). Bununla birlikte, bu dönemde kişilerin cinsellik

ve madde kullanımı noktasında riskli davranışlar sergileme riski yüksek bulunmuştur (Vida vd., 2009).

Beliren yetişkinlik dönemi yasal çerçevede erişkin olma durumu olmakla beraber yetişkinliğe aşamalı bir geçiş söz konusudur (Arnett, 2004). Beliren yetişkinlik döneminde kişilerin öznel iyi oluşları ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir (Özcan, 2017). Benzer şekilde kurum bakımından ayrılan kişilerin ayrılış sürecinde iyi oluşlarında ve sosyal uyumlarında algıladıkları sosyal desteğin önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır (Boduroğlu, 2016).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında korunma ve bakım altına alınan çocukların sağlıklı gelişimleri için bütünsel ve çok boyutlu çalışmalar çocuk bakım kuruluşları ve koruyucu aileler/koruyucu aile birimleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Reşit olarak kurum bakımından ayrılan kişilere ise bakım sonrası izleme ve rehberlik hizmetleri kapsamında rehberlik, psikososyal destek, finansal yardım gibi konularda destek sağlanmakla birlikte temelde kişilere sosyal destek mekanizması oluşturulmaktadır. Sosyal desteğin stresin zararlı etkilerine karşı tampon etkisinin olması (House, 1987) hususu dikkate alındığında yetişkin bireylere Bakanlıkça sunulan sosyal desteklerin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Sosyal destek, Cohen ve Syme (1985, s. 4) tarafından "diğer insanlar tarafından sağlanan kaynaklar" olarak ifade edilmektedir. Sosyal desteğin yaşam boyunca farklı anlamları ve etkileri bulunur. Çocukluk ve yetişkinlik gibi farklı dönemlerdeki önemi ve etkisi değişmekte iken aile, arkadaş, eş gibi farklı kaynaklar tarafından da verilen sosyal desteğin etkisi ve önemi farklılaşmaktadır. Bununla birlikte, Cohen ve Wills (1985, s. 310) sosyal desteği "temel etki modeli (main effect model)" ve "strese karşı tampon modeli (buffer model)" olmak üzere iki modelle açıklamaktadır. Temel etki modeli, sosyal desteklerle olumlu ilişkiler kurarak günlük yaşamını idame ettirmesidir. Strese karşı tampon modeli, stresli olaylar karşısında sosyal desteğin koruyucu/tampon etkisi oluşturarak kişinin stresli durumlarla kolayca baş edebilmesidir.

Sosyal destek mekanizmalarının etkinliği, bireyin algıladığı ve fiilen aldığı destek arasındaki farklarla da ilişkilidir. Worthman ve Lehman (1985), destekleyici davranışların her zaman birey tarafından destek olarak algılanamayabileceğini belirtmektedir. Coyne ve Downey (1991) ise algılanan sosyal desteğin, sunulan destekten daha büyük bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. House (1981), sosyal desteğin algılanan (perceived) ve alınan (received) olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilmesi

gerektiğini ifade etmektedir. Algılanan sosyal destek, bireyin psikolojik iyi oluşu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olup, bireyin stresli durumları daha az tehdit edici görmesini sağlamaktadır (House, 1987).

Sosyal ilişkiler, bireyin kendini kabul görmüş hissetmesini sağlamakta ve stresle başa çıkma becerisini artırmaktadır (Sarason, Sarason ve Pierce, 1990; Cohen, 1992). Bu bağlamda, bireyin olumlu kişilerarası şemalar geliştirmesi ve sosyal destek mekanizmalarını kullanabilmesi, stresle başa çıkmada önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu çerçevede, sosyal destek sistemleri bireyin hem psikososyal uyumunu hem de genel iyi olma halini destekleyen önemli mekanizmalardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal desteğin farklı boyutları üzerine yapılan çalışmalarda çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur (Cobb, 1979; Cohen, Mermelstein, Kamarck ve Hoberman, 1985; Cohen ve Wills, 1985; Cutrona ve Russell, 1990; House, 1981; Kahn, 1979; Schaefer, Coyne ve Lazarus, 1981; Weiss, 1974). Cutrona ve Russell (1990), sosyal desteği beş farklı kategoride ele almıştır: duygusal destek, takdir desteği (esteem support), sosyal entegrasyon veya sosyal ağ desteği, somut yardım (tangible aid) ve bilgi desteği. Duygusal destek, başkaları tarafından ilgilenildiğini, önemsendiğini hissettiği ve böylelikle kendini güvende hissettiği bir destektir. Takdir desteği de diğerlerinden alınan olumlu geri bildirimler, takdirleri ile kişinin öz güven ve öz saygısına katkı sağlamaktadır. Sosyal entegrasyon ve sosyal ağ desteği ise, kişinin bir gruba aidiyet hissettiği bir ağ içerisinde olması anlamına gelmektedir. Somut yardım, kişiye finansal destek gibi somut araçlar ile kişiye destek sağlanmasıdır. Bilgi desteği ise, kişinin karşılaştığı durumlara yönelik sağlanan rehberlik ve bilgilendirmeyi kapsamaktadır. House (1981) ise bu destek türlerinden farklı olarak değerlendirici destekten bahsetmektedir. Değerlendirici destek, kişinin gelişimi noktasında katkı sağlayan yapıcı geri bildirimleri, eleştirileri ve yorumları kapsamaktadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce sunulan bakım sonrası rehberlik hizmetlerinin, kurum bakımından ayrılan kişilere yönelik rızalarının ve taleplerinin olması durumunda yukarıda bahsi geçen destek türlerini kapsadığı görülmektedir. Bununla birlikte, kurum bakımından ayrılan kişilerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin kişilerin bağımsız yaşama uyumlarında önemli rolünün bulunduğunu ve psikolojik sağlamlık düzeylerine göre kişilerin ihtiyaç duyduğu desteğin farklılaştığı görülmektedir (Stein, 2005).

İnsan tabiatına yönelik bireyin kaynaklarına ve güçlü yönlerine odaklanan yaklaşımlar ile birlikte psikolojik sağlamlık kavramı, insan gelişimini anlama ve destekleme noktasında önemli bir rol oynamaktadır (Pooley ve Cohen, 2010). Literatürde psikolojik sağlamlık farklı şekillerde tanımlansa da genel olarak bireyin stres, travma ve zorluklar karşısında gösterdiği gelişim ve pozitif uyum süreci olarak ele alınmaktadır (Gizir, 2007). Murphy'ye (1987) göre psikolojik sağlamlık, bir çocuğun stresle nasıl başa çıktığını ve travmatik deneyimlerden nasıl iyileştiğini ele alan geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram, yalnızca zorluklarla mücadele etmeyi değil, aynı zamanda bireyin uyum sağlama, yeterlilik kazanma, olumlu yönde gelişme ve geleceğe umutla bakma süreçlerini de içermektedir. Rutter (1987), psikolojik sağlamlığı bireyin zorlukları aşarak stresle başa çıkabilme yetisi olarak tanımlarken, Benard (1991) bu kavramı, bireyin gelişim sürecinde karşılaştığı risklere rağmen pozitif uyumu sağlayan koruyucu faktörlerle ilişkilendirmiştir. Winfield (1991) ise psikolojik sağlamlığın bireyde kalıcı bir özellik olmadığını, yaşamın farklı aşamalarında etkili olan ve tehdit edici olaylara karşı bireyin davranışlarını şekillendiren koruyucu faktörleri içerdiğini öne sürmüştür. Garmezy (1991) ise değişim veya felaketle başarılı bir şekilde başa çıkma yeteneği veya zor yaşam deneyimlerine rağmen yeniden toparlanma gücü olarak tanımlamaktadır.

Psikolojik sağlamlık üzerine yapılan araştırmalar ilk başlarda travma üzerine ve bu travmatik yaşantı sonucunda psikopatoloji geliştirme durumuna odaklanırken ilerleyen yıllarda travmatik yaşam öyküsü bulunmayan kişiler üzerine de yoğunlaşmıştır (Ghimbulut, Ratiu, ve Opre, 2012). Psikolojik sağlamlığın bireysel özelliklerin yanı sıra çevresel ve sosyal faktörlerle şekillenen dinamik bir süreç olduğu görülmektedir (Rutter, 1999). Psikolojik sağlamlığa yönelik koruyucu ve risk faktörleri birey, aile/bakım veren, çevre faktörleri çerçevesinde değerlendirilmiştir (Coleman ve Hagell 2007). Yüksek kaygı düzeyi, zeka düzeyinin düşüklüğü, akademik başarısızlık, düşük özgüven, sağlık problemleri, yetersiz baş etme becerileri gibi durumlar bireysel risk faktörleri olarak ele alınırken (Coleman ve Hagell 2007; Gizir 2007; Terzi 2008), akademik başarı, yüksek düzey zeka, yüksek özgüven, etkili baş etme becerisi koruyucu bireysel faktörler olarak değerlendirilmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009). Aile/ bakım veren kaynaklı risk faktörleri aile içi şiddet, istismar, ihmal gibi konular iken koruyucu faktörler ise destekleyici ebeveyn tutumları olarak karşılaşılmaktadır. Çevresel risk faktörleri ekonomik problemler, toplumsal şiddet, afetler, evsizlik vb. durumlar olarak ele alınırken koruyucu

faktörler etkili sosyal kaynaklar, arkadaş desteği gibi, destekleyici yetişkin olarak ele alınmaktadır (Gizir, 2007).

Psikolojik sağlamlığın değerlendirilmesinde bireyin bulunduğu gelişim döneminin özellikleri ve gereklilikleri de önemli bir yere sahiptir. Bireyin bulunduğu gelişim dönemine uygun özellikler sergilemesi, psikopatolojik bir durumun olmaması, genel bir memnuniyet halinin olması gibi ölçütler bu değerlendirmede yer almaktadır (Luthar ve Cushing, 1999). Beliren yetişkinlik döneminde bulundukları bir yaş aralığında bakım ve korunma altında iken bağımsız yaşama geçiş gibi önemli bir yaşam olayını, kurumdan ayrılan her birey farklı deneyimlemektedir. Bu süreçteki deneyimlerine ilişkin duyguları, baş etme becerileri, iyilik halleri farklılaşmaktadır.

Psikolojik sağlamlık, ciddi zorluklar bağlamında başarılı adaptasyon olarak tanımlanmaktadır (Bolger ve Patterson, 2003; Rutter, 2012) ve bu nedenle, kurum bakımı deneyimi olmayan akranlarına kıyasla kötü ruh sağlığı ve duygusal/davranışsal sorunlar açısından daha yüksek risk altında olan bakımı bırakanlar için de geçerlidir (Meltzer, Gatward, Corbin, Goodman ve Ford, 2003; Simkiss, 2019). Önemli bir araştırma grubu, yaşam seyri boyunca önemli dönüm noktalarında başarılı geçişi destekleyen faktörleri anlamak için teorik bir çerçeve olarak psikolojik sağlamlığın uygunluğuna işaret etmektedir (Masten, 2011; Rutter, 2012; Schofield, Larsson ve Ward, 2017). Bununla birlikte, psikolojik sağlamlık ile etkileşime giren bir tampon veya stres kalkanı olarak sosyal destek de kişinin sosyal uyumu için önemlidir (Ungar, 2011). Sosyal desteğin psikolojik uyumu kolaylaştırması ve olumsuz olaylarla başa çıkmayı kolaylaştırması kişinin psikolojik sağlamlığını olumlu yönde etkilemektedir (Lyyra ve Heikkinen, 2006).

Stein (2005), kurum bakımından ayrılan kişileri psikolojik sağlamlık düzeylerine göre üç gruba ayırmıştır:

1. "İleriye Gidenler" ("Moving On"): Eğitimli kişilerden oluşur. Kariyer sahibi olmuş, yaşam zorluklarıyla başa çıkabilen ve yüksek psikolojik sağlamlık seviyesine sahip kişilerdir.
2. "Hayatta Kalanlar" ("The Survivors"): Daha fazla istikrarsızlık ve zorluk yaşamış kişilerden oluşur. Psikolojik sağlamlık seviyeleri, bakım sonrası aldıkları destekle doğrudan ilişkilidir.
3. "Mağdurlar" ("The Victims"): Bakım öncesinde travmatik yaşam deneyimleri olan kişilerden oluşur. İşsizlik, ruh sağlığı sorunları ve yalnızlık gibi ciddi problemler yaşama eğilimindedirler. Bakım sonrası destek, bu grup için kritik öneme sahiptir.

Kanada, Ontario'da 16-26 yaş aralığında, kurum bakımından ayrılan veya kurum bakımı altında olan 19 başarılı genç üzerinde yapılan bir araştırmada (Silva-Wayne, 1995) bu kişilerin daimi bir ikametgâhlarının olduğu, akademik veya iş hayatlarında başarılı oldukları, sosyal çevrelerinin bulunduğu, olumlu bir benlik algısına sahip oldukları bulunmuştur. Çalışma, psikolojik sağlamlık seviyelerinin bakım sonrası destek, sosyal çevre ve kişinin sahip olduğu fırsatlar ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

İlgili Araştırmalar

Kurum bakımından ayrılan kişilerle ilgili yapılan araştırmalar, hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde sınırlı kalmaktadır (Stein, 2005; Tapan, 2021; Uğur ve Kılıç, 2022; Wade ve Dixon, 2006). Özellikle yurt dışında, kurum bakımı sonrası sürece ilişkin çalışmalara daha erken tarihlerde rastlanırken (Stein, 2005; Wade ve Dixon, 2006), Türkiye'de ise bu alandaki araştırmaların son yıllarda artış eğilimi gösterdiği görülmektedir (Boduroğlu, 2016; Sadak, 2019). Buna rağmen, Türkiye'de yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun sosyal hizmet alanı içerisinde gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir (Boduroğlu, 2016; Sadak, 2019; Sadak ve Yıldırım, 2020; Tapan, 2021).

Boduroğlu (2016), kurum bakımından ayrılan kişilerin kurum sonrası uyum sürecinin ve sosyal destek kaynaklarının ele aldığı nitel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler kurum bakımından ayrılan kişilerin iş yaşamına ve sosyal hayata uyum sürecinde barınma, ekonomik ve sağlık problemleri, etiketlenme, rehberlik ihtiyacı gibi çeşitli problemlerle karşılaştıkları, sosyal destek kaynaklarının ise uyum sürecini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Sadak (2019), kurum bakımından ayrılan kişilerin çalışma hayatına uyum sürecini ve uyum sürecinin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, kurum bakımından ayrılan kişilerinin eğitim durumlarının çalışma hayatına uyum düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi düşük olan kişilerin hizmetli kadrolarında görev yaptığı ve işe uyum düzeylerinin anlamlı olarak düşük olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, katılımcıların iş arkadaşları ile olan ilişki düzeylerinin de çalışma hayatına uyum düzeyleri ve alt düzeyleri (güven, öz kontrol, iş birliği, merak, ilgi) ile anlamlı ilişkisi bulunmuştur.

Yanardağ (2019), kurum bakımından ayrılan kişilerin kurum bakımı sonrası yaşama uyumlarını incelediği nitel bir çalışma geçekleştirmiştir. Araştırma kapsamında

katılımcılarla yaptığı görüşmelerde kurum bakımından ayrılmadan önce, ayrılış süreci ve kurum bakımın sonrası süreçteki deneyimleri ele alınmıştır. Araştırmada, yaşam becerileri eğitimleri konusunda kurumlarda ortak bir standart bulunmadığı belirlenmiştir. Kurumlarda danışmanlar ve bakım personeli tarafından yemek yapma, temizlik, harçlık ya da para yönetimi gibi yaşam becerilerine yönelik deneyimsel uygulamalar gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Kurumlar tarafından her ne kadar standart programlar hazırlanıp yürürlüğe konmuş olsa da bu programların uygulanmasında bazı sorunlar yaşandığı ya da çocukların yaşadıkları deneyimlerde farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaya katılan bireyler de özellikle yaşam becerilerini geliştirmeye yönelik deneyimsel uygulamaların ve kendilerine verilen sorumlulukların, kurum sonrası yaşamlarında oldukça yararlı olduğunu dile getirmiştir.

Tapan (2021), kurum bakımından ayrılan kişilerin evlilik yaşantılarını incelenmek üzere bir çalışma gerçekleştirmiştir. Araştırmasında kişilerin evliliği nasıl anlamlandırdıklarını, evlenme nedenlerini, evliliği nasıl deneyimlediklerini, kurum bakımının evlilik yaşantılarını ve ebeveynlik becerilerini nasıl etkilediğini ele almıştır. Araştırma sonucunda kurum bakımındaki deneyimlerinin kişilerin evlilik yaşantıları ve ebeveynlik deneyimleri üzerinde etkilerinin olduğu bulunmuştur. Kurum bakımından ayrılan kişilerin evliliği tercih etmelerinde yalnızlık duygusunun önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, kurum bakımı sürecindeki olumlu deneyimlerin kişilerin kurum bakımı sonrası evlilik yaşantılarını üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır.

Uğur ve Kılıç'ın (2022) da kurum bakımından ayrılan kişilerinde kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunları ele aldığı çalışmasında kurum bakımından ayrılış sürecinin getirdiği belirsizliklerin kişilerde kaygıya neden olduğu görülmüştür. Kurum bakımından ayrılan kişilerin sosyal yaşama ve iş hayatına uyum sağlamada zorluklar yaşadığı, sorumluluk alma noktasında problemlerle karşılaştığı, psikolojik ve duygusal olarak çeşitli zorluklarla mücadele ettikleri tespit edilmiştir.

Kelebek (2023), çocuk evi deneyimi bulunan kişilerin kurum bakımı sonrası toplumsallaşma deneyimleri üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmasında, kurum bakımından ayrılan kişilerle görüşmeler gerçekleştirerek kurum bakımı sonrası deneyimlerinin anlamlandırılması üzerinde durulmuş olup kişilerin sosyal çevresi ile uyumunun kolaylaştırılması noktasında kişilere kurum bakımı sürecinde somut fırsatların sunulmasının önemi görülmüştür. Çocuk evlerinin net kurallarının ve sınırlarının bulunması ve korunaklı bir yapısının olması nedeniyle, kurum bakımı sürecinde

çocukların yeterince sosyalleşme fırsatı bulamamalarında ve yetişkinliğe geçiş sürecinde ise sosyalleşme deneyimlerinde zorlanmalarında etkili olduğu bulunmuştur.

Stein (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kurum bakımından ayrılan gençlere ilişkin uluslararası araştırmalar incelenmiştir. Sosyal dışlanma çerçevesinde ele alınan çalışmada, gençlerin yetişkinlik yaşamına geçiş süreçleri ele alınmakta ve bu süreçlerde ortaya çıkan ihtiyaçlara yanıt olarak geliştirilen bakım sonrası hizmetlerin gelişimi tartışılmaktadır. Bulgular, psikolojik sağlamlık çerçevesinde kurum bakımından ayrılan gençlerin uyum süreçlerinin üç farklı grup için farklılaşmaktadır: "ileriye gidenler", "hayatta kalanlar" ve "mağdurlar". Sonuç olarak bu üç gruptaki gençlerin bakım sürecinde aldıkları hizmetin niteliği, bakım sisteminden geçiş biçimleri ve sonrasında aldıkları destekle yakından ilişkili olduğu savunulmaktadır.

Wade ve Dixon (2006) tarafından kurum bakımından ayrılan gençlerin bakım sonrası yaşam çıktılarının incelendiği araştırmada bakım sonrası 12–15 ay içinde gençlerin barınma ve istihdam alanlarındaki durumlarını değerlendirmek ve olumlu ya da olumsuz etkenlerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. 106 gençten toplanan verilerin analizinde genel olarak istihdam çıktılarının zayıf olduğu görülmekle birlikte, başarıya katkı sağlayan bazı temel etkenler de belirlenmiştir. Bunlar arasında istikrarlı bir bakım süreci ve sonrası desteklerin varlığı, etkili kariyer planlaması ve özellikle bakım sisteminden ayrılmanın geciktirilmesi öne çıkmaktadır. Erken dönem kariyer yolları ile barınma durumu, yaşam becerilerinin gelişimi ve bakım sonrası karşılaşılan sorunlar arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Barınma alanında elde edilen sonuçlar görece daha olumlu bulunmuş; barınma koşullarının, gençlerin psikososyal iyi oluşlarıyla en güçlü ilişkiyi kuran değişken olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan, ruh sağlığı sorunları yaşayan gençler, suça yönelme ve madde kullanımı öyküsü olan bireyler ile bazı engelli gençlerin risk altında oldukları belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, bakım sonrası hizmetlerin kapsamlı, bireyselleştirilmiş ve çok boyutlu destek mekanizmaları içermesi gerektiğine işaret etmektedir.

Stein (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, gençlerin kurum bakımından yetişkinliğe geçiş süreçlerini haritalandıran iki yayından elde edilen karşılaştırmalı veriler incelenmiştir. Çalışmada, biri dokuz komünist olmayan Avrupa ülkesinden oluşan Avrupa örneklemi, diğeri ise dokuzu Avrupa'da, üçü Orta Asya'da bulunan toplam 14 post-komünist toplumdan oluşan örneklem kullanılmıştır. Araştırmada nüfus özellikleri, biyolojik ailelerinden ayrı yaşayan çocukların yerleştirildiği bakım türleri, bakım sisteminden ayrılma yaşı, bakım sürecine hazırlık ve

bakım sonrası desteğe ilişkin yasal ve politik çerçeve gibi konulara dair betimleyici veriler sunulmaktadır. Ayrıca resmi veriler, önceki araştırmalar ve politika ile uygulama önerileri de çalışmada yer almaktadır. Sonuçlar, farklı ülkelerde uygulanan bakım modellerinde ve uygulamalarda çeşitlilik olmakla birlikte, kurum bakımından ayrılan gençlerin geçiş süreçlerini zorlu geçirmeleri ortak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Schofield, Larsson ve Ward (2016) tarafından Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen bir çalışmada kurum bakımından ayrılan kişilerin psikolojik sağlamlığı ve kişilik inşasını incelemek üzere çocukluklarından erken yetişkinliğe uzanan bireysel yaşam yollarını analiz ederek, bu süreçte yaşadıkları dönüşümleri anlamayı hedeflemiştir. Görüşmeler, gençlerin kök ailelerinden ayrılışları, kurum bakımında geçirdikleri dönem ve bakım sonrası yaşamlarına dair kişisel anlatılarını ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır. Katılımcıların kurum bakım deneyimlerine yükledikleri anlamlar ve bu deneyimlerin kimlik inşa süreçleri üzerinde farklı etkileri olduğu görülmüştür. Bazı gençler, kendilerini başlangıçta "kötü çocuk" ya da mağdur olarak algılarken zamanla bu öz-imajı değiştirerek kendilerini "hayatta kalan" bireyler olarak tanımlamaya başlamıştır. Diğerleri ise bu dönüşümü gerçekleştirmekte zorlanmış ve psikososyal mücadeleleri devam etmiştir. Araştırma, kurum bakımından ayrılan gençlerin deneyimlerinin çok boyutlu olduğunu ve bireyler arasında büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kimlik inşası, psikolojik sağlamlık ve bakım deneyimlerine atfedilen anlamlar, bireysel sonuçlar üzerinde belirleyici olmaktadır. Kurum bakımının iyileştirici potansiyelinin ortaya çıkabilmesi için, gençlerle kurulan ilişkilerin nitelikli ve destekleyici olması, bakım sonrası desteğin ise süreklilik taşıması gerekmektedir.

Feather, Allen, Crompton, Jones, Christiansen ve Butler (2023) tarafından Birleşik Krallık'ta kurum bakımından ayrılan kişiler için geçiş süreci destek müdahaleleri üzerinde bir derleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu tarama derlemesinin amacı, koruma altında yetişen bireylerin bağımsız yaşama geçiş sürecini destekleyen mevcut müdahale türlerini belirlemek ve literatürdeki bilgileri haritalandırmaktır. Veri tabanında yürütülen kapsamlı tarama sonucunda 36 nitelikli çalışma incelemeye alınmıştır. Bulgular, tematik analiz yoluyla dört ana kategori altında sınıflandırılmıştır: (1) Uzatılmış bakım; (2) Yardım edici ilişki; (3) Aile desteği; ve (4) İstihdam, eğitim ve öğretim. Çalışma, çok bileşenli ve hedefe yönelik müdahalelerin geçiş sürecinin başarısını artırabileceğini ortaya koymakta; özellikle ilişki temelli yaklaşımların etkili geçiş destekleri açısından belirleyici bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development [OECD]) tarafından Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 30 Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ülkesinden kurum bakımından ayrılan kişiler hakkında elde edilen veriler doğrultusunda bir çalışma gerçekleştirilmiştir (OECD, 2022). Kurum bakımından ayrılan gençlerin karşılaştıkları zorlukları, OECD ülkelerindeki mevcut politika ve destek uygulamalarını ele alarak kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Kurum bakımından ayrılan gençlerin, hem çocukluk dönemlerindeki travmatik deneyimlerin etkisiyle hem de erken yetişkinlikte aile desteğinden yoksun kalmaları nedeniyle topluma uyum sağlama ve istikrarlı bir yaşam kurma konusunda diğer yaşıtlarına kıyasla daha fazla güçlük yaşadıkları belirtilmektedir. Çalışmanın bulguları, OECD ülkelerinde bakım sonrası desteklere ilişkin mevcut verilerin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, hangi uygulamaların işe yaradığını gösteren kanıtlar giderek artmaktadır. Örneğin, kurum bakımında daha uzun süre kalan gençlerin daha olumlu sonuçlar elde ettiğine dair bulgular artmaktadır. Yasal bakım yaşı çoğu ülkede 18 olsa da, 30 OECD ülkesinden 28'i gençlerin bu yaştan sonra bakım sisteminde kalmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda, ülkeler gençlerin bakım yerlerinde kalmaya devam etmelerine veya bakım sonrası desteklerden yararlanmalarına olanak tanımaktadır. 22 ülkenin bakım sonrası desteklerin asgari düzeyini belirleyen yasal çerçeveleri bulunmaktadır. OECD ülkelerinin üçte ikisi bakım sonrası geçiş planlaması yapmakta ve bu planların oluşturulmasında gençlerin katılımını sağlamaktadır. 28 ülkede gençler barınma, maddi destek ve mentorluk gibi çeşitli desteklere yasal olarak erişebilmektedir. Ayrıca pek çok ülke, ruh sağlığı gibi özel hizmetleri de planlama süreciyle belirlenen bütüncül destek paketi kapsamında sunmaktadır. OECD ülkelerinin üçte ikisinde mentorluk sistemleri bulunmaktadır ve bu destekler genellikle daha geniş kapsamlı programların bir parçası olarak verilmektedir. Çalışmada, bugüne kadar kaydedilen ilerlemelere rağmen hâlâ yapılması gereken çok sayıda düzenleme olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kurumdan ayrılma yaşının 21'e yükseltilmesi, gençlerin görüşlerinin alındığı uygun destek sistemlerinin oluşturulması ve tüm reformların yasal mevzuatla güvence altına alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, ülkeler arasında veri paylaşımı ve ortak araştırmalar teşvik edilerek, etkili uygulamalara dair uluslararası kanıt temeli güçlendirilmesi önerilmektedir. Bu öneriler, kurum bakımından ayrılan gençlerin bağımsız, sağlıklı ve üretken bir yaşama geçişlerini kolaylaştıracak etkili politika ve uygulamaların geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kurum bakımından ayrılış süreci, belirsizliklerin yoğun yaşandığı beliren yetişkinlik dönemine denk gelmesi ve korunaklı bir ortamdan kişinin yaşamına dair tüm sorumlulukları üstlendiği bir geçiş dönemi olması nedeniyle, kurum bakımı geçmişi bulunan kişilerin yaşamlarındaki en kritik dönemlerden biridir. Özellikle, kurum bakımından ayrılış süreci ile kurum sonrası bağımsız yaşama uyumun ilk yıllarının sağlıklı ilerlemesi için kurum tarafından sağlanan desteklerin önemi büyüktür.

Ayrıca, kurum bakımından ayrılan kişilerin bağımsız yaşama uyum sürecinde sosyal destek sisteminin kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Kök aile, koruyucu aile, arkadaş, akraba gibi sosyal çevre ile kurum desteği, kişinin önemli destek kaynakları arasında yer almaktadır (Boduroğlu, 2016).

Bununla birlikte, kurum bakımı sonrası bağımsız yaşama uyum düzeyi ve bu süreçte karşılaşılan zorluklara verilen tepkiler, kurum bakımından ayrılan kişilere göre farklılık göstermektedir. Bu noktada, kişilerin psikolojik sağlamlık düzeyleri de kurum bakımından ayrılış ve sonrası bağımsız yaşama uyum süreçlerinde etkili olmaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada kurum bakımından ayrılan kişilerin ayrılış ve sonrası izlenme süreçlerini nasıl deneyimledikleri ile bu süreçteki kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler ele alınacaktır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeline, katılımcı bilgilerine, veri toplama aracına, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Kurum bakımından ayrılan kişilerin kurumdan ayrılış ve izlenme süreçlerine ilişkin deneyimlerinin incelendiği bu araştırma nitel araştırma deseninde planlanmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" yöntemidir (Yıldırım, 1999). Belli bir grubun deneyimlerinin incelendiği bu araştırmada fenomenolojik desen kullanılmıştır.

Fenomenolojik desen araştırmalar, bireyin ve grubun bir olguyu nasıl deneyimlediğinin, neler yaşandığının detaylı olarak incelendiği çalışmalardır (Ceylan Çatar ve Ceylan, 2022). Fenomenolojik desen, katılımcıların görüşlerine odaklanarak, yaşadıkları olaylara dair subjektif algılarının sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanır (Patton, 2002). Kurum bakımından ayrılan bireylerin kurum bakımından ayrılış ve izlenme fenomenine yönelik deneyimlerine ilişkin veriler doğrultusunda bir çalışma yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018–2022 yılları arasında devlet korumasından reşit olarak ayrılmış ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun Ek 1. maddesi kapsamında kamu kurumlarında istihdam edilen 15 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların farklı cinsiyetlerden, öğrenim düzeylerinden ve sosyal hizmet modellerinden gelmesine özen gösterilmiştir. Tablo 1'e göre, katılımcıların yaşları 19 ile

23 arasında değişmekte olup, üçü evli, biri nişanlı ve on biri bekârdır. Katılımcılar; tek başına, kök aileleriyle ya da eş ve çocuklarıyla birlikte yaşamaktadır.

Tablo 1

Katılımcı Bilgileri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Yaşadığı İl	Birlikte Yaşadığı Kişiler
1	Kadın	21	Evli	Denizli	Eşi
2	Kadın	21	Nişanlı	İzmir	Tek Başına
3	Kadın	22	Evli	Aydın	Eşi
4	Erkek	20	Bekar	Konya	Kurumdan Arkadaş
5	Erkek	23	Bekar	Sakarya	Tek Başına
6	Erkek	20	Bekar	Konya	Anne, Abla, Abi ve Eşi
7	Erkek	23	Bekar	Bolu	Eş ve Çocuk
8	Erkek	22	Bekar	Bartın	Tek Başına
9	Kadın	20	Bekar	İstanbul	Anne ve Anane
10	Erkek	23	Bekar	Kahramanmaraş	Kardeşi
11	Kadın	23	Bekar	Ankara	Anne ve Abla
12	Kadın	23	Bekar	Kayseri	Tek Başına
13	Erkek	23	Bekar	Erzincan	Anne
14	Erkek	19	Bekar	Kahramanmaraş	Tek Başına
15	Kadın	20	Evli	Kastamonu	Eş ve Çocuk

Katılımcıların kurum bakımından ayrılırken ve ayrıldıktan sonra tamamladıkları eğitim durumları ile ve 2828 sayılı Kanunun ek 1'inci maddesi kapsamında istihdam edildikleri unvana ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmının lise mezunu olduğu görülmektedir. 15 katılımcının 3'ü ilköğretim, 10'u lise, 1'i ön lisans ve 1'i de lisans mezunudur. Katılımcıların sadece 3'ünün öğrenim durumlarının ihraz etmiş olduğu unvanlara (öğretmen, tekniker, teknisyen) atandığı, diğerlerinin ise memur veya hizmetli olarak atandığı görülmektedir.

Tablo 2

Katılımcı Öğrenim Durumu Bilgileri

Katılımcı	Mezuniyeti (kurum)	Mezuniyeti (son)	Unvanı
1	Lise	Lise (Lisans Devam)	Memur
2	Lise	Lise (Ön Lisans Devam)	Memur
3	İlköğretim	Lise	Hizmetli
4	Lise	Lise	Memur

(Devam ediyor)

Tablo 2 (Devamı)

Katılımcı Öğrenim Durumu Bilgileri

Katılımcı	Mezuniyeti (kurum)	Mezuniyeti (son)	Unvanı
5	Lise	Lise (Ön Lisans Devam)	Memur
6	Lise	Lise	Memur
7	İlköğretim	Lise	Hizmetli
8	İlköğretim	Lise	Hizmetli
9	Lise	Lise	Memur
10	Lisans	Lisans	Öğretmen
11	Lise	Lise	Memur
12	Lise	Lise (Lisans Devam)	Memur
13	Ön Lisans	Ön Lisans	Tekniker
14	Lise	Lise	Teknisyen
15	Lise	Lise	Memur

Katılımcıların korunma ve bakım altında bulunduğu süre içerisinde faydalandığı sosyal hizmet modelleri ve korunma kararının sonlandırıldığı hizmet modeli ile kurum bakımına alınma yaşı ile kurumdan ayrıldıkları yaşa ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun kurum bakımında kalma sürelerinin uzun olması ve çocuk bakım kuruluşlarının yaş, cinsiyet ve çocuğun özel duruma göre ihtisaslaşması sebebiyle katılımcıların çeşitli çocuk bakım kuruluşu modellerinden hizmet aldığı görülmektedir. Ön lisans ve lisans mezunu katılımcıların korunma kararlarının daha uzun sürelerle uzatıldığı, diğerlerinin ise bir veya iki yıl süreyle uzatıldığı veya hiç uzatılmadığı görülmektedir.

Tablo 3

Katılımcıların Kurum Bakımı Sürecine İlişkin Bilgileri

Katılımcı	Kuruma Gelme Yaşı	Faydalandığı Hizmet Modelleri	En Son Hizmet Modeli	Kurumdan Ayrılma Yaşı
1	10	Çocuk Yuvası, Çocuk Evi, ÇES	ÇES	20
2	14	İÇES, Çocuk Evi	Çocuk Evi	18
3	17	İÇES, ÇES	ÇES	19
4	2	Yetiştirme Yurdu, Koruyucu Aile, ÇES	ÇES	18
5	6	Yetiştirme Yurdu, Koruyucu Aile, ÇES, Çocuk Evi	ÇES	19
6	12	ÇES	ÇES	19

ÇES: Çocuk Evleri Sitesi, İÇES: İhtisaslaşmış Çocuk Evleri Sitesi (Devam ediyor)

Tablo 3 (Devamı)

Katılımcıların Kurum Bakımı Sürecine İlişkin Bilgileri

Katılımcı	Kuruma Gelme Yaşı	Faydalandığı Hizmet Modelleri	En Son Hizmet Modeli	Kurumdan Ayrılma Yaşı
7	12	Yetiştirme Yurdu, ÇES	ÇES	19
8	17	ÇES	ÇES	19
9	7	Yetiştirme Yurdu, ÇES	ÇES	18
10	8	Yetiştirme Yurdu, Çocuk Evi, ÇES	ÇES	23
11	14	ÇES, Çocuk Evi	Çocuk Evi	18
12	11	Çocuk Evi, Koruyucu Aile, Çocuk Evi	Çocuk Evi	20
13	5	Yetiştirme Yurdu, Koruyucu Aile, ÇES	ÇES	22
14	13	ÇES, Koruyucu Aile	Koruyucu Aile	18
15	6	Yetiştirme Yurdu, Koruyucu Aile	Koruyucu Aile	18

ÇES: Çocuk Evleri Sitesi, İÇES: İhtisaslaşmış Çocuk Evleri Sitesi

Bu araştırmada, hakkında korunma ve bakım tedbiri kararı bulunan, kurum bakımında kalmış ve reşit olarak kurum bakımından ayrılmış bireylerin deneyimleri incelenmiştir. 27.03.2018 tarihinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan yasal düzenleme ile kurum bakımından ayrılan bireylerin, öğrenim durumlarına uygun unvanlarla kamu kurumlarında istihdam edilmesinin önü açılmış; ayrıca kişilerin daha hızlı işe yerleşebilmeleri için yerleştirme dönem sayısı artırılmıştır (7103/24 md, 2018). Bununla birlikte, son yıllarda bakım sonrası destek hizmetleri de çeşitlendirilmiştir (ASHB, 2023; ASHB, 2024). Çalışma grubunun belirlenmesinde, söz konusu düzenlemeleri deneyimlemiş bireylerin yer almasına dikkat edilmiş; bu nedenle katılımcıların kurum bakımından ayrılma yılı olarak 2018 yılı başlangıç olarak alınmış ve bireylerin ayrılış, izlenme, bakım sonrası destek hizmetlerinden yararlanma ve istihdam süreçlerine dair deneyimlerini aktarabilecekleri bir zaman aralığı sunması açısından 2022 yılına kadar olan dönemle sınırlandırılmıştır.

Katılımcılara ulaşmak amacıyla iki farklı strateji benimsenmiştir. İlk olarak, araştırmacıyla daha önce farklı vesilelerle iletişime geçmiş ve araştırma konusuna ilgi gösteren kişilerle çevrimiçi görüşmeler sağlanmıştır. Bu süreçte iletişim kurulan bireyler aynı zamanda görüşme sürecine dair bilgilendirilmiş ve gönüllü katılımları sağlanmıştır. Çalışma grubunun geri kalanına ise kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu kapsamda, ilk görüşme yapılan katılımcıların yönlendirmeleriyle, benzer deneyime sahip başka kişilere ulaşılmış ve araştırmaya katılım sağlamaları için iletişime geçilmiştir. Bu

yöntemsel yaklaşım, araştırma konusu itibarıyla belirli bir özellik taşıyan (2018–2022 yılları arasında devlet korumasından reşit olarak ayrılmış ve kamuda istihdam edilen) kişilere ulaşmak için uygun görülmüş; ayrıca nitel araştırma desenine uygun olarak amaçlı örnekleme ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür. Kartopu örnekleme, bu bağlamda amaçlı örneklemenin bir alt türü olarak kullanılmış; erişimi güç bireylere ulaşmak ve araştırmanın kapsayıcılığını artırmak amacıyla tercih edilmiştir. Veriler anlamlı ve yeterli doygunluk düzeyine ulaştığında veri toplama süreci sonlandırılmış ve toplam 15 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın öncelik etik olarak uygunluğu Ankara Üniversitesi Etik Kurulu tarafından değerlendirilerek Etik Kurul Onayı alınmıştır (Ek 2). Araştırmada yer alan katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne başvuran ve 2018-2022 yılları arasında kurum bakımından reşit olarak ayrılmış farklı cinsiyetten ve farklı öğrenim düzeyinden kişilere araştırmaya katılıp katılmayacakları sorulmuştur. Araştırmaya katılmayı kabul eden kişilerden, 2018-2022 yılları arasında kurum bakımından reşit olarak ayrılan ve istihdam hakkından faydalanan başka kişileri önermeleri istenmiştir. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan kişilerle onam formu doldurularak çevrimiçi görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin süresi 35 dakika ile 92 dakika arasında değişmektedir. Katılımcıların deneyimlerini aktarırken kurum bakımı sürecine dair kullandıkları terminoloji Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın resmi terminolojisi ile uyumlu hale getirilerek çalışmada yer verilmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilerin doygunluğa ulaşması ve verilerin belli temalar altında belirginleşmesi ile veri toplama süreci sonlandırılmıştır. Çevrimiçi yapılan görüşmeler ses kaydı olarak kayıt altına alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu bölümde katılımcıların kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreci deneyimlerine yönelik veri toplama sürecinde kullanılan veri toplama aracına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu. Form (Ek 1), kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişilerin kurumdan ayrılış ve izlenme süreçlerini nasıl deneyimlediklerini ve nasıl anlamlandırdıklarını amaçlamaktadır. Üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, katılımcılara araştırmanın amacı, gizliliği ve etik ilkeleri hakkında bilgi verildiği, araştırmacının kendisini tanıttığı ve araştırmaya katılım için tekrar bir onam alındığı bölümdür. İkinci bölüm, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu, unvanı gibi demografik bilgilerinin alındığı hazırlayıcı soruları kapsamaktadır. Bununla birlikte bu bölümde, katılımcıların kurum bakımına alınma ve ayrılma yaşı ile faydalandıkları sosyal hizmet modellerine ilişkin veriler alınmıştır. Sorulara alınan yanıtların akabinde üçüncü bölümde yer alan araştırma sorularına geçilmiştir. Araştırma soruları, kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreçlerini kapsamakta ve o süreçlerde karşılaştıkları zorlukları, koruyucu ve önleyici faktörleri, duygularını, beklentilerini ele almaktadır.

Görüşme formunda yer alan sorular öncelikli olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Araştırmacı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans eğitimini tamamlamış olup yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı olarak 10 yıldır görev yapmaktadır. Son yedi yıldır ise kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişilere yönelik bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerinin yürütüldüğü Daire Başkanlığında çalışmaktadır. Soruların ilk taslağını, daha önce yapılan araştırmalar ve görevi gereği bu alanda sahip olduğu deneyim doğrultusunda hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak ile ilgili Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünde bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerinin yürütüldüğü Daire Başkanlığında görev yapan, Sosyal Hizmet programından mezun olmuş ve farklı unvanlardaki (Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, Sosyal Çalışmacı ve Şube Müdürü) kişilerin de görüşleri alınmıştır. Alınan uzman görüşleri ile sorular, katılımcılar tarafından daha rahat anlaşılacak ifadelerin kullanılması, hizmetlere uygun terminolojinin kullanılması ile katılımcıların ayrılış ve izlenme süreçlerine ilişkin deneyimlerini kapsamlı olarak ele alınması gibi hususlar doğrultusunda revize edilmiştir. Alınan görüşler doğrultusunda formdaki sorularda gerekli düzenlemeler yapılmış ve tez danışmanı ile forma son şekli verilmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi

Fenomenolojik çalışmalarda, araştırmacı tarafından belirlenen fenomeni deneyimleyen bireylerden elde edilen veriler ile bütün bireylerin deneyimlerinin özünü elde eden bir betimleme ortaya koyulmaktadır (Creswell ve Poth, 2016). Verilerin analizinde verilerin çerçevesinin çizilmesi, bulguların sınıflandırılarak temalarının belirlenmesi ve yorumlanmasını süreçlerini kapsayan betimsel analiz yöntemi ile yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcıların kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreçlerinde neyi, nasıl deneyimledikleri incelenmiştir. Bu süreçlerde karşılaştıkları zorluklar, koruyucu, önleyici ve kolaylaştırıcı durumlar, duyguları, beklentileri gibi hususlar değerlendirilmiştir.

Öncelikle, katılımcılarla yapılan görüşmeler sürerken araştırmacı öne çıkan konulara ilişkin önemli açıklamalar ve anahtar ifadeler, analitik not yöntemi (Saldana, 2024) ile kayıt altına alınarak temaların belirlenmesine yönelik ön bir çalışma yapılmıştır. 15 katılımcı ile yapılan görüşmelerin ses kaydı yazılı hale getirilerek MAXQDA 24 programına yüklenmiştir. Verilere aşinalık sağlanması amacıyla görüşme dökümleri tekrar tekrar okunmuştur.

MAXQDA 24 programı üzerinden ilk olarak "ön kodlama" veya "açık kodlama" yapılmıştır. Ön kodlama, veriyi yorumlarken tüm detaylar dikkate alınarak her bölümün açık uçlu olarak kodlandığı bir yaklaşımdır (Saldana, 2024). Ön kodlama sonrasında, tüm kodlanan bölümler tekrar gözden geçirilerek uygun ifadeler seçilmiş ve kodlar belirlenmiştir. Kodların gruplandığı temalar belirlenmiştir. Belirlenen temaların da gruplandığı daha üst temalar belirlendikten sonra temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.

Geçerlik ve güvenilirlik ölçütü nitel çalışmalarda inandırıcılık ve aktarılabilirlik olarak ifade edilmektedir (Tutar, 2022). Çalışmada inandırıcılığın sağlanması amacıyla elde edilen kodlar iki kişi tarafından dış denetime tabi tutulmuştur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünde bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerinin yürütüldüğü Daire Başkanlığında görev yapan ve sosyal hizmet bölümünden mezun olmuş Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı ile Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında öğretim üyesi olan tez danışmanı tarafından dış denetime tabi tutulmuştur. Tez danışmanı nitel araştırma ve konularına hâkim olan; Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı ise kurum bakımından ayrılan kişilerle çalışan ve bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerinde uzman olan biridir. Dış denetçilerden bazı verilerin daha uygun ifadelerle kodlanması ve bazı temaların birleştirilmesi şeklinde geri

bildirimler gelmiştir. İki uzmandan alınan temaların isimlendirilmesi ve kodların birleştirilip bir araya getirilip standardizasyonun sağlanmasına ilişkin görüşler dikkate alınarak tema ve kodlara son halleri verilmiştir.

Aktarılabilirlik, transfer edilebilme olarak da adlandırılmakla beraber analitik genellemeler yapılabilmesine olanak sağlamasıdır (Baş ve Akturan, 2017). Çalışmanın katılımcılarına ve katılımcılarda elde edilen verilere detaylı olarak yer verilmiş olup belirlenen tema ve kodlar katılımcı görüşleri ile desteklenmiştir. Araştırmanın bulguları literatür ile karşılaştırılarak sunulmuştur.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans eğitimini tamamlamış olup yine Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı olarak 10 yıldır görev yapmaktadır. Son yedi yıldır ise kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişilere yönelik bakım sonrası rehberlik ve izleme hizmetlerinin yürütüldüğü Daire Başkanlığında çalışmaktadır. Kurum bakımından reşit olarak ayrılan kişilere sunulan hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla Aralık 2023 ve Şubat 2025 yılında düzenlenen "Hayata Hazırlama, Ayrılış Süreci, Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Çalıştay"ta çalıştayın organizasyonu, moderatörlük ve çalıştayın raporunun hazırlanması noktasında aktif rol almıştır. Bununla birlikte, araştırmacı OECD'nin (2022) "Assisting Care Leavers [Kurum Bakımından Ayrılan Kişilere Destek]" raporunun hazırlanmasına yönelik anket çalışmasında veri sağlama ve taslak rapora ilişkin görüş süreçlerinde rol almış olup Türkiye'nin "kurum bakımından ayrılan kişiler (careleavers)" alanında irtibat kişisidir. Bununla birlikte, araştırmacının psikolojik danışman kimliği katılımcıların duygu ve düşüncelerini ifade etmesini teşvik etmede önemli rol oynamıştır.

Tez Danışmanının Rolü

Tez danışmanı Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırmacı tarafından belirlenen kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan görüşmelerin alt tema ve temalarını incelenmiş, tema ve alt temaların düzenlenmesi ve

tekrar isimlendirilmesinde rol üstlenmiştir. Tez danışmanı, nitel araştırma ve konuya hâkimiyeti ile sağladığı süpervizyon sayesinde, araştırmacının görüşmeler esnasında kişisel değerlerini ve şahsi düşüncelerini sürece dâhil etmemesine ve veri yanlılığını önlemesine yardımcı olarak çalışmanın inandırıcılığını artırmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgulara ve alanyazın çerçevesinde yapılan yorumlara yer verilmiştir.

Bulgular

Kurum bakımından reşit olarak ayrılan ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun ek 1'inci maddesi kapsamında kamuda istihdam edilen kişilerle yapılan görüşmelerin fenomenolojik betimsel analiz yöntemi ile analizinden sonra beş tema ve temaların içeriğini oluşturan alt temalar belirlenmiştir. Temalar; *bağımsız yaşama hazırlık süreci deneyimleri, ayrılış süreci deneyimleri, kurum bakımı sonrası deneyimleri, çalışma yaşamı ve istihdam hakkına ilişkin deneyimler* olarak belirlenmiştir. Temalar ve bu temaların içeriğinde yer alan alt temalara ilişkin bilgiler Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1. Kurum Bakımından Ayrılan Kişiler Nitel Görüşme Temaları ve Alt Temaları

Tema 1: Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimleri

Katılımcıların korunma ve bakım altında bulundukları süreçte kurum bakımı sonrası bağımsız yaşama hazırlamak amacıyla kendileri için yapılan hazırlık çalışmaları, bu çalışmalardan en çok fayda gördükleri ve kurum bakımında iken en çok destek aldığı kişiler bu tema altında yer almaktadır.

Yaşam Becerileri ve Bağımsız Yaşama Hazırlık Çalışmaları. Kuruluşta veya koruyucu aile yanında korunma ve bakım atında bulundukları süreçte kurum bakımı sonrası bağımsız yaşama hazırlık amaçlı kendilerine kuruluşta veya koruyucu aile yanında sorumluluk vermek üzere deneyimsel çalışmalar gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler. Bu noktada finansal sorumluluklar ve yaşam becerilerini destekleyici sorumluluklar verildiği görülmektedir. Normalde kurum tarafından verilen harçlıkların yönetiminin danışmanında olduğunu veya ev içinde temizliğin, yemek yapımının bakım elemanı tarafından yapıldığını ancak kendilerinin de sorumluluk almalarını desteklemek amaçlı bu sorumlulukların kendilerine verildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan K6 verilen sorumlulukları şu şekilde ifade etmiştir : "Genelde ev temizlikleri konusunda mesela annelere (bakım elemanı) yardım etme sorumluluğu veriliyordu."

> Ekmek almaya gidiyorduk. Bir yere tek başıma alışverişe gidiyordum, alıyordum, fişimi ödememi yapıyordum. Bir paranın idaresi gibi birçok şeyi öğrendim. Bazı sorumluluklar verildi. Ben 16 yaşımda tek başıma gidip alışveriş yapıp gelebiliyordum. En küçücük bir örnek; ekmek almaya tek başıma gidip gelebiliyordum. Bunun sorumluluğunu aslında almıştım. (K2)

Aynı şekilde koruyucu aile yanında kaldıkları süreçte de koruyucu aile tarafından ev içinde temizlik, yemek yapımı veya finansal sorumluluklar verildiğini ifade etmişlerdir:

> Ailem (koruyucu ailem) tarafından neler yapmam gerektiğini, iş hayatıma başlayacağım işte. Evlilikte bir sorumluluk alacağım. Bu konuda onlar anlatılırdı. Bazı sorumluluklar veriyorlardı. ATM'lerden para çekmek gibi. Mesela akşam yemeğini sen hazırla diyordu. Mesela bırakıyordu tek başıma o şekilde öyle. (K15)

Katılımcılar yetişkin yaşamlarına baktıklarında kurum bakımı sürecinde verilen bu sorumlulukların kendilerine en çok fayda sağlayan çalışmalar olduğunu da belirtmişlerdir: "Bana verilen ev içi sorumlulukların şu anki yaşamımda çok faydasının olduğunu görüyorum." (K15)

Bununla birlikte, kurum bakımında kaldıkları süreçte sportif faaliyetlere yönlendirilmelerinin ve sporla ilgilenmelerinin özgüven gelişiminde faydasının olduğunu yetişkin yaşamında da özgüven gelişiminin destekleyici olduğunu ifade etmektedirler: "Ben spor etkinliklerine çok katıldım. Özgüven olarak sporun ve hocalarımızın çok desteği oldu." (K6)

> Bana sporun çok faydası oluyordu. Oradaki arkadaşların da aynı şekilde spor olmazsa nasıl diyeyim ruh sağlığını çoğu arkadaşların düzgün değil ama sporla gittikçe geldikçe gelen insanlar birazcık daha pozitifleşti. Daha arkadaş canlısı oldular. En çok faydası olan bana kalırsa spor. (K14)

Katılımcılar bağımsız yaşama hazırlık amaçlı tasarruf, bütçe yönetimi, çalışma yaşamı kuralları gibi yaşam becerileri konularında eğitimler, seminerler düzenlendiğini ifade etmektedir:

> Para birikim noktasında, bu yine aynı şekilde meslekle ilgili eğitimler, seminerler düzenleniyordu. Biz katılıyorduk hepsine, programlar yapılıyordu onlara da katılıyorduk. Genel olarak böyle bize bilgiler verildi, eğitimler yapıldı, seminerler düzenlendi. Mesleki hayatla ilgili işte birikimle ilgili. Parayı nasıl harcayabileceğimiz yönünde. Birikim açısından bu çalışmalardan çok fayda gördüm. Mesleği elimize aldığımızda yapmamız gereken davranışlar olsun. Uymamız gereken kurallar olsun. Bunların anlatımı bizim hayatımızı değiştirdi diyebilirim. (K4)

Eğitim ve Kariyer Planlama Çalışmaları. Yükseköğrenim ve ortaöğretim olarak her iki düzeyden mezun olan katılımcıların kurum bakımında bulundukları süreç boyunca kurum tarafından eğitime devam noktasında kendilerine destek olunduğunu ifade etmişlerdir. Eğitimlerine devam ettikleri takdirde kurslara katılma, eğitim dokümanlarının temini gibi ihtiyaç duyulan her konuda desteklendiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, okul tercihlerinde ve kendilerine uygun bölüm tercihlerinde mesleki rehberlik aldıklarını da ifade etmektedirler:

> Şöyle söyleyeyim, üniversiteyi kazanana kadar gerçekten kurum sana her türlü desteği sunuyordu. Kazanıp ve üniversitemi Tekirdağ'a naklim alındıktan sonra orada da hala bir koruma kararını devamı söz konusu vardı. Zaten yine orada da imkânlarım vardı. (K1)

> Meslek lisesi tercihimde de şöyle bir yönlendirme oldu. Normalde işte döndüğümde ya ben İstanbul'da bir Ticaret lisesine beşinci olarak gelmiştim. Orada eğitim düzeyim ikinci dönemde düzeldi. Herhalde buraya geldiğimde de o zamanlarda bizim liseler düzey olarak iyi değildi ama benim bilişime karşı yönelimim çok yüksekti. Çünkü ben yurda verildiğimde ilkokul üçe giderken powerpoint'te bir sunum hazırlayabilecek düzeyde bir insandım. Cd'ye bir dosya

> yazdırabilecek biriydim. Bu benim ilgimdi; hep zaten yurtta böyle oyuncakların içini söküp bir şeyler yapıp birleştirmeyi severdim. Hem bu şekilde hep bana derlerdi. Uğraşırdım mucit gibi söylemleri bulunurdu. Ben de o zaman fırsat bu fırsat. Meslek lisesine yönelip bilişim yönünde ilerlemek istedim daha doğrusu. İyi ki de yapmışım, hala da devam ediyorum zaten bu konuda ama daha sonra şekillendiren şu anki yazılım işiyle uğraşmamı şekillendiren bir hocam vardı. Onun sayesinde oldu aslında bir nevi. Onun sayesinde bir nevi bu şekilde oldu. Tercihlerde bize sunum yaptılar hiçbir zaman kafalarına göre şuraya verelim, buraya verelim diye düşünmediler kesinlikle. (K5)

Bunun yanı sıra örgün eğitime devam edilmediği durumlarda ise yaygın eğitim kurumlarının kurslarına katılmalarının teşvik edildiğini ve desteklendiğini de belirtmektedirler:

> O zaman ben lisemi açıktan okuyordum. O zaman açıktan okurken ailemin yanında açığa almıştım işte. Açıktan okurken orada kalan kurum personeli açıktan okuyorsun Halk Eğitim kursuna git, elinde belgeler olsun derdi. Genel olarak bütün çocuklara böyle davranıyorlar. Bilgisayar sertifikası olur; işte başka sertifikalar. Halk eğitimi verebileceği ne kadar kurs varsa onların hepsine katılabilirsiniz istediğiniz. Bunu teşvikte bulunuyorlardı. Okula giden çocuklar için güzel özel okullar olsun, maddi manevi yardımlar olsun. Halk eğitime de gitmiyorsan işe gidene de teşvik verdi. Garsonluk yapıyordur ya da çıraklık yapıyordur. Böyle ağır iş tarzında değil de kendine zarar vermeyecek işlerde çalıştırabiliyorlardı, izin veriyorlardı öyle diyeyim. (K7)

Psikososyal Destek Çalışmaları. Katılımcılar kurum bakımında iken grup sorumluları tarafından oyunlarla ve etkinliklerle duygusal, sosyal ve psikolojik iyi oluşlarını destekleyici çalışmalar yapıldığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, kurum bakımı sonrası yaşama yönelik bütçe yönetimi, çalışma yaşamı kuralları, yaşam düzeni kurma, ev tutma gibi konularda rehberlik desteğinin sağlandığını da belirtmektedir:

> Genel olarak işte hocalarımız konuşuyordu bizimle. Müdürümüz vardı, psikologdu. O bizimle görüşme yapıyordu. Ne yapmamız gerektiğini, nasıl davranmamız gerektiğini bize anlatırlardı. Ufak tefek oyunlar oynardık mesela. Orada ufak tefek oyunlarla şey yapmaya çalıştılar, bizi hazırlamaya. Elbette ki faydası oldu, dediğim gibi bizim müdürümüz bizim için bir anne. Müdürümüzü sürekli anne olarak gördüğümüz için nasıl bir evlat annenin sözünü dinlemesi gerekiyorsa biz onun sözünü dinlerdik. Onun bize anlattıklarıyla hala bile yaklaşık 3 yıl oldu çıkalı ben. Yurtta o 3 yıl içerisinde bile hala onu anlattıklarını mesela düşünüyoruz ya da bir şey oldu mu yine arar sorarız o yine anlatır bize. Çoğunlukla onu dinlediğimiz için hala hayatımızda uyguluyoruz öyle. (K3)

> Orada size paranızı nasıl kullanılacağını, neler yapılabileceğini öğrettiler. Yurt içerisinde tabii ki büyüklerimizden, hocalarımızdan ya da işte oradaki yetkili personellerden kişisel olarak öğütler almışlığımız oldu. Önce şunu yapabilirsiniz,

işte para biriktirin burada, ileride lazım olur. Bunun gibi tavsiyeler verirlerdi. (K8)

Katılımcıların bir kısmı kurum bakımında bulundukları süreçte bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları noktasında ev içi işler, para yönetimi konularında sorumluluklar verildiğini, kariyer planlamasının yapıldığını, yaşam becerileri konularında eğitimler verildiğini, psikososyal destek ve rehberlik desteğinin sağlandığını ifade etmektedir. Katılımcıların bir kısmı ise bağımsız yaşama hazırlık noktasında kendilerine eğitim, seminer veya rehberlik olarak herhangi bir çalışma yapılmadığını şu şekilde belirtmektedirler: "Herhangi bir eğitim olmadı." (K10)

Tema 2: Ayrılış Süreci Deneyimleri

Devlet korumasında bulunan çocukların korunma ve bakım tedbir kararları 18 yaşına geldiğinde kendiliğinden sona erer (ÇKK, md. 7). 18 yaşına gelindiğinde eğitime devam etme veya meslek edinme durumu olması halinde korunma kararları 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir (SHK, md.24). Bu tema altında katılımcıların kurum bakımında iken kurumdan ayrılmaya yönelik planlamaların yapıldığı, korunma kararının uzatılma durumlarının değerlendirildiği, kurumdan ayrılış süreci ve bu süreçlere ilişkin deneyimleri ele alınmaktadır.

Planlama ve Hazırlık. Kurum bakımından ayrılış, korunma kararının kaldırılarak hizmetin sonlandırılması olarak ele alınsa da korunma kararı devam edip üniversite eğitimindeki gençlerin kuruluştan ayrılarak Kredi Yurtlar Kurumuna (KYK) bağlı bir yurda geçişi de kurumdan ayrılma olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Üniversite eğitimi için yurda geçme durumu mevzuatta kurumdan ayrılış olarak değerlendirilmemektedir (SHK, md. 24). Ancak, üniversite yurduna geçiş kuruluş ile bağların kopmasına ve gençlerin daha bağımsız bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla üniversite eğitimi için KYK yurdunda kalmış olan katılımcılar, ayrılış sürecini için hem kuruluştan KYK yurduna geçişi hem de KYK yurdundan sonra korunma kararının kaldırılması olarak değerlendirmektedir.

Katılımcıların kurum bakımından ayrılmadan önce ayrılış planı yapılma durumuna ilişkin farklı deneyimleri bulunmaktadır. Bazı katılımcılar için kurumdan ayrılırken ayrılış sürecinin ve kurum bakımı sonrası yaşamın planlandığı; bazı

katılımcılar için ise planlanmadığı görülmektedir. Hatta katılımcılardan biri, bir gün aniden kuruluştan çıkartıldığını ifade etmiştir. Koruyucu aile yanında kalan katılımcıların ise aslında koruyucu aile yanından ayrılmanın kuruluştan ayrılmak gibi olmadığını ancak bir ayrılış olmasa da reşit olduktan sonraki sürecin aile koruyucu aile ile birlikte planlandığı anlaşılmaktadır. Kuruluştan ayrılan katılımcılar ise danışmanı ile veya kendileri tek başına ayrılış sürecini planladığını belirtmektedir. Katılımcılardan K12 şu şekilde ifade etmiştir :"Hiçbir planlama yapılmadı. Bir günde pat diye çıktım." Katılımcı K11 ise "Öğretmenevinde kalacağımı, memurluk hakkımı, tercihlerimi, belge teslimini ve Ankara'ya gidişimi kuruluştaki hocamla (danışman) planladık hep. Çok yardımcı oldu." olarak ifade etmektedir.

Katılımcılar ayrılışın planlanmasında kurum bakımı sonrası süreç için istihdam edilme durumlarının, barınma ihtiyaçlarının, eğitime devam durumlarının ve ekonomik imkânlarının değerlendirildiğini belirtmektedir. Katılımcıların 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilme şartlarını taşıyıp taşımadıklarının değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte, kuruluştan ayrıldıktan sonra nerede ve kiminle yaşayacağı konusu ile liseyi tamamlama veya üniversiteye devam durumlarının da değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Katılımcı K15 şu şekilde ifade etmiştir: "Zaten karar vermiştim. Ben ailemle (koruyucu aile) de konuşmuştum. Zaten araştırmıştım iş hakkımın olduğunu. Ailem de yurttan ilişkin kesildiğinde buradan gitmek zorunda değilsin gibi sözler söylerlerdi zaten." Katılımcı 7 ise "Çıkınca burada mı babanın yanında mı kalacağımı, kendi evine mi geçeceksin ya da kendine bir iş mi kuracaksın gibi konuştuk." olarak ifade etmektedir.

Katılımcıların kurumdan ayrılış sebepleri incelendiğinde temel sebep olarak reşit olması olarak görülürken korunma kararının uzatılmasının değerlendirilmemesinde ve uzatma kararının devam etmemesinde dolaylı sebepler bulunmaktadır. Katılımcılardan biri, kuruluşta kaldığı süreçte kuruluştaki arkadaşları ile problem yaşaması sebebiyle korunma kararının kaldırılmasını ve kuruluştan ayrılmayı talep ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, başka bir katılımcı ise kaldığı çocuk evinde yaşça en büyük kişinin kendisi olması ve telefon kullanımın olması gibi sebeplerle danışmanının kendisini çıkmaya zorladığını, üniversite sonucunun açıklanmasını beklemeden çıkmak zorunda kaldığını belirtmektedir. Bir diğer yandan, kuruluştan ayrılarak kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmek istediklerinden katılımcılar kendi istekleriyle korunma kararının uzatılmamasını talep etmektedir:

> Korunma kararım liseye devam ettiğim için uzatıldı. İkinci bir uzatmayı alamayacaklarını söylediler. Ve benim beden eğitimi öğretmenliği normal üniversiteye göre böyle bir ay sonra açıklanıyor. Ben de o dönem çok fazla spora gittiğim için, aslında benim kurumda ders başarım çok yüksekti, son 2 sene sadece spor yaptığım için ders başarım düşmüştü. Puanım düşük gelmişti. O yüzden bu puanla kazanamazsın dediler. Benimki de doğum günümden bir ay sonra açıklanıyordu. O yüzden de tekrar bir uzatma almak istemediler zaten. Yaşım diğer kızlara göre çok büyük olduğu için çok sıkıntı yaşanıyordu. Bana oda vermemişlerdi, dolap vermemişlerdi. Herkesin keyfine göre oturma odada kalıyordum. Herkes uyuduktan sonra uyuyabiliyordum. Çıkmamı istiyorlardı. Çünkü onlara göre küçük kızlara örnek benden başka büyük kalmamıştı. Geri kalanın hepsi lise 1 lise 2 olduğu için de şimdi ben de 20 yaşındayım işte kızlar telefonumu görüyor, telefon istiyorlar ama onların yanında kullanmıyorum ama Melek ablanın telefonu var işte. Sorumlular da diyor ki işte senin örnek alıyorlar. O yüzden çıkman gerekiyordu, çok sıkıntılar yaşamıştık. Anneler de beni savunuyordu, sürekli anneler beni savunduğu için annelere çok kızıyorlardı. Hocalar annelere beni savundukları için kızıyorlardı. Bana oda verilmemesini haksızlık olarak hocalara söylüyorlardı çünkü. Ama hocalarımız da ben çıkayım diye bana bunları yapıyordu. Benim üniversiteye yerleşme durumum geç açıklandığı için ilişkimi kestiler. Ben de artık mecburen kabul etmek zorunda kaldım zaten. Çünkü başka uzatma olmayacağını söylediler ve ben o dönem günlük 3 antrenman sporum vardı ve akşam 10'da bitiyordu ve hocam ile görüştüklerinde zaten bu saati öğrenebiliyorlardı. O zaman spora da gitmeyeceksin. Burası otel değil demişlerdi. Artık spora gitmeme karışıyorlardı. (K12)

> Daha uzun kuruluşta kalma konusunu konuştuk aslında değerlendirdik ama şöyle bir şey. Ben çok isteme taraftarı değildim, ben artık çok istemiyordum orada kalmak. Problemler yaşıyordum artık çocuklarla. Sıkıntılı kızlar gelmeye başladı. Ondan dolayı sürekli kavga. Bu sefer ben de sicilimi artık bozmak istemediğim için çıkayım ne de olsa yükselme sınavları oluyor onu öğrenmiştim. Yükselme sınavlarına girip her türlü yükselirim diye düşünmüştüm. Ondan dolayı çıktım ben de. (K3)

Katılımcıların reşit olduktan sonra korunma kararlarının uzatılma sebeplerine bakıldığında ise katılımcıların kuruluşta iken eğitimine devam etmeleri veya 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında tanınan istihdam hakkından faydalanmak için kuruluşta kalma süresi (2 yıl) şartını tamamlamak istemeleri görülmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında tanınan istihdam hakkından faydalanma şartlarından biri, fasılalı da olsa en az 2 yıl süre ile korunma ve bakım tedbir kararı ile kuruluş bakımı veya koruyucu aile hizmetinden faydalanıyor olmaktır. Katılımcı K5 eğitime devam sebebiyle korunma kararının uzatıldığını şu şekilde ifade etmektedir: "Ben ilkokulda sınıf tekrarı yaptığım için liseyi 18 yaşında tamamlayamadım. Dolayısıyla korunma kararımı uzattık liseyi tamamlayalım diye."

> Şimdi ben 17 yaşına girdiğim için kamu kurum ve kuruluşlarında memur olabilmen için en az 2 yıl kalman gerekiyor. O zaman öyleydi. Şimdi değiştiyse bilmiyorum. Şimdi ben 17 yaşında girdim. O süreçte yurtta kalmam için de okumam gerekiyordu. Liseyi orada okumak için okula gitmem gerekiyordu. Kısaca öyle söyleyeyim, açık lise okuyordum. Benim okula gitmem gerekiyordu. Eğitime devam edildiği zaman yurtta kalma imkânı sağlanıyordu. O yüzden ben de okula başladım. (K8)

Sosyal ve Duygusal Zorluklar. Katılımcılar kurum bakımından ayrılış süreci deneyimlerini ifade ederken duygusal anlamda yaşadıkları zorluklara ve sosyal yaşama uyum sağlamada karşılaştıkları zorluklara değinmektedirler.

Kuruluştan ayrılan katılımcılar sosyal yaşamda, iş yaşamında iletişim kurmakta zorluk yaşadıklarını ifade etmektedir. Daha çok kuruluş içerisinde ve dışında da kuruluştan arkadaşları ile iletişim kurmalarının farklı çevrelerle sağlıklı iletişim kurmakta zorluk yaşamalarına neden olduğunu belirtmektedirler:

> Göreve başlama esnasında zaten bir yabancısın. Daha önce yurtta (kuruluş) ne kadar sosyal olabilirsin ki? Kendi arkadaş çevremin sosyallik anlamında noksanlığı olduğunu düşünüyorum. Yurt dışında kendi arkadaşlarınla sadece konuşuyorsun, sohbet ediyorsun ama yurt dışına çıktığında tamamen asosyal demeyim ama onun gibi bir şey oluyor. İnsanlarla iletişim kurmakta zorlanıyorsun. (K8)

Bununla birlikte, kurum bakımından ayrıldıktan sonra genel olarak olumsuz duygu ve düşüncelerin kendilerini zorladığını ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler. Bu süreçte, kendilerine psikososyal destek sağlayan birinin olması veya psikolojik/psikiyatrik bir desteğin olmasının bu süreci kolay geçirmeleri yönünde destekleyici olacağını belirtmektedirler:

> Böyle genelde olumsuz düşünceler ve duygular vardı. Kuruluş zamanlarında da ben tedavi görüyordum psikolojik anlamda. O zaman da hocam çok destek oluyordu. Benim yanımdaydı. Sürekli beraber gidip gelirdik. Her anımda yanımdaydı. Ayrıldıktan sonra kaldığım öğretmen evinde kalırken rahatsızlığım devam ediyordu ama tedaviye gitmiyordum, bırakmıştım kendi kafama göre ve ilaçları da kendi kafama göre bırakmıştım. Yanımda o hocam gibi bir hocam olsa ya da o olsaydı biraz daha kendimi iyi hissedebilirdim diye düşünüyorum. Onun pişmanlığını yaşıyorum zaten şu an. Tedaviye devam etmediğim için de zorlanmış olabilirim. O da bir ihtimal. (K11)

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, sosyal destek eksikliği ve yalnızlık hissinin öne çıktığı görülmüştür. Katılımcılar, eğitim ve iş hayatında yeterli rehberlik ve destek alamadıklarını ifade etmektedir. Özellikle kuruluştan ayrıldıktan sonra bireylerin

yalnız hissettiği, sosyal destek mekanizmalarından yoksun kaldığı ve bu durumun onların psikolojik durumlarını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Kuruluşta sağlanan güven ortamından çıkarak katılımcıların belirsizlik içinde kalmasına neden olmuş ve bu süreçte rehberliğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, hayatlarının farklı dönemlerinde çeşitli geçiş süreçlerinden geçtiklerini ve bu süreçlerin kendileri için zorluklar içerdiğini belirtmektedir. Üniversiteye başlama, memuriyete geçiş, evlilik gibi kritik yaşam olaylarında tek başına hissettiklerini ve bu durumun kendilerinin zorladığını ifade etmektedirler. Özellikle memuriyet tercih sürecinde ve barınma konusunda karar vermekte zorlanan katılımcılar, destek mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle stres yaşadıklarını ifade etmiştir.

Aile desteğinin yetersizliği de katılımcılar tarafından sıkça dile getirilen bir konudur. Ailelerinden yeterli maddi ve manevi destek göremeyen katılımcılar, kurumdan ayrıldıktan sonraki süreçte bu eksikliğin duygusal olarak kendilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Aileleri tarafından destek alamamaları ve yalnız bırakılma hissi, katılımcıların önemli kararları tek başlarına almak zorunda kalmalarına neden olmuştur. Özellikle evlilik sürecinde katılımcılar, kendilerine yol gösterecek birinin eksikliğini çok hissettiklerini belirtmektedir:

> Tabii ki başta sahipsizlik; çünkü herkesin bu gibi durumlarda ailesi ilgileniyor işte üniversitesi kalacağı yeri. Ama sen o yaşında bunlarla tek başına ilgileniyorsun ve sana yardımcı olabilecek biri bile yok. O tabii ki çok üzücü oldu benim için ama yapacak bir şey yok. O dönemler tabi ki üzüldüm, çok zorlandım. Ailem destek çıkmadı, çıkamadı diyeyim daha doğrusu. O beni daha çok düşürdü. (K12)

> Ya aslında biraz zorlayıcı olarak şu olabilir, oradaki hayata biraz alışmış olabilirim. Çünkü arkadaşlarımız, abiler, hocalar hepsiyle çok güzeldi. Zaman çok güzel geçiyordu ama eve geçtiğimiz zaman sadece kardeşim ve ben biraz yalnızlık hissiyatı vardı. Sonrasında ondan da kurtulduk. Artık son evrelerde şey demeye başladım. Ya kafamız rahat gibi cümleler. İlk aşamada biraz zorluk oldu. (K10)

> Evlendiğime, bir ailem olduğuna, bir evim olduğuna asla pişman değilim ama en azından sana kalacak yer ayarlayama noktasında destek olabilirim deselerdi. Belki ben şu an evliliğimi biraz daha ertelemiş olurdum. Belki zamanında evlenirdim. Evlendiğime dediğim gibi pişmanlığımdan değil. Evlendiğim zamanda da benim istemem olmadı. Bir şeyim olmadı çünkü ailem yoktu, bilmiyordum. Bu zaten bana çok kötü hissettirmişti. Zorla evlenmedim evlenmezdim de zaten bildiğim için içgüdüsel olarak bir de ihtiyaç duyuyorsun birinin sevmesine o da bana onu hissettirmişti. Gerçekten onu çok şükür o benim hayatımda iyi ki benim eşim olmuş, bu yaşımda evlendim ama bir ana bir baba gibi annesi babası. Şu an 9 aylık evliyim ama gerçekten şükür olsun diyorum ama evleneceğim zaman nişanlanacağım zaman bile bu şu yüzük takıldığında bile ağır gelmişti bana dedim. Bilmiyorum. Kime danışayım, nasıl olacak? (K1)

Katılımcılar, arkadaş çevresi, hocalar veya diğer destek sistemlerinin varlığının kendileri için kritik olduğunu belirtmiştir. Ancak, kuruluştaki sosyal çevreden ayrıldıktan sonra destek mekanizmalarından yoksun kaldıklarını ve yalnız hissettiklerini ifade etmektedirler. Bu durum, onların psikolojik olarak zorlanmalarına neden olmuş, bazı katılımcılar bu süreçte profesyonel desteğe ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir. Bir diğer yandan, katılımcılar geleceğe dair kaygılar taşıdıklarını ifade etmektedir. Mesleki ve kişisel yaşamlarına dair belirsizlikler, bireylerde ciddi anlamda stres yaratmaktadır. Özellikle geçmişte aldıkları bazı kararların yanlış olabileceğini düşünen katılımcılar, yeterince rehberlik alamadıklarını ve bu nedenle pişmanlık hissi yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle eğer ayrıldıkları zaman bir sosyal destekleri bulunsaydı evliliği daha geciktireceklerini ifade etmektedirler. Bu durum, bireylerin hem kariyer seçimlerinde hem de özel hayatlarında daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir:

> Öğretmen evi süreci zor geçti çünkü yalnız hissettim orada kendimi biraz da kimsem yokmuş gibi hissettim. Aslında vardı evet ama ablam okuyordu. Annem zaten bakım evinde kalıyordu. Böyle arkamda bir destek hissedemedim yurttaki gibi. (K11)

> Şöyle bir şey, ben ilk işe başladığım zaman bilmediğim için ve anlatılmadığı için örneğin soruşturmanın ne olduğunu çok bilmiyordum. Bana göre soruşturma çok kötü bir şey ve işten atılırım gibi bir şeydi benim için. Ben ilk Milli Eğitime başladığımda okula gönderildim ve ben şu an köy okulunda çalışıyorum. Şöyle bizim müdür, okula kimseyi verdirmedi. Ben tek çalıştım, tek başıma çalıştım. Kalorifer belgesi aldırdılar bana okuldayken ve almazsam sana soruşturma açarız denildiği için normalde böyle bir şey yokmuş ama soruşturmadan da korktuğum için kabul etmek zorunda kaldım. İşimi kaybedemem çünkü. Başka bir destek sağlayabileceğim bir yer yok. Bundan sonra tek başıma ayaklar üzerinde çok zor dururum. İşimi kaybetmemek için ben o zaman için kalorifer belgesini almıştım mesela ve hala ben onu çekiyorum. Hala kalorifer yakıyorum mesela. O zaman için haklarımı keşke öğrenseydim diyorum. Haklarımı ve soruşturmanın aslında ne olduğunu bilseydim ve almasaydım. (K3)

Kurum bakımından ayrılış deneyimleri, duygusal etkileriyle de ön plana çıkmaktadır. Katılımcılar, kurumdan ayrıldıkları dönemde yoğun bir belirsizlik hissi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, uzun yıllar boyunca bir topluluğun parçası olmanın getirdiği aidiyet hissinin, ayrılık sonrasında yerini boşluk duygusuna bıraktığını ve kuruluştan ayrılmanın hüznünü yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı K8 belirsizliğin getirdiği endişeyi şu şekilde ifade etmektedir: “Endişe, korku oluyor ister istemez çünkü tamam oradan çıktın seninle ilgilenen kimse yok. Hiçbir şeyin yok. Ne yapacaksın veya dışarısı nasıl bir yer? Duyduğun kadarıyla biliyorsun.”

> Bir anda boşluğa düştüm. Şöyle biz yaklaşık kurumda 100 kişiydik. Ve artık aramızda çok sıkı bir bağ oluştu. Çevrende bir sürü anne baba dediğiniz insan var işte bir sürü öğretmen var. Bir anda çok büyük bir boşluğa düşmüştüm o zaman. Kendime gelemedim ben burada aylarca. Onlardan ayrı kaldım diye. (K3)

Kurumdan ayrıldıktan sonra en yoğun yaşadıkları duygulardan bir tanesi ise yalnızlık duygusu olduğunu belirtmektedirler. Sosyal destek kaynaklarının yetersizliği ve bağımsız yaşama geçiş sürecinin getirdiği sorumluluklar ile katılımcılar kendilerini çok yalnız hissettiğini ifade etmektedir. Hatta kurumdan ayrıldıktan sonraki süreci "sudan çıkmış balığa döndüm" olarak ifade etmektedirler: "Çıktığında sudan çıkmış balığa dönüyorsunuz çünkü hayatı bilmiyorsunuz." (K12). Katılımcı K10 ise yalnızlık duygusunu şu şekilde ifade etmiştir: "Eve geçtiğimiz zaman sadece kardeşim ve ben biraz yalnızlık hissiyatı vardı."

Özellikle barınma ve ekonomik güvenceye dair belirsizlikler, katılımcıların en fazla zorlandıkları konular arasında yer almıştır. Geleceklerini inşa etme sürecinde yeterli rehberlik ve destek alamadıklarından kendilerini çaresiz hissettikleri ve geleceğe ilişkin endişe duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, hem özgürlüğün getirdiği heyecanı hem de bilinmezliğin getirdiği korkuyu yaşadıklarını da ifade etmektedir. Katılımcı K1 durumunu şu şekilde ifade etmektedir: "Aile yerim yok, kimse yok, nerede kalacağımı bilmiyorum. Sokakta mı kalayım." Katılımcı K8 ise yaşadığı endişe ve korkuyu ifade etmiştir : "Endişe, korku oluyor ister istemez çünkü tamam oradan çıktın seninle ilgilenen kimse yok. Hiçbir şeyin yok. Ne yapacaksın veya dışarısı nasıl bir yer? Duyduğun kadarıyla biliyorsun."

Katılımcılar kurumdan (kuruluş ve koruyucu aile) ayrılırken özellikle kök ailelerinin bu süreçte kendilerine destek sunmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Çocukken bakımlarını üstlenmeseler de en azından bu noktada ailelerinin desteğini görmek istediklerini belirtmişlerdir:

> Kimse ailesinin annesinin babasının kötü olmasını istemezdi. Şimdi ben de çocukluğumdan beri annem babamla doğru düzgün vakit geçirmek, annemin babamın ayrı değil de bir arada olmalarını isterdim. Çıktığında da onu beklerdim. Annem babamın bir arada olduğu Yine eskisi gibi olmasını beklerdim ama. Olmadı çıktım. Bayağı bir zorlandım. Biraz maddi destek sağlasalardı daha iyi olurdu. Ama devlet tarafından bir maddi destek değil de. Daha çok şöyle, en azından annemin, babamın bir maddi destek sağlaması. Ben hayatta buraya kadar gelmişim. Zaten az da bir sen maddi destek atsan gibisinden insan bir beklenti içine giriyor ama babamın verme imkânı yok. Annemin de yok. Akraba çevrelerim belki akrabalarım olabilirdi ama devlet tarafından bir beklentim olmadı. (K7)

Katılımcılar kurum bakımı sonrası yaşam düzeni kurmada kendilerine yardımcı olunmasına, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilme süreçlerinde rehberlik yapılmasına, kurum yetkililerinin kendilerinin arkasında durduklarını hissetmeye ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, çalışma hayatına ve sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştırmak için psikolojik destek sağlanmasını ve maddi ve manevi zorlanmaları için kurum tarafından sosyal destek verilmesini ayrılış sürecinin kolaylaştırabileceğini belirtmişlerdir. "Hala arkasında olmaya bir müddet devam etseler. Maddi ya da manevi olarak destek çıksalar tabi ki de çok daha iyi olur. Çünkü yalnız hissetmezsin en önemlisi kendini." (K12)

> Oradaki bana çok destek olan bir hocam vardı, ev hocamızdı bahsettiğim kişi. Keşke o da yine olabilseydi yanımda yine destek olabilseydi bana, onun varlığı destek oluyordu bana, kendimi yalnız hissetmiyordu, değerli hissediyordum. Keşke o süre zarfında da o hocam yanımda olabilseydi bana destek olabilseydi. Yüz yüze görüşmek iyi gelirdi. Beraber vakit geçirmek. Dışarıda, sokakta gezmek yerine onunla ne bileyim kafede bir çay içmek. Öğretmen evinde iken bir kere görüşme şansımız oldu. (K11)

Sosyoekonomik Koşullar. Katılımcılar kuruluştan ayrıldıktan sonra özellikle bir sosyal desteği olmayan, ailesi veya yakın çevresi ile bağı olmayan katılımcıların barınma ve ekonomik durum en temel problem alanları olduğu görülmüştür.

Katılımcılar kurum bakımından ayrıldıktan sonra onlar için en belirsiz durumun barınma meselesi olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcıların tamamı 2828 sayılı Kanun kapsamında istihdam hakkı olan ve kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmiş kişilerdir. İstihdam edilecekleri süreye kadar nerede kalacakları onlar için kaygı uyandıran bir durumdur. Aileleri ile bağı olmadığında veya kuruluşta kalmaları için bir işlem başlatılmadığında veya koruyucu ailesi ile problem yaşadıklarında barınacak yer problemini çözmekte çok zorlandıklarını; bu noktada kuruluştan ayrılan arkadaşlarından, kuruluştaki bakım elemanlarından, kurum personelinden, farklı arkadaş çevrelerinden destek aldıklarını veya çok zorlu şartlarda barınma ihtiyacını çözdüklerini ifade etmektedirler. Katılımcı K7 yaşadığı barınma sorununu şu şekilde belirtmektedir: "Nasıl diyeyim, ormana gidip çadırda kaldığımız da oluyordu. Ev olmadığı için en azından ormana gidiyorduk. Ormanda çadırda kalıyordum, o şekilde geçiriyordum zaman."

> Anne babasıyla görüşüyordur veya görüşmüyordur. Şahsen ben görüşmüyordum. Ben o ayrıldığım süreçte beni arkadaşım kabul etmeseydi ben ne yapacaktım, sokakta mı yatacaktım mesela. Bu konu bence mantıklı bir şey değil. O süreçte de devletin tekrardan ilgilenmesi gerekiyor. En azından göreve başlayana kadar barınacak yer kalacak bir yer lazım. (K8)

Katılımcılar kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilene kadar barınma probleminin yanı sıra ekonomik problemlerle karşılaştıklarını da belirtmişlerdir. Herhangi bir ekonomik destekleri olmadığında ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıklarını ifade etmektedirler:

> Bana yurdun (kuruluşun) verdiği hiçbir destek yoktu. Gittiğimde hep beni geri çevirdiler. Hatta bana bir zarf verdiler. Zarfın üzerinde sadaka yazıyor, 100 TL koymuşlardı. Hiçbir destek vermemişlerdi. Dedim ki benim kalacak yerim de yok işte maddi bir imkânım da yok dedim. Ailem zaten bunu bana sağlayamıyor. (K12)

> Daha ilk zamanlar gerçekten zordu. Ekonomik anlamda bayağı bir zorlandım ilk zamanlar, sonradan çok rahat toparladık da kendimizi. O zaman da kurumdaki hocamız biz üniversiteye başladığımız için bize tek aylık yapmıştı, o da bizim için çok yetersizdi. Çok kötüydü bizim için. 10 lirayla 20 gün geçirmiştim herhalde. Ama sonra çok fazla dernekten çok burs aldım. Kredi de aldım. Ondan sonra çok rahatladım. (K13)

Destek Mekanizmaları. Katılımcılar bir kısmı kurum bakımında ayrıldıklarında kurum tarafından sunulan desteklerden faydalandıklarını, bir kısmı ise bu desteklerden faydalanmadıkları ve hatta haberlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar kurumdaki danışmanı veya bakım personelinden destek gördüğünü bazı katılımcılar ise kurum dışındaki yakınlarından veya arkadaşlarından destek gördüğünü ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, katılımcılar bu sürecin sağlıklı ve kolay geçmesi için destek kaynakları noktasındaki beklentilerini de ifade etmişlerdir.

Katılımcılar, kurumdan ayrıldıktan sonra kurumdan sosyal ve ekonomik destek (SED) aldıklarını, kurum tarafından düzenlenen iş hayatına uyum seminerlerine katıldıklarını ve 2828 sayılı Kanun kapsamında tanınan istihdam hakkından faydalanarak kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmek üzere tercih işlemlerinde tercih rehberliği desteğinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Barınma desteği olarak, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sağlanan konaklatılma desteğinden faydalandıklarını veya kamuda göreve başlayana kadar kuruluşta misafir olarak kalmaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların tamamı ise özel sektör prim teşviki uygulamasından haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bir diğer yandan katılımcılar kurum tarafından sunulan sosyal ve ekonomik destek (SED), barınma desteği, tercih rehberliği ve iş hayatına uyum seminerleri hizmetinden faydalanmadıklarını ve hatta bazı katılımcıların bilgisinin dahi olmadığını belirtmişlerdir. Ancak bu desteklerden bilgileri olsaydı faydalanmış olmanın ayrılış süreci için çok

kolaylaştırıcı olabileceğini ifade ettiler: “Tüm bu desteklerle ilgili bilgim yoktu. Keşke bilgim olsaydı. Gerçekten hiçbir bilgim yoktu. Söylememişlerdi bana. Ben böyle bir süreçte, ayrıldıktan sonraki süreçte bun desteklerden gerçekten yararlanabilseydim.” (K1); “Sadece tek seferlik verilen ekonomik yardımdan haberdardım. Aylık olarak verilen desteği bilmiyordum. Bilseydim kesin faydalanırdım.” (K8)

Kurum tarafından sunulan desteklerin yanı sıra katılımcılar ayrılış sürecinde farklı kaynaklardan destek aldıklarını belirtmişlerdir. Kurumdan ayrıldıktan sonra kalacak yerleri olmadığını, bir arkadaşında veya yakınında kaldığını ifade etmişlerdir: “Orada arkadaşım vardı. Benim yurttan (kuruluştan) arkadaşım o da benimle aynı zamanda çıktı. Onunla bir süre beraber kaldık. O ailesinin yanındaydı, rica ettik, 5 ay görev çıkana kadar rica ettik onlarla kalmam için, kırmadı sağ olsun.” (K10). Ancak kurumun kendilerine barınma desteğini sunmasının gerekli olduğu aksi takdirde kalacak yer belirsizliğinin çok zorlu olduğunu ifade etmişlerdir:

> Anne babasıyla görüşüyordur veya görüşmüyordur. Şahsen ben görüşmüyordum. Ben o ayrıldığım süreçte beni arkadaşım kabul etmeseydi ben ne yapacaktım, sokakta mı yatacaktım mesela. Bu konu bence mantıklı bir şey değil. O süreçte de devletin tekrardan ilgilenmesi gerekiyor. En azından göreve başlayana kadar barınacak yer kalacak bir yer lazım. (K8)

Katılımcılar kurumdan ayrıldıktan sonra kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilecekleri süreye kadar ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere geçici olarak özel sektörde çalışarak geçimini sağladıklarını belirtmişlerdir: “Ben bir iş bulmak için çabalıyordum ama bulamamıştım. Onların yardımıyla bir veteriner kliniğine girdim.” (K4). Bununla birlikte, kuruluşta iken harçlıklarından yaptıkların birikimlerin de ekonomik anlamda kendilerini rahatlattıklarını ifade etmişlerdir:

> Bizim yurt (kuruluş) müdürümüz bizim paramızla ilgileniyordu. Danışmanımız olduğu için bize yatan paranın sadece haftalık bir kısmını veriyordu. Markete gönderiyordu. Geri kalan kısmını bize saklıyordu. Çıktığımızda zorlanmayalım diye. Sağ olsun biraz birikmiş para ayırmıştı bana. Tek kolaylaştıran tarafı oldu. (K3)

Katılımcılar, kurum bakımından ayrıldıktan sonra sosyal destek kaynaklarının ayrılış sürecini önemli ölçüde kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Bakım personellerinden ev tutma ve yaşam düzeni kurma konusunda yardım aldıklarını, kalacak yer noktasında kuruluştan arkadaşlarının destek olduklarını ifade etmektedirler. Bununla birlikte, kuruluştaki danışmanlarının kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşam düzeni kurmada ve atanma işlemlerinde rehberlik yaptıklarını ve duygusal anlamda zorlandıkları zamanlarda

kendilerine destek olduklarını, danışmanları ile birlikte sosyal aktiviteler yapmalarının kendilerine çok iyi geldiğini belirtmişlerdir:

> Şöyle bir tane arkadaşım vardı, benimle yaşıt olan beraber çıkacaktık. Böyle konuştuk. Ablalarımızdan yine destek aldık. Biz burada kalmak istiyoruz. Bize yardımcı olabilir misiniz? Burada ev tutabilir miyiz? Bize ev düzme konusunda yardımcı olabilir misiniz? Biraz hayata alışana kadar ayaklarımız üstünde durana kadar bize yardımcı olabilir misiniz? Fatura nasıl ödenir, yemek nasıl yapılır? Bu gibi şeyler. Biz buradan çıktıktan sonra bize yardımcı olabilir misiniz dediğimiz, samimi olduğumuz ablalarımızdan destek aldık. Bakım elemanlarından bahsediyorum. Biz de arkadaşımızla çıktık, evimizi kurduk, sağ olsunlar, destek oldular. Ev bulma konusunda eşya konusunda hepsinin destek olduğunu söyleyebilirim. (K2)

> Hocam annemden daha çok annedir benim için. Ben çıktıktan sonra benimle 5 dakika konuşması bile benim için çok değerliydi. Hala da öyle ama o zaman için başkaydı çünkü yalnız kaldığım için sürekli ağlıyordum ve sürekli arayıp beni teselli ediyordu, sürekli konuşuyordu. (K3)

Katılımcılar, kurum bakımından ayrıldıktan sonra sosyal destek kaynaklarının ayrılış sürecini önemli ölçüde kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Kurum bakımından ayrılış sürecinde katılımcılar kendilerine destek olan kişiler olarak bakım personeli, danışmanı, bakım sonrası rehberlik ve izleme birimindeki sosyal çalışma görevlisi, koruyucu ailesi, kök ailesi, kuruluştan arkadaş ve nişanlısı şeklinde belirtmişlerdir. Bu kişilerden aldıkları sosyal, duygusal, ekonomik ve rehberlik desteği bağımsız yaşama adım attıkları ilk süreçte uyumlarını kolaylaştırdığını şu şekilde ifade etmişlerdir. "Hocayla (danışmanı) iletişimimiz devam etti hep ve bize yardımcı oldu hep." (K13); "Liseyi tamamladım, koruyucu aile ile ilişiğim kesildi. Ama ben hala koruyucu ailemin yanında kaldım. Dört ay sonra da evlendim. Evlendikten bir ay sonra da işe başladım." (K15)

Katılımcılar kuruluştan veya koruyucu aile yanından ayrılış süreci deneyimlerini değerlendirdiklerinde farklı olmasını bekledikleri durumların başında psikolojik desteğin sağlanmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Psikolojik anlamda ve duygusal açıdan ayrılış sürecinin kendilerini çok zorladığını psikolojik desteğin ve rehberliğin bu süreci kolaylaştıracağını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, kendilerini yalnız hissetmelerinin yanı sıra kurumsal desteğin devam etmesini beklediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, ekonomik destek ile barınma desteğinin sağlanmasının ihtiyaçlarını karşılama noktasında gerekli olduğunu belirtmişlerdir: "Maddi imkân olabilirdi. En azından bir yiyeceğe ulaşacak, yaşayacak kadar belki olabilir." (K7); "Kişinin yalnız bırakılmaması gerekiyor

bence psikolojik anlamda. Şimdi yeni başladığı bir yaşama alışması zaman alabiliyor." (K11)

Tema 3: Kurum Bakımı Sonrası Deneyimleri

Bu tema altından kurum bakımından ayrıldıktan sonra katılımcıların kariyer yolculuğuna, sosyal yaşama uyumlarına, sosyoekonomik durumlarına ve destek mekanizmalarına ilişkin deneyimleri ele alınmıştır.

Eğitim ve Kariyer Yolculuğu. Katılımcılar kurumdan ayrılırken devam etmiş oldukları öğrenim düzeylerinin tamamlayamadan ayrılmalarının zorluklarını yaşadıklarını belirtmektedirler. Üniversite eğitimine devam eden bir katılımcı üniversite yurdunda kalamaması sonucu kuruluşuna geri dönmek zorunda kalması ve kuruluşa uyum sağlayamaması sebebiyle istihdam hakkını kullanabilmek için korunma kararının kaldırılmasının ve eğitiminin yarıda kalmasının kariyer gelişimini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Hem üniversite eğitimini yarıda bırakmış olduğunu hem de istihdam hakkını unvanlı olarak (diyetisyen) kullanma fırsatını kaçırdığı için pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir:

> Şu an ben memurum. Üniversitem Tekirdağ'da olduğu için bitiremiyorum ama ben pişmanım. Diyetisyenliği kazandım. İyi bir bölüm bence, ben seviyorum. Sevdiğim bir bölüm ve şu an ben onu bitiremediğim için üzülüyorum. Yapamıyorum çünkü bir imkânım yok. (K1)

Başka bir katılımcı ise üniversite sonuçları açıklanana kadar kuruluşta kalmasına yönelik danışmanlarının problem çıkarması üzerine kuruluştan aniden ayrılmak zorunda kalması, istihdam hakkını kullanmak zorunda bırakılması nedeniyle zorluklar yaşadığını; çeşitli zorluklarla eğitimine devam etse de yanlış rehberlik sebebiyle istihdam hakkını unvanlı olarak (öğretmen) kullanma fırsatını kaçırdığı için üzgün olduğunu belirtmiştir:

> Sonrasında beni aradılar. Senin memuriyet hakkın var diye. Memuriyet hakkımı da ben kullanmak istemiyordum. Üniversitemin bitiminde kullanmak istiyordum ama bana şey dediler. 5 atama hakkı sonra iptal ediliyor. Bu da bir buçuk seneye tekabül ediyormuş, hakkın yanacak dediler. Ben de mecburen hakkım yanmasın belki sonrasında atanamam KPSS ye girdiğimde diye hem okuyup hem çalışırım dedim ama sonra bir öğrendim ki üniversiteyi bittiğine kadar hakkım varmış aslında. Kalmaya devam etseydim ben öğretmen olarak başlamayı çok isterdim. Şu an hatta bana yine böyle bir hak verseler, ben sadece okumaya odaklanıp okulumu okuyup ondan sonra çalışmak isterim. Çünkü hem iş hem okul gerçekten çok zor. Bazen dersi dinleyemiyorsun, bazen devamsızlıktan kalıyorsunuz ve bu

> süreç uzadıkça uzuyor. O yüzden bir an önce sadece okula odaklanıp sınavlarıma çalışıp okulu geçmeyi çok isterdim. Hala bana böyle bir şans tanınsa hemen değerlendiririm. (K12)

Bir diğer yandan, bazı katılımcılar ise istihdam hakkını kullandıktan bir gün ve 7 gün gibi kısa bir süre sonra lise düzeyinden mezun olduklarını, ortaokul düzeyinden hizmetli unvanı ile işe yerleştirildiklerini ve hizmetli olarak görev yapmanın kendilerine zorluklar yaşattığını ifade etmişlerdir: "Ayrılırken ben şöyle oldu, ben bu form var ya formlar dolduruyoruz. İstihdam hakkımızla ilgili olan. Ben o formu doldurduktan bir gün sonra ben mezun oldum. Son gündü öyle oldu maalesef öyle bir şanssızlık yaşamıştım." (K3)

Bir diğer husus ise, üniversite düzeyinden açık öğretime kayıt yaptıran katılımcılar açık öğretime devam ettikleri için Kredi Yurtlar Kurumunun yurtlarında kalamadıklarını, kuruluşta kalmalarına da müsaade edilmediği için istihdam hakkını kullandıklarını ve eğitimlerini de yarıda bıraktıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, katılımcıları bir kısmı da istihdam hakkını kullanmalarına rağmen açık öğretimden eğitimlerine devam ettiklerini ifade etmektedirler:

> Şimdi bildiğim kadarıyla şöyle de bir durum var zaten açık öğretimde kurumda kalmam mümkün değildi. Çünkü örgün eğitim görüp KYK yurtlarına yerleştiriliyorsun. Örnek ablalarımız var, bir kaç ablamız vardı. Onlar farklı illerden çıkıp atıyorum, Nevşehir Hacı Bektaşi Veli Üniversitesini kazanmış ki örnekle gösteriyorlardı. 2 yıllık kazanmış KYK'ya yerleştirip bütün masraflarını devlet karşılıyor. Bu şekilde eğitim düzeylerini tamamlayıp 25 yaşına kadar uzatılıyor olması lazım. Yanlış hatırlamıyorsam korunma kararının uzatılması var ya bundan bahsediyorum. Ama ben açık öğretime devam edebildiğim için ben bu haktan faydalanamadım. Çünkü açık öğretimde okuyanlar KYK'da kalamıyor. KYK'da kalamıyordum ama çocuk evinde kalmama da izin vermiyorlardı. Hatta açık öğretimde okuyan bir arkadaşımız vardı. Kurumdan ayrılıp öyle eğitimine devam etmek istedi ama olmadı. Dışarıda hayat zor olduğu için yapamadı. Maddi açıdan zorlanmıştı. (K5)

Üniversite eğitimini tamamlayıp unvanlı olarak istihdam edilenler ise eğitim düzeyinden ve istihdam edildikleri unvan sebebiyle memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak, eğer ergenlik döneminde farkındalıkları artmış olsaydı belki şu an kariyerlerinde daha iyi bir konumda olabilme ihtimallerinin olduğunu da belirtmişlerdir:

> Ben öğretmenim tamam ama gidip doktor olabilirdim. Potansiyelim vardı. Ben ergenlikte çöktüm. Belki ergenlikte daha fazla destek görseydim. Aynı şekilde ortaokuldaki o başarı düzeyine devam eder, liseyi de öyle geçirir, üniversitede belki daha güzel bir üniversiteye gider, daha iyi bir bölüm bitirirdim. Zaten hak veriliyor. Hangi üniversiteyi bitirirsen bitir anında unvanlı başlayabiliyorsun. Bu konuda imkân veriliyor. Tek pişmanlığım bu olabilir gerçekten. (K10)

Sosyoekonomik Deneyimler. Katılımcılar kurum bakımı sonrasında bir yaşam düzenin kurma noktasında ekonomik olarak zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. İstihdam hakkını kullandıktan sonra görev yerinde ev tutma, evin ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu ihtiyaçları karşılamak için kredi çektiklerini ve bu kredilerin ödenmesinde de zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, ilk maaşlarını aldıklarında para yönetimi ve bütçe planlaması noktasında sıkıntılar yaşadıklarını, kazandıkları maaş ile de geçinmenin onlar için zor olduğunu belirtmişlerdir:

> Maddi olarak, ben şu şekilde düşünüyorum. İlk işe başladığımız sürece kim olursa olsun o paraya güvenerek, asgari ücretin bir katı veya 2 katı olarak verdikleri için o maaşa güvenerek krediye çok başvurduğumuzu gördüm. Bu her memur için dâhil. Bir sene yaklaşık gelen krediye çalışıyor her memur. Ben bu şekilde gözlemliyorum. Benim bir kaç arkadaşım var, hepsi aynı şekilde. Ben de buna dâhil. Maddiyata güvenerek ben bunu öderim diyerek krediye başvuruyoruz. Bu kredi yaklaşık seni bir - bir buçuk sene boyunca kendisine bağlıyor. Bu aslında çok yanlış bir şey. Ben de aldım kredi. Başkasına kefil için değil, kendim için. Ben otobüsten çok sıkıldığım için ehliyetimi de aldım. Ayağımı yerden kesecek arabamı aldım. Bir de kardeşim evlilik yaptı. Ona destek olmak için de aldım. (K6)

Bu süreçte, kurum bakımı sürecinde yaptıkları birikimin büyük ölçüde kolaylık sağladığını da eklemişlerdir: “Ya zaten çok iyiydim o zaman zaten 7-8 ay çalışmıştım turizm sektöründe, bayağı bir para biriktirmiştim.” (K13)

Sosyal Uyum. Katılımcılar kurum bakımı sonrası sosyal çevre noktasında zorluk yaşadıklarını, özellikle şehir değiştiren katılımcıların yeni arkadaş çevresi bulma noktasında zorlandıklarını ifade etmişlerdir : “Kurumdan çıktığım dönemlerde hem bir arkadaş çevrem fazla yoktu hem de yaptığım iş gereği olamadı.” (K7); “Geldiğim ilk zaman dediğim gibi kimseyi tanımıyordum. Zorlandım, tabi arkadaşın yok, hiç bilmediğim bir şehirdesin. Konya'da arkadaşlarım çok ama burada hiç yok. Geldim, kimseyle bir muhabbet edemiyorsun.” (K14)

Bununla birlikte, katılımcılar sosyal destek yetersizliği konusunda da zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle kök aile desteği olmayan katılımcılar, yeni yaşam düzeni kurma noktasında yalnız kaldıklarını ve zorlandıklarını belirtmişlerdir:

> Eylülden bu yana şu sıkıntım olmuştu, benim aileyle bir bağlantım yoktu doğrusu aile fertlerim yok benim. Olmadığı için kurumda kaldığım süreçte de zaten bir aile iznine gitmiyordum. Bir ailem yoktu, bir görüştüğüm kimse yok. Ondan sonra aynı şekilde Tekirdağ’da da öyle bir bağlantım yoktu. Orada sadece bir KYK yurduna dayanabiliyordum. Bir de kaydımın olduğu kuruluşa dayanabiliyorum. Onun dışında da zaten yine aileden gelen bir maddi destek yoktu. (K1)

> Sosyal hayatımda zorlandım, hâlâ bile mesela arkadaş çevrem yoktur. Yalnızlık çok fazla zorladı, dediğim gibi yurtta sürekli birileri var. Sürekli konuşulan insanlar var. Oturup kalkıyorsun, beraber yemek yiyorsun. Tek başına kalınca insan yemek bile istemiyordu. Çevrende arkadaş yok, kardeş dediğiniz insanlar yok. Anne baba dediğiniz insan yok. Yalnızlık konusunda çok zorlanıyorum şu an. (K3)

Öte yandan, katılımcılar kuruluştaki arkadaştan veya bakım personelinden alınan desteğin yaşam düzeni kurma noktasında çok yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir:

> Bu süreçte çıktıktan sonra da arkadaşımla beraber çıktık. Aynı şekilde ne yapalım ne edelim, beraber kalalım biraz samimiyet vardı, güven vardı en azından biliyorduk. Yıllarca beraber yaşadığımız için aynı evde tekrar anlaşabileceğimizi düşündüğüm için. Aynı eve çıkmaya karar verdik. Bu süreçte de her şey ortak olmaya karar verdik ki ev arkadaşlığı gibi çıktık. Beraber evimizi tuttuk. Beraber kiramız ortak oldu. Market alışverişine ortak olduk. Her şey yarı yarıyaydı. Tabii bunları bu süreçte de dışarıdan yine destek aldık. Ablalarımızdan olsun, ablalarımızın tanıdığından olsun. Biz el birliğiyle bir yuva kurduk. Eşya toparladık. Sonra dediğim gibi çalışma hayatına başladık. (K2)

Kurum bakımından ayrıldıktan sonra evlilik yapan katılımcılar bu süreçte eşlerinden ve eşlerinin ailesinden önemli destek gördüklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, kurum bakımı sonrası kendilerine destek olan veya kendilerine rehberlik edebilecek birileri olsaydı evliliği geciktirebileceklerini de eklemişlerdir:

> Ben kurumdayken mesela geliyorum yaz tatillerinde ama benim kalabilecek bir evim yok. Birazcık aileyi, evliliği düşünmemin sebeplerinden biri de buydu, en azından bir ailem olsun, başımı sokacağım bir çatı. Manevi olarak da desteğe ihtiyacım vardı. Çocuk evlerinden bekleyeceğim, annelerden arkadaşlarımdan bekleyeceğim desteği eşim nişanlı olduğumuz zamanlarda manevi anlamda bana vermişti. Görüşüp konuşuyordu benimle, anlatıyordum ona. O bana çözüm buluyordu, destek bulmaya çalışıyordu. Bu süreçte de ona saygım vardı ve sevgim vardı. Onu gerçekten seviyordum. Evlendiğime bir ailem olduğuna, bir evim olduğuna asla pişman değilim ama kalacak bir yerim olsaydı sana bu konuda destek olabiliriz deselerdi. Belki ben şu an evliliğimi biraz daha ertelemiş olurdum. (K1)

> Evlilik biraz gecikebilirdi. Bir tık geç olabilirdi, 18 yaşında değil de 21 veya 22. Evliliğin biraz benim için erken olduğunu düşündüm ama mutluyum çocuğum olduğu için ama biraz erken olduğunu düşünüyorum. Mesela daha ilk evlendiğimden bahsediyorum. Şimdi değil de. Daha tam olgunlukta olduğumu düşünmüyorum. O zaman tabi her şey doğru geliyor insana ama bir tık daha geç olabilirdi. Çok zorlandığım zamanlar oldu. Evliliğin başından bahsediyorum. Fikirlerim daha farklı olabilirdi. Düşüncelerimiz çatışıyordu. Ama şu an bir sıkıntı yok. Aslında kayınvalidem destek hatta şu an kızıma da bakıyor kendisi. Eşimle hala daha olmadığım noktalar var. Ama hallediyoruz bir şekilde. (K15)

Kök ailesinden destek alan katılımcılar kurum bakımı sonrası yaşam düzeni kurma noktasında bu desteğin çok yardımcı olduğunu belirtirken; diğer taraftan bazı katılımcılar

da kök ailesi ile çeşitli problemler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kök aileleri sebebiyle kredi çekmek zorunda kalmaları, kök aile ile iletişim problemi yaşamaları, kök ailenin sorumluluğunu üstlenme zorunda kalmaları bu süreçte bahsettikleri problemler arasındadır.

> İşe başladığımda çok rahattım. Ablam sağ olsun o da destek verdi. Şimdi onun da hakkını yemeyeyim. Evimi tuttu. Ben işe gittim. O ara eşyalarımı, para verdim, onlar aldı, bütün eşyalarımı dizdi. Şanslıydım ben. Annem vardı, ablam vardı, onlar bütün evi temizlediler, dizdiler. (K13)

> Aile fertlerinden biri için kredi çektim. Güvendim çünkü. Aile fertlerinden çok sevdiğim insanlardan biri çok zorlu süreçler geçirdi. Bunda ben de onlara destek olmak istedim. Ödenecek diye de bir duyum aldım. Bir kısım ödendi, bir kısmı ödenmedi. Sonra ben dedim ki ailemdir. Hiç üstüne gitmedim. Dediğim gibi borçlarını ödeyemeyince dolayısıyla dayımı tekrar aradım ve dedim ki ben bittim, kiramı dahi ödeyemiyorum o zaman. Evden kovuldum, kötü şeyler oldu hayatımda. (K5)

Katılımcılar kurum bakımındayken çok az sorumluluk aldıklarını ama kurum bakımı sonrası yaşamlarında ev hayatında, iş hayatında çok fazla sorumluluk almak zorunda kaldıklarını ve bu sebeple zorlandıklarını ifade etmektedirler:

> O süre zarfında ilk başlarda evde çalışan tek kişi bendim. 4 kişi kalıyorduk. Maddi anlamda çok zorlandığımı hatırlıyorum. Kira faturalar ondan sonra kendi özel ihtiyaçlarımız derken çok fazla zorlandığımı hatırlıyorum. Onun dışında. Sorumluluk almak gerçekten zormuş, yurttayken öyle çok fazla sorumluluğumuz yoktu. (K11)

> Yemek yapan kimsemiz yok; ütümüzü ve çamaşırımızı yapan kimsemiz yok. Evet, belli bir yaşta kendimiz yapıyorduk ama az çok yine birçok yerde ablalarımızın desteğini görüyorduk. Çıktıktan sonra hayat zordu biraz gerçeğini söylemek gerekirse. (K2)

Psikososyal Destek Mekanizmaları. Kurum bakımından ayrıldıktan sonra kuruluştaki/koruyucu aile birimindeki danışman tarafından veya bakım sonrası rehberlik ve izleme birimleri tarafından sunulan izleme hizmetine ilişkin katılımcıların bir kısmı bu hizmetten faydalandığını, bir kısmın kendisine bu hizmetten faydalanmak isteyip istemediğinin sorulduğunu ancak kendisinin kabul etmediğini, diğer kısmı ise bu hizmetten haberinin olmadığını ifade etmişlerdir. İzleme hizmetinden faydalanan katılımcılar ise kendilerine bu hizmetten faydalanmak isteyip istemedikleri sorulmadan faydalandıklarını belirtmişlerdir.

> Sorulmuştu da ben istememiştim. Gerek yok çünkü hayat zorluklarını bilen birisiyim. Nerede ne yapmam gerektiğini veya aradıklarında şu evrakları getir

> dediklerinde oraya götürmem gerektiğini bilen birisiyim. Niye ihtiyaç duyayım ki? (K6)

> Çıktıktan sonra beni izleme yapıp yapamayacaklarını sormadılar. Beni hiç aramadılar bile. Hatta sonraki süreçte birime gitmiştim ama beni tanımadılar. Ben memuriyet hakkım için başvuru yaptıktan sonra sosyal hizmetlerle hiçbir şekilde görüşmedim. (K15)

Katılımcılar izleme hizmetinin kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilene kadar veya işe başladıktan sonra da hala devam ettiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı izleme hizmetini kuruluştaki danışmanı tarafından aldığını, bir kısmı ise ayrıldığı kuruluştan farklı ilde yaşadığı için ikamet ettiği ildeki bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerinde görev yapan sosyal çalışma görevlisi tarafından aldığını ifade etmişlerdir: "İşe girene kadar ve sonrasında da aramaya devam etti. Ben de aradım onu." (K11); "Her ay arıyorlardı bakım sonrası rehberlik biriminden." (K9)

Katılımcılar izleme hizmeti boyunca ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında ekonomik destek sağlandığını belirtmişlerdir. Sosyal yaşama ve çalışma hayatına uyum noktasında rehberlik yapıldığını, psikososyal destek sağlandığını, duygusal zorlanmalarında destek olunduğunu, hal hatır sorarak da olsa sosyal destek sağladıklarını da eklemişlerdir:

> Manevi destek sağlıyordu hocam. Benim hâlâ psikolojik rahatsızlıklarım devam ediyor. Panik atağım, anksiyetem hala devam ediyor ve bunları ben yaşadığım zaman ilk arayacağım, ilk koştuğum insan hep oldu benim için. O beni sakinleştirir, sesini duyunca ben direkt sakinleşiyorum. Diyorum ya bir anne edasıyla yaklaştığı için daha fazlası istenilmezdi. (K3)

> Bir telefon açışımda benim birçok işim çözülüyordu, sorunumu hallediyorlardı. Hiçbir zaman esirgemediler desteklerini. Gerçekten ben ayrıldığım kurumdan çok memnunum. Her zaman böyle benim yanımdaydılar. Çok iyilerdi bana karşı gerçekten. (K10)

İzleme hizmetinden faydalanan katılımcılar bu süreçte aldıkları destekleri değerlendirdiklerinde, bir kısmı yeterli desteği aldıklarını düşünmektedirler. Bir kısmı ise bu süreçte bakım sonrası destekleri daha etkin kullanma noktasında destek olunmasının, psikolojik destek sağlanmasının ve sosyal destek sağlanmasının bu süreçte ihtiyaç duydukları konular olduğunu belirtmişlerdir: "O bir yıl en azından zorlandığımda irtibat kuracağım veya mutluluğumu paylaşacağım bir kişinin olmasını takip edilmesini isterdim." (K2)

> Dediğim gibi yurttayken çok ilgiliydi. Her zor anımda yanımdaydı. Ama öğretmen evindeyken öyle olmadı işte. Onun yokluğunu çok aradım. Aradığında da duygusal anlamda yardımcı olmuştu. Çok fazla maddi anlamda değil, manevi

> anlamda çok desteğini gördüm. Ya duygu durumunda mesela sıkıntılar yaşıyordum. Duygusal anlamda kötü bir durumdaydım. Konuşuyordum kendisiyle destek istiyordum, anlatıyordum o da bana bir şeyler söylüyordu. Söylediği şeyler bana iyi geliyordu böyle. (K11)

İzleme hizmetinden faydalanan katılımcılar bu süreçte kendilerini değerli hissettiklerini, arayıp sorulmanın iyi hissettirdiğini ifade etmişlerdir: "Çıkınca çıktığın kurumun seni unutmaması, seni araması güzel bir şey." (K7); "Değer verdiklerini sürekli hissediyorum zaten aradıklarında." (K10)

Destek ve Yardım Mekanizmaları. Kurumdan reşit olarak ayrılan kişilere destek vermek üzere oluşturulan bakım sonrası rehberlik ve izleme Birimlerine ilişkin katılımcıların deneyimleri farklılaşmaktadır. Katılımcıların bir kısmı bu birimlerden haberdar olduğunu söylerken bir kısmı ise birimleri tanımadığını belirtmişlerdir. Birimlerle temasa geçme durumlarını ise, katılımcıların bir kısmı kendi talepleri ile temasa geçtiklerini bir kısmı birimlerin kendileriyle temasa geçtiklerini ifade etmişlerdir: "Bakım sonrası rehberlik birimindeki hocamla hala görüşüyoruz." (K8); "Hiç iletişim kurmadım ve bu birimlere dair bir bilgim yok." (K13)

Katılımcılar bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerinden istihdam hakkı için kurum tercih rehberliği ve atanma işlemleri, iş hayatına uyum seminerleri, istihdam edildikten sonra çalıştıkları yere iş yeri ziyareti olarak destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, sosyal yaşama ve iş hayatına ilişkin rehberlik yapıldığını, izlemelerinin yapılması sebebiyle ara ara görüştüklerini ve bakım sonrası desteklerden faydalanmalarına yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir: "Tercihlerimi yapmamda yardım etmişlerdi. (K15); "Beykoz SHM üzerinden bakım sonrası desteklerden faydalandım." (K5); "İş hayatına uyum semineri aldım." (K11); "Koruyucu aile yanından ayrılan ve kalacak yeri olmayan kişilere anlaştıkları otelde kalmaları için yardımcı olabileceklerini söyledi." (K15); "Sosyal medyada paylaştığım şeylerle ilgili görüştük. Hal hatır sormak için." (K4)

Tema 4: Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimleri

Bu tema altında katılımcıların çalışma hayatına uyum noktasındaki deneyimleri ile istihdam hakkına ilişkin algıları ve değerlendirmeleri ele alınmaktadır.

Çalışma Hayatına Uyum. Katılımcılar kendilerine tanınan istihdam hakkını kullanarak kamu kurum ve kuruluşlarında devlet memuru olarak çeşitli unvanlarda işe yerleştirilmişlerdir. Bu sebeple, kamu çalışma hayatına ilişkin deneyimlerini paylaşmışlardır. Katılımcılar iş yaşamına ilişkin karşılaştıkları zorlukların yanı sıra kolaylaştırıcı faktörlerden de bahsetmişlerdir.

Hizmetli unvanı ile istihdam edilen katılımcılar unvanın gereklilikleri sebebiyle zorlandıklarını ifade etmişlerdir:

> Bu işimde kalorifer yakma belgesi aldım. Tek başıma hala bile çoğu zaman tek başıma çalışıyorum. Kız başıma o kadar işi yapmak beni çok çok fazla zorluyor. Başta şöyle bütün okulu tek başıma yaptığım zaman çok zorlandım, ilk bir hafta yanıma birini verdiler. Daha sonra o kişiyi çıkardılar ve tek başıma kaldım. Kimseyi benim yanıma vermediler. Üst kat vardı, yemekhane vardı, kalorifer vardı her şeyi tek başıma yapıyordum. Kışın da kaloriferi ben yakıyorum doğal olarak. O iş konusunda çok fazla zorlandım, çok ağladım. Ben hatta işi bırakmayı bile düşündüm. (K3)

Bununla birlikte, diğer unvanlarda (memur, öğretmen) istihdam edilen katılımcılar ise işin gerekliliği ve sorumlulukları nedeniyle zorlandıklarını ifade etmişlerdir:

> 4 kişinin yaptığı işi tek başıma yapıyorum, bütün işi tamamen yapıyorum değil ama tabii farklı farklı işler de var. Normalde 2-3 kişinin yapması gereken işi ben tek başıma sırtlıyorum. Böyle olunca tabii ki bir şeyler yapasın gelmiyor çünkü yorgunsun gözlerin ağrıyor. Kafan dolu zaten insanlarla iletişim halindeysen daha da bir zor oluyor. Eve gelince ben de dışarı çıkmak, ben de gezmek isterim. Ben de hava almak isterim ama bu yorgunlukla çok zor. (K8)

> İşe uyum noktasını açık konuşmak gerekirse ilk birkaç gün biraz bocaladım. Stajda aslında bunu deneyimlediğimi düşünüyordum ama stajın üstünden işte dediğim gibi biraz zaman geçtikten sonra insan bildiklerini de unutabiliyormuş biraz. Kendi işim (öğretmenlik) çünkü stajyerini rahatlıkla yaptık, işte öğrenciyiz, geliyoruz, gidiyoruz. Artık kendin işin olduğu için işte yeni arkadaşlar, yeni iş, iş arkadaşları vesaire öyle biraz şey yaptım ama sonrasında şu an dördüncü haftanın içindeyiz. Daha rahatım, daha keyifli geçiyor benim için. Onun haricinde güzel diyebilirim. (K10)

Bir diğer husus olarak katılımcılar iş yerinde mobbing (psikolojik şiddet) gördüğünü ifade etmişlerdir. İş konusunda zorunlu tutularak yeterlilik belgesi aldırılması sebebiyle mobbing gördüklerini belirtmişlerdir. Bunun dışında özellikle sosyal atama olarak özel bir kontenjanla sınavsız olarak devlet memuru olmalarından dolayı iş yerinde rahatsızlık duyulması sebebiyle de mobbing gördüklerini belirtmişlerdir:

> Biz yurttan (kuruluştan) çıktığımız için bir ezilme durumu oluyor. Zaten yurttan çıktı, belli ki kimsesi yok bunun diye. Her türlü işi her türlü şeyi yaptırmaya çalışıyorlar bizlere. Beni mesela soruşturmayla korkutuyorlar. Ben öyle aldım

mesela o kalorifer yakma belgesini ya da bazıları memur olmasına rağmen temizlik yaptırılıyor bazılarına. Yurttan geldiğimiz için birazcık bizi kimsesiz görüyor ve buna güvenip bizim üstümüze sürekli gelmeye çalışıyorlar her konuda. (K3)

Bazı iş arkadaşlarımız şöyle bakıyor, siz beleşe memur oluyorsunuz. Yurtta (kuruluşta) kalmaktan memur mu olur gibi söylüyorlar. Şöyle yurt zannediyorlar, lise öğrenci yurdu gibi bir şey zannediyorlar sanırım. Böyle bir şey zannettikleri için böyle kelimeler kullandıkları oluyor. Arkadaşıma da kullanılmış. Daha önce görüştüğüm arkadaşlarım var. Çalıştıkları kurumlarda bu sözleri söyleyen arkadaşlar olmuş. Sanırım bir rahatsızlık duyuyorlar. Biz ne yapalım diyorum, devlet hak tanımış. Annemin babamın boşanmasını istemezdim. Babamın maddi durumunun kötü olmasını istemezdim. Bunlar benim seçebileceğim şeyler değil. Ben anne babamı doğarken seçemiyorum ki. Kimse seçemiyor. Bu tabii ilk zamanlar beni zorlamıştı. Böyle konuşan 1-2 arkadaşım olmuştu. (K7)

Bununla birlikte, katılımcılar kuruluşta kalmış olmaları sebebiyle önyargılı tutumlara maruz kaldıklarını da ifade etmişlerdir:

İş yerlerinde hep böyle kurumdan geldiğimizi duyunca ilk başta bir ön yargı oluyor. Çünkü bir eğitimle gelmiyoruz. Nasıl desem ki? Bir eğitimle ya da güzel bir şeyle büyümediğimiz için iş yerinde zorlanıyoruz ve yanlış hareket yapan arkadaşlarımız oluyor ve iyi de olsan kötü de olsan ilk başta sen bunu çekiyorsun ama bence bizim de bir eğitimden geçmemiz ya da bir sınava tabi tutulmamız gerekiyor. (K12)

Katılımcılar psikolojik rahatsızlıkları sebebiyle de iş yerinde zorlandığını, kendisinin anlaşılmamış hissettiğini ve iletişimini sıkıntıya soktuğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, kuruluştan edinildiğini düşündükleri savunmaya geçme eğiliminin de iş yerinde iletişimi ve uyumu zorlaştırdığını belirtmektedirler:

Zorlandığım bir konu oldu. İş yerimde şöyle bir konu oldu. Biraz psikolojik sorunlar yaşıyorum son zamanlarda. Bunun üzerine çok üstüme gelindi, iş yerindeki arkadaşlarım. Çok fazla yanımda benim tetikleyecek şeyler olmasına rağmen ya da beni etkileyecek şeyler olmasına rağmen çok konuşulmaması gereken şeyleri yanımda konuşuyorlardı ve durumumu bildikleri halde yapıyorlardı. Çok yalnız hissettim kendimi, çok çıkmazda hissettim. Onlardan uzaklaşmak istedim, konuşmak istemedim onlarla. Ya da çok sessiz olduğum için son zamanlarda içime kapandığım için çok fazla baskı uyguladılar konuşmam için ortama katılmam için. Bu beni rahatsız etti. Öyle olmasa daha iyi olabilirdi diye düşünüyorum. Şu anda mesela ortamda konuşulan konulardan bir tanesi ölüm, intihar, kendine zarar verme gibi konular ya da psikolojik sorunlardan bahsediyorlar depresyon, anksiyete gibi. Konuşulacak başka konu kalmamış da sanki onlardan konuşuyorlardı. Bu da beni direkt şey yapıyor. Çünkü kendimde o sıkıntıları yaşadığım için direkt tetikliyor beni. Direkt dikkatimi oraya veriyorum. Söylenenleri alıyorum kendimce uyarlayıp kafaya takıyorum. Bir şeyler yapıyorum o da beni etkiliyor. (K11)

Biz de kendimizi savunma isteği oluşuyor. Şimdi bizi savunan biri olmadığı için küçüklükten. Bu küçüklükten gelen bir şey. Her biri bağırdığında kendini

> otomatik olarak savunmak istiyorsun, bu iş hayatında büyüdüğünde de devam ediyor. Mesela biri sana bir şey kızdığı zaman otomatik olarak savunmaya geçiyorsun, sen de karşılık veriyorsun senden büyük veya küçük veya müdür veya amir hiç fark etmiyor. Bu istemsizce oluşan bir şey işte. Tek bende değil, diğer arkadaşlarımı da gözlemledim. Yurttan çıkanlarla da konuştuğum zamanda da aynı şey. Şöyle bir etkisi oluyor. İster istemez tabii ki aran bozuluyor. (K8)

Katılımcılar çalışma hayatına uyumu kolaylaştırıcı faktörlere bakıldığında çalıştığı yerde kurum bakımından ayrılan bir arkadaşının olmasının destekleyici olduğunu ifade etmişlerdir: "Benim gibi yurttan (kuruluştan) atanan bir hizmetli bir arkadaşım daha var. O da benden bir sene önce başlamış. O da yurttan çıktığı için ben de yurttan çıktığım için biraz uyum sağlamamız iyi oldu. Güzel bir arkadaşım oldu." (K7)

Bununla birlikte, katılımcılar iş yerindeki arkadaşlarının iş konusunda rehberlik ettiğini, zorlandıklarında kendilerine destek olduklarını ve dolayısıyla işe adapte olmalarının daha kolay olduğunu belirtmişlerdir: "Okuldan çıktıktan sonra hiç iş deneyimim olmamış. Bir iş arkadaşım vardı burada, o bana çok yardımcı oldu. Her şeyi anlattı. Hatalarım olduğunda düzeltmeye yardımcı oldu hep." (K15)

> Amirlerim ve oda arkadaşlarım vardı. Oda arkadaşlarım çok cana yakınlardı hepsi. Direkt aralarına kabul ettiler beni. Hatta çok sessizimdim ben o zamanlar hiç konuşmuyorum neredeyse. Ama yardımcı oldular. Konuşmam için, ortama ayak uydurmam için, işi öğrenmem için, özellikle işi çabucak öğrendim sayelerinde. Adapte oldum hızlı bir şekilde onların sayesinde. (K11)

Katılımcılar çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklarla baş etmelerinde kurum tarafından sağlanan desteğin çok yardımcı olduğunu, bu sayede yalnız hissetmediklerini, iş konusunda yol gösterici desteklerinin çok faydasını gördüklerini belirtmişlerdir:

> Dışarı çıktıktan sonra oradaki herhangi birinin o kurum binasına gittikten sonra ben şu konuda bir derdim var ya da şöyle bir sıkıntım var, bana yardımcı olur musunuz dediğim zaman bana yardımcı olacaklarını düşünüyorum. Bundan öte bence bir yardım yoktur. Oraya çıktığım zaman, o binaya ben tekrar gittiğim zaman benim yaşım kaç olduğunun bile önemi yok. Ben çıktıktan sonra şu anda hâlâ görüştüğüm hocalarım var arasam hocam benim böyle bir derdim var, bana yardımcı olur musun dersem ki emin olun yardımcı olur. (K7)

> Hangi birinde tam olarak hatırlamıyorum ama biri koruyucu aile biriminden bir hocamdı. Biri yine çocuklara bakan sevgi evlerine bağlı olan bir hocamdı. Onlarla oturuyorduk. Yönetmelik kanun neyse benim çıkış yolum ne oturup birlikte bakıyorduk. Sonrasında işte sen neden okulunu şimdi okuyorsun, öncesinde okumadın diye muhabbetler geçince ben aslında o zaman öğrendim. Ondan sonra onlarla tabii ki bizim yönetmeliğe ve onların yönetmeliğine uygun olmadığı için gelemiyordum bu ile. Sonra ben orada da çalışma arkadaşlarımla çok iyiydim. İşim de iyi olduğu için aslında müdür yardımcısı beni göndermek istemiyordu ama sonra ben okumak istiyorum deyince o da sağ olsun beni buraya bakanlıkla görüşme sağlayıp gönderdi. (K12)

Çalışma hayatına uyumu kolaylaştıran sosyal desteklere ek olarak katılımcılar bireysel özelliklerinin de uyum sürecini kolaylaştıran önemli bir faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Sorumluluk sahibi olmalarının, planlı çalışmalarının, cana yakın olmalarının, iletişim becerilerinin iyi olmasının işe uyumlarını desteklediğini belirtmişlerdir: "Benim için işe uyum çok kolay oldu. Ben samimi bir ortam kurabildim. İletişimim çok iyiydi. Rahat alıştım o yüzden." (K13)

> Ben o süreci kolay atlattım. Biraz da sorumluluk almayı seven bir insanım. Sorumluluklarımı yerine getirmeyi seven bir insanım. O yüzden benim için kolay oldu. Kolay bir deneyimdi. Sonra da zaten işi öğrendikten sonra zaten hayat daha kolay oluyor, daha da kolay ettirebildim. Biraz cana yakın olduğum için hemen uyum sağladım. Sanki yıllardır onları tanıyormuşum gibi. O yüzden iyi geçti benim iş hayatım. (K2)

İstihdam Hakkına İlişkin Bireysel ve Toplumsal Algı. Katılımcılar kendilerine tanınan istihdam hakkını bağımsız yaşama tutunma desteği olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Korunma ve bakım altında bulundukları süreçteki yaşadıkları dezavantajlı durumların eğitimden uzak kalmalarına ve dolayısıyla bu dezavantajın etkilerini azaltabilmek için istihdam hakkının önemli olduğunu belirtmektedirler:

> Ben sadece şunu söylemek istiyorum bu konuyla alakalı. Şimdi hakikaten insana gerçekten verilmesi taraftarıyım. Çünkü insanın annesi yok, babası yok ve çevresinde hiçbir şekilde bakacak kimsesi yok. Bu çocuğun zaten devlet koruması altına alınması başlıca neden. Sonrasında zaten ailesinden kimse bakmadığı için 18'ine kadar tamam Bakanlık bakabilir ama 18'den sonra bu çocuğu sen dışarıya bırakırsan bu çocuk zaten kaybolup gidecek ama işe başlatılması gerçekten doğru bir karar diye düşünüyorum. (K10)

> Gerçekten hak eden için çok güzel bir şey. Hak etmeyen için de çok güzel bir şey. Çünkü bazı çocukların geçirdiği dönem, geçirdiği yaşadığı o süreç o dönem eğitimden alıkoyabiliyor. Benim başıma gelen, yurda gelmem sebep olan olayların dönemi benim lise sondu ve o zamanlarda lise sınavına girecektim ilçe sınavıyla atama yapacaktım. Bir meslek seçecektim ki benim o zamanlar yurda gelme olaylarım yaşandığı için ben o süreçten o eğitimden çok uzak kaldım ve o süreç için de hak etmediğimi düşünmüyorum. Bu süreçten hak ettiğimi düşündüğüm için bu çok güzel bir şey. (K2)

Katılımcılar istihdam hakkının kendilerine yapılan büyük bir iyilik olduğunu ifade etmektedirler. Normal koşullarda devlet memuru olmanın kolay olmadığını ama kendilerine tanınan istihdam hakkının önemli bir fırsat olduğunu belirtmektedirler: "Çok güzel bir şey. Gerçekten çok güzel bir şey, iyi ki verilmiş. Böyle bir hakka sahibim. Devletin belki de bir çocuk için yapabildiği en güzel şey bu iş olanağı oldu." (K1)

> İş hakkı ya çok güzel bir şey. Gerçekten bizim için kurtuluş, bize yapılmış en büyük iyilik bu aslında. Dediğim gibi bizim için gerçekten kurtuluş ve ben hala

> bile söylüyorum, Allah devletimize zarar vermesin. Açıkçası kendimi kimsesiz olarak değerlendiriyorum. Çünkü kimsem yok. Kimsesizler için o kadar büyük bir nimet ki çok büyük bir nimet. Şu an herkes asgari ücretle çalışırken ben asgari ücret üstü alıyorum çok şükür. (K3)

Bununla birlikte, katılımcılar kendilerine tanınan istihdam hakkının kolay kazanılan bir hak olduğunu ve kolay kazanıldığı için de bu hakkın kolayca suiistimal edilebildiği ve memuriyetin kolayca kaybedilebildiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla istihdam hakkından faydalanabilmek için sınav şartının ve eğitim düzeyi şartının getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Eğitim düzeyi şartının getirilmesinin de üst öğrenime devam etme yönünde kurumdaki çocuklara teşvik olacağını da ifade etmektedirler:

> Bu hak kolay kazanıldığı için insanlar çok çabuk reddediyor. Sonra pişman oluyorlar bu hak bir kere verildiği için. 6 ay çalışan abilerimiz var, bizden önce çıkan. Ben bu işi yapamam deyip benim bunun üstesinden gelemem deyip bırakıp gidenler de var. Sonra ne iş yapıyorlar bilmiyorum. Bir insan asgari ücret ile şu zamanda hiç geçinebilecek bir durum değil. İstihdamın kıymetini bilmediklerini düşünüyorum. (K6)

> Biz şu an Form A belgesiyle atanıyoruz. Sınava tabi tutulmuyoruz. Bu bir yönden doğru bir yönden yanlış. Çünkü bundan önceki süreçte atanan abilerimiz KPSS ile atanmış. Çünkü bundan çok çok önce KPSS gibi olay varmış. KPSS nasıl oluyor bilmiyorum ama kendi aralarında özel bir kontenjan varmış sanırım. Aldığı puana göre il tercih ediliyormuş sanırım. Bence son zamanlarda çok suiistimal edilmeye başlandı. Özellikle lise mezunu olarak atanma gibi. Form A belgesinin doldurulması lise mezunu üstüne çıksın demiyoruz ama benim fikrim bir sınava tabi tutulabilir. Çünkü bizim de kurumumuzda var böyle örnekler. Sınav olursa önüne gelen devlet memuru oluyor diyemezler. Üniversite mezunları atanabilir sadece denebilir. Bir sınav olursa atandıkları yerlerde olumsuz algıların önüne geçilebilir. (K5)

Bir diğer yandan, katılımcılar toplum tarafından bu hakkın "torpil" olarak değerlendirilmesinden rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Devlet memuru olmanın kolay olmamasının ve katılımcıların bir sınava tabi tutulmaksızın özel bir kontenjan ile atamalarının yapılmasının toplum tarafından tepkisel ve ön yargılı tavırlara neden olmasından dolayı rahatsız olduklarını belirtmişlerdir:

> Torpilli izlenimi var ve kendime diyorum bazen KPSS ye hazırlan, kendi hakkınla git diye düşünüyorum. Böyle bir izlenim var. Bu bazen üzüyor ve ben buraya kendi hakkımla gelmediğimi düşünüyorum. Torpilli olduğumu düşünüyorum. Kendi kendime KPSS ye çalış, kendi hakkınla kazan diye düşünüyorum. (K13)
> Sen yurttan geldin, beleşten memur oldun gibi bu böyle söyleyen cahil insan maalesef çok var. (K8)

Bununla birlikte, katılımcılar kendilerinden önce bu haktan faydalanarak işe yerleşen ve olumsuz davranışlar sergileyen kişilerin toplumda ve iş yerlerinde kendilerine dair önyargılı olarak olumsuz bir algı oluşmasına sebep olduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla herkesin kurumdan ayrılanın bu haktan faydalanmasını istemediklerini, bir elemenin olmasının gerektiğini belirtmişlerdir:

> Her liseyi bitiren bence atanmamalı. Her üniversiteyi bitiren de atanmamalı bence ben kendi fikrimi söylüyorum. Çünkü çocuğun psikolojik durumu iyi değil. Mesela işe gelmiyormuş. Saygısızlık ondan sonra. Konuşmayı bilmiyor adap. Bir de şimdi şöyle bir şey var. Saygı çerçevesini zaten geçtim artık bilmiyorlar da onu, ya şimdi kolları boydan boya jiletli mesela insanlar şöyle bir baktığı zaman dışarıdan gelen mesela bizim gibi kurumlara yardım almaya gelen adamlar şöyle bir bakıyor, bunu nasıl memur olabilmiş? Ya bu şekilde psikolojik açıdan mesela ağzı bozuk. İnsanlar tabii ki dışarı halk şey olarak karşılıyor kınıyor. İnsanın tepkisini çekiyor ve burada belli kurallar ve yapılması gereken görevler var, onlar da aksatıyor, işe gelmiyor mesela. (K14)

İstihdam Hakkını Etkin Kullanma. Katılımcılar kurum bakımı sürecinde kendileri için etkin bir kariyer planlaması yapılsaydı ve üst öğrenime devam için teşvik edilseydi kendilerine tanınan istihdam hakkını daha etkin kullanabileceklerini değerlendirmişlerdir. Ortaöğretimi tamamlayabilecekken kuruluştan ayrılmak durumunda kalmaları ve hayatını idame ettirebilmek için işe ihtiyaç duymaları sebebiyle ilkokul düzeyinde ve dolayısıyla hizmetli unvanı ile işe yerleştirilmeleri sebebiyle zorlandıklarını ve pişmanlık duyduklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer yandan, yetersiz sosyal destek ve kurum bakımı sürecinde yaşanılan problemler sebebiyle üniversite eğitimini yarım bırakmalarından ve dolayısıyla unvanlı (diyetisyen, öğretmen) olarak istihdam edilme fırsatını kaçırmalarından da pişmanlık duyduklarını ve üzgün olduklarını ifade etmişlerdir:

> Şu an ben memurum. Üniversitem Tekirdağ'da olduğu için bitiremiyorum ama ben pişmanım. Diyetisyenliği kazandım. İyi bir bölüm bence ben seviyorum. Sevdiğim bir bölüm ve şu an ben onu bitiremediğim için üzülüyorum. Yapamıyorum çünkü bir imkânım yok. (K1)

> Dediğim gibi en azından liseyi bitirebilseydim. O günden bugüne kadar değişmedi. Ne bileyim o zaman dediler ki kanun değişir bir şey olur, maddi durumun kötü istersen atan dediler. Karar verme konusunda burada fikir danışmamız oldu. Bu konuda ikna ettiler. Biraz onun pişmanlığını yaşıyorum. En azından liseyle atanmış olmak isterdim, hizmetli kadrosu olunca biraz zor oluyor ama olsun. (K7)

Bununla birlikte, istihdam hakkını kullanırken kamu kurum ve kuruluşlarını tercih işlemlerine yönelik çalışma koşulları, görevin sorumlulukları, görev yerinin bulunduğu şehrin yaşam koşulları konularında etkin bir rehberlik yapılsaydı tanınan istihdam hakkını daha etkin kullanacaklarını ifade etmişlerdir: "Dediğim gibi bir rehberlik verilseydi, bir anlatım sağlansaydı, hangi işin kolay olduğu, hangi işin zor olduğu, hangi eğitim şartlarının güzel olduğu anlatılsaydı çok güzel olurdu mesela." (K2)

Katılımcılar ergenlik dönemi sürecinde akademik başarı ve kariyer planlaması noktasında etkin bir rehberlik ile kendileri için daha avantajlı bir bölüm seçmelerinin istihdam hakkını etkin kullanma noktasında önemli olduğunu belirtmişlerdir:

> Benim için. Nasıl diyeyim ya aslında yapıldı de ben dinlemedim ya. Şimdi. Zaten birçok konuda destek sağlanıyor Keşke biraz da kendimizi sıksaydık. Hocaların bize sıktığı kadar atıyorum, okuyun çalışın, bir şeyleri öğrenmeye çalışın gibisinden keşke biz de derslerimize yoğunlaşsaydık. Tamam, çok şükür bir yerlere geldik ama daha fazlası olabilirdi. Gerçekten ben bu konuda kendime kızıyorum. Mesela şimdi öğretmeniz tamam ama gidip doktor olabilirdim, potansiyelim vardı. Ben ergenlikte çöktüm. Belki ergenlikte daha fazla destek görseydim. Aynı şekilde ortaokuldaki o başarı düzeyine devam eder, liseyi de öyle geçirir. Üniversitede belki daha güzel bir üniversiteye gider. Daha iyi bir bölüm bitirirdim. Zaten hak veriliyor. Hangi üniversiteyi bitirirsen bitir anında başlayabiliyorsun. Bu konuda imkân veriliyor. Tek pişmanlığım bu olabilir gerçekten. (K10)

Katılımcılar kendilerine tanınan istihdam hakkı ile devlet memuru olduklarını ve çalıştıkları görev yerlerinde en çok temel düzeyde bilgisayar becerilerinin olmasına ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir:

> Bilgisayar konusunda kesinlikle bir eğitim alınması gerekiyor. Zaten onun da eğitimi var diye biliyorum. Halk eğitimde var. Onlara kesinlikle yazdırılması gerektiğini düşünüyorum. Hafta sonları. Gitmek istemeyen bile zorla götürülmesi gerekiyor. Çünkü ilerideki yapacağın iş yerin olarak senin masa başı olacak. (K8)

Yorumlar

Bu bölümde nitel verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular alanyazın ışığında yorumlanmış ve bulguların olası açıklamalarına yer verilmiştir.

Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimlerine İlişkin Yorum

Katılımcıların kurum bakımı (kuruluş bakımı, koruyucu aile) sürecinde kurum bakımı sonrası bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları kapsamında farklı deneyimleri bulunduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşam becerileri eğitimlerinin, kariyer planlama çalışmalarının, yaşam becerilerini destekleyici deneyimsel uygulamaların, psikososyal destek çalışmaların tamamından veya bir kısmından faydalandığı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcıların ise bağımsız yaşama hazırlık noktasında kendilerine herhangi bir çalışma yapılmadığını belirttiği görülmüştür. Kurum bakımı sürecinde bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları kapsamında "Yaşam Becerileri ve Kariyer Gelişimi" eğitim programı uygulanmaktadır (ASHB, 2024). Aynı zamanda psikososyal destek ve yaşam becerilerini destekleme noktası "Anka Çocuk Destek Programı" ile "Çocuk Destek ve Gelişim Programı" da kuruluşlarda uygulanmaktadır (ASHB, 2024). Katılımcıların deneyimleri ele alındığında kurum bakımı sürecindeki her çocuğun standart bir eğitim ve rehberlik sürecinden geçmediği görülmektedir. Yanardağ'ın (2019) kurum bakımından ayrılan kişilerle yaptığı çalışmasında da yaşam becerileri eğitimleri noktasında kuruluşlarda bir standart bulunmadığı, kuruluşlarda danışmanları ve bakım personeli tarafından yemek yapma, temizlik, harçlık/para yönetimi gibi yaşam becerilerini destekleyici deneyimsel uygulamaların gerçekleştirildiği görülmüştür. Kurum tarafından her ne kadar standart programlar hazırlanmış ve uygulamaya konulmuş olsa da uygulanmasında problemler olduğu veya çocukların deneyimlerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu çalışmada bulunan katılımcıların da özellikle yaşam becerilerini destekleyici deneyimsel uygulamaların, kendilerine verilen sorumlulukların kurum bakımı sonrası yaşamda çok faydasını gördüklerini ifade etmişlerdir.

Kurum bakımı sonrası bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları kapsamında Mendes ve Rogers (2020), uzun vadeli, tutarlı ve bireyselleştirilmiş geçiş destek programlarının bağımsız yaşam becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte hazırlık programlarının bireyselleştirilmiş olmasının yanı sıra esnek ve yaratıcı çözümlere de yer vermesi önemlidir (Geenen ve Powers, 2007).

Katılımcılar sportif çalışmaların yetişkin yaşamlarında çok faydasının olduğunu söylemişlerdir. Benzer şekilde Boduroğlu'nun (2016) kurum bakımından ayrılan kişilerle yaptığı çalışmada bu çalışma ile benzer şekilde kurum bakımından ayrılan kişilerin

kuruluşta iken katıldıkları sportif faaliyetlerin öz güven gelişiminde faydalı olduğunu ifade ettikleri görülmüştür.

Bir diğer yandan katılımcıların eğitime devam etmelerinin teşvik edildiği, üniversiteye devam edenlerin desteklendiği, kariyer planlamalarının yapıldığı görülmektedir. Türkiye İş Kurumu işbirliğinde iş ve meslek danışmanlığının ve eğitimlerin verilmesi kariyer planlamalarını destekler niteliktedir. Üniversite eğitimine devam edenler için Kredi Yurtlar Kurumu yurtlarında özel kontenjanla kuraya tabi olmadan doğrudan yurtta kalma imkânları bulunmaktadır. Katılımcılar ise sınavlara hazırlık noktasında ihtiyaç duyulan kursların ve kitapların sağlandığını belirtmektedir. Eğitime devam noktasında kurum tarafından sağlanan imkânların bulunduğu ancak çocukların bu imkânlardan faydalanmaları yönünde etkin bir rehberlik yapılmadığı da görülmektedir.

Ayrılış Süreci Deneyimlerine İlişkin Yorum

Korunma veya bakım tedbir kararı çocuk 18 yaşına geldiğinde kendiliğinden sona erer; ancak çocuğun eğitimine devam etmesi veya bir meslek sahibi olması sebebiyle 25 yaşına kadar kara uzatılabilmektedir (SHK, md. 24). Katılımcıların büyük bir kısmının ortaöğretim, ön lisans ve lisans eğitimlerine devam etmeleri ve istihdam hakkından faydalanabilmek iki yıl kuruluşta kalma şartını tamamlamaları için korunma kararlarının uzatıldığı görülmektedir. Stein (2013) tarafından yapılan bir araştırmada Avrupa, Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde de bakım altında bulunan çocukların bakım süreci örgün eğitime veya mesleki eğitime devam etmeleri sebebiyle 26 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 30 OECD ülkesinden elde edilen veriler doğrultusunda kurum bakımında bulunan çocukların "uzatılmış bakım (extended care)"dan faydalandıkları görülmektedir (OECD, 2022). Roberts ve diğerleri (2021), yasal erginlik yaşına ulaşılsa bile bakım sürecinin uzatılmasının ani bir ayrılış ile karşılaşılacak problemlerin önüne geçilmesi ve güvenli bir çıkış olması sebebiyle olduğunu ifade etmektedir.

Kurum bakımından bakım sonrası bağımsız yaşama geçiş dönemi pek çok belirsizliği barındırmaktadır ve katılımcılar da bu belirsizlikten dolayı kaygı ve korku hissettiklerini belirtmişlerdir. Uğur ve Kılıç'ın (2022) da kurum bakımından ayrılan kişilerinde kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunları ele aldığı çalışmasında kurum bakımından ayrılış sürecinin getirdiği belirsizliklerin kişilerde kaygıya neden olduğu

görülmüştür. Katılımcıların bulunduğu gelişim dönemi de dikkate alındığında beliren yetişkinlik dönemine denk gelmektedir. Beliren yetişkinliğin gelişim görevleri doğrultusunda katılımcıların kariyer ve romantik yaşamlarında karar vermesi gereken çok fazla konu bulunmakta olup geleceğe dair belirsizlikle baş etmek durumundadırlar (Robbins ve Wilner, 2001). Beliren yetişkinliğin gelişim görevlerinin yanı sıra korumalı ve ihtiyaçların kurum tarafından karşılandığı bir yaşam alanından bağımsız yaşama geçişin getirdiği sorumluluklar da bulunmaktadır. Belirsizliklerin azaltılması noktasında kurum bakımından ayrılmadan ayrılış ve sonrası sürece ilişkin plan yapılması katılımcıları bu süreçte destekleyici olmuştur.

OECD ülkelerinin çoğunda (30 ülkeden 25'inde) geçiş planlaması yapılmaktadır ve çoğu durumda gençler kendi planlarının oluşturulmasına aktif olarak katılmaktadır (OECD, 2022). Planlama süreci, çok disiplinli bir ekibin kapsamlı değerlendirmeler yapmasından, bir sosyal hizmet uzmanının gençle birlikte mevcut destekleri belirlemesine kadar değişebilmektedir. 16 ülke, geçiş planlarının düzenli olarak güncellendiğini belirtmiştir. Örneğin, Şili'de planlar her 3 ya da 6 ayda bir güncellenerek ilgili mahkemeye raporlanmaktadır. Yeni Zelanda'da geçiş planlaması aile ile birlikte hazırlanmakta ve yılda en az bir kez ve genç 18 yaşına yaklaşmadan en az 6 ay önce gözden geçirilip güncellenmektedir. Polonya gibi bazı ülkelerde, onaylı bir geçiş planına sahip olmak, eğitim desteği veya konut yardımı almak için bir ön koşuldur (OECD, 2022).

Gençlerin geçiş planlamasına dahil edilmesi, onların psikolojik sağlamlığını artırabilir ve sunulan destekleri daha kolay kabul etmelerini ve kullanmaya devam etmelerini sağlayabilir (Stein, 2019; Courtney, 2019). Birçok ülke, gençleri geçiş planlamasına dâhil etmektedir. Örneğin, İngiltere'de gençlerin sürece katılımı temel bir gereklilik olup, planlar kişisel danışmanlarıyla birlikte gençlerin istek ve ihtiyaçlarına göre oluşturulmaktadır. Bu plan, gençlerin sağlık ve gelişimini desteklemeli ve onları olumlu aktivitelere, eğitime, mesleki eğitime ve istihdama yönlendirmelidir. Her bireyin bakım planlama sürecinin kalitesi, bağımsız bir gözlemci tarafından denetlenmektedir (OECD, 2022). Benzer şekilde, Fransa'da gençler, geçiş planlarının hazırlandığı bölgesel konsey toplantılarında kendilerine eşlik edecek güvenilir bir kişi seçme hakkına sahiptir. Öte yandan, bazı ülkelerde gençlerin sürece katılımı oldukça sınırlıdır. Örneğin, Japonya'da destek planı, gençle çalışan sosyal çalışmacı ve diğer ilgili uzmanlar tarafından oluşturulmakta, ancak sonrasında gençlere açıklanmaktadır (OECD, 2022).

Katılımcılar için kurumdan ayrılmadan önce eğitime devam durumunun, bakım sonrası barınma ihtiyacını, ekonomik durumun, istihdam hakkını faydalanma

durumlarının ayrılış planlamasında değerlendirildiği görülmektedir. Katılımcılar ayrılış planını kendi başlarına, aile yakınları ile veya kurumdaki danışmanı ile beraber yapmıştır. Belirsizliklerle baş etmek zorunda kaldıkları bu süreçte aile yakınlarından veya danışmanlarından alınan sosyal destek "strese karşı bir tampon" (Cohen ve Wills, 1985) etkisi oluşturmaktadır.

Gençlerin ekonomik destek ve güvenli barınma gibi pratik yardımlara erişiminin sağlanması önemli olmakla birlikte, sosyal destek ağları gibi manevi yardımlar da çok önemlidir. Planlama sürecinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve duygusal ve sosyal becerilere eşit derecede önem verilmesi önemlidir (Stein, 2008). Ayrıca, bu planlama aşaması problem çözme ve yeni beceriler öğrenme açısından fırsatlar sunmakta ve kişilerin psikolojik sağlamlığının artırılmasını desteklemektedir (Newman ve Blackburn, 2002).

Öte yandan, herhangi bir ayrılış planı yapılmadan bir anda kurumdan ayrılmak zorunda kalan katılımcılar için ise bu süreç çok zorlu geçmiştir. Bu süreçte, yoğun kaygı yaşamışlar ve ciddi anlamda yalnızlık çekmişlerdir. Barınma ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşamışlardır. Kurum bakımından ayrılan kişilerin psikososyal problemler yaşama riskinin yüksek olması (Feather vd., 2023) dikkate alındığında kurum bakımından aniden bir ayrılışın kişiye önemli ölçüde zarar verme durumu muhtemeldir. Bu süreci yaşayan katılımcılar ise ani ayrılış sonrası yaşadıkları sıkıntılar ile duygusal anlamda bir çöküş halinde olduklarını belirtmişlerdir.

Kurum bakımı sürecinden ani bir çıkış olmasa bile katılımcılar barınma konusunda zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların kalacak yeri belirlenmeden çıkışlarının yapıldığı, zor şartlarda (çadır vb.) barınmak durumunda kaldıkları veya ailesinin yanında kalırken problem yaşaması nedeniyle kalacak yer değişikliği yapmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Katılımcıların kök ailesinin yanına döndüğü de görülmektedir. Ancak, kök aile ile iletişimin sağlıklı yürütülememesi sebebiyle ekonomik özgürlüklerini alıp kendi evlerine çıkana kadar problem yaşadıkları görülmektedir. Bir diğer barınma desteği ise kurum bakımından ayrılan diğer arkadaşlar tarafından sağlanmaktadır. Katılımcılar geçici olarak kurumdan ayrılmış arkadaşlarının yanında kalmaktadırlar. Bu sebeple, barınma konusunun her şekilde de katılımcılar için bir kaygı kaynağı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Koruyucu aile yanında kalan kişiler için durum biraz farklı olabilmektedir. Korunma veya bakım tedbir kararı sonlandırılsa dahi kişiler kendi yaşam düzenlerini kurana kadar koruyucu aileleri ile birlikte yaşamaktadırlar. Ancak katılımcılardan birinin koruyucu ailesi ile problem yaşaması

sonucu evden ayrılması ile barınma, kendisi için bir sorun haline dönüşmüştür. Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan diğer çalışmalara bakıldığında da kurum bakımı sonrası süreçte barınmanın önemli bir problem olduğu karşımıza çıkmaktadır (Boduroğlu, 2019; Sadak, 2019; Tapan, 2021; Uğur ve Kaya-Kılıç, 2022; Yanardağ, 2019). Yurt dışı çalışmalarda da bakımdan ayrılan kişilerin karşılaştıkları problemlerin başında barınma gelmektedir ki; bu sebeple bu geçiş sürecine yönelik destekler genelde barınma desteği çevresinde şekillenmektedir (Feather vd., 2023; OECD, 2022; Stein, 2013). Bu çalışmada da katılımcılara kurum tarafından barınma desteğinin sunulduğu görülmektedir. Katılımcılar kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilene kadar kamu misafirhanesinde veya otelde geçici olarak konaklatılmışlardır. Bu destek ile katılımcılar barınma noktasında bir kaygı belirtmemiş olup kendileri için önemli bir imkân olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayrılış sürecinden istihdam hakkını kullanarak kamu kurum ve kuruluşlarında göreve başlayacakları süreye kadar zorlanılan bir diğer konu ise ekonomik problemler olmuştur. Katılımcıların bir kısmı kurumdan sosyal ve ekonomik destek (SED) aldıklarını ancak bu desteğin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Herhangi bir destek almayan katılımcılar ise bu süreçte çok zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Destek alıp almamaları fark etmeksizin katılımcıların kamuda istihdam edilecekleri süreye kadar geçici bir işte çalıştıkları görülmektedir. Ayrılış sürecinde ve yeni bir düzen kurma noktasında, geçici olarak özel sektörde çalışmaları sonucu elde ettikleri gelirlerin ve kurum bakımı sürecinde yapmış oldukları birikimin çok faydalı olduğu görülmüştür. Aynı şekilde, Uğur ve Kaya-Kılıç'ın (2022) ve Boduroğlu'nun (2019) çalışmasında da kurum bakımı sonrasında kişilerin kamuda istihdam edilecekleri süreye kadar ekonomik yoksunluk yaşadığı ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıkları görülmektedir. OECD ülkelerinde, Avrupa, Doğu Avrupa ve Orta Aysa ülkelerinde de benzer şekilde bakım sonrası kişilerin karşılaştığı temel problemlerden bir diğeri de ekonomik problemlerdir (Feather vd., 2023; OECD, 2022; Stein, 2013).

Ayrılış süreci için katılımcıların üzerinde durduğu önemli diğer bir konu ise yalnızlık duygusu olmuştur. Kendilerine destek olmuş kişiler olsa dahi ayrılış sürecinde yoğun yalnızlık duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrılış sürecini ve sonrasını anlatırken "tek başına" ifadesini sıkça kullandıkları görülmektedir. Özellikle psikolojik problemleri olan katılımcıların yalnızlık ile birlikte problemleriyle baş etme noktasında problem yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların eğer kök aile veya kurumdan arkadaş desteği yoksa ayrılış sonrası sosyal çevre edinmenin biraz vakit aldığı ve bu süreçte

yalnızlık duygusunun önemli ölçüde sosyal yaşama uyumlarını zorlaştırdığı görülmektedir. Kurum bakımı sonrası deneyimlere ilişkin yapılan diğer çalışmalarda da yalnızlık duygusunun ön plana çıktığı görülmektedir (Boduroğlu, 2019; Sadak, 2019; Tapan, 2021; Uğur ve Kaya-Kılıç, 2022). Kurum bakımı sürecinde olduğu gibi tedavi süreçlerinde, ev tutma ve ev düzeni oluşturma süreçlerinde, atanma işlemlerinde kendilerine destek olan, onlara refakat eden birilerinin olmasına ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu süreçte kök ailesinden veya kurum personelinden destek alan katılımcıların daha az zorlandığı görülmektedir. Sosyal desteğin yalnızlık ile olan negatif yöndeki anlamlı ilişkisi (Duru, 2008), katılımcıların yalnızlığa ilişkin deneyimlerinde de görülmektedir.

Ayrılış sürecinde belirgin olarak görülen diğer bir durum ise "sudan çıkmış balığa dönme" halidir. Katılımcılardan bu ifade sıkça duyulmuştur. Ayrılış sonrası ne yapacağını bilememe, bir boşluğa düşme, kaygı ve korku duygularının bir arada olması gibi bir durumu anlatmaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan çalışmalarda da bu ifadenin kullanıldığı ve benzer duyguların yaşandığı görülmektedir (Boduroğlu, 2019; Uğur ve Kaya-Kılıç, 2022).

Bağımsız yaşama adım attıkları süreçte katılımcıların kök aile desteğini bekledikleri görülmektedir. Çocukken bakımlarını sağlamasalar bile en azından kurum bakımı sonrası destek olmalarını beklemektedirler. Ekonomik destek ve kalacak yer sağlama, ev tutma, ev düzenini kurma, nişan ve düğün hazırlığı gibi konularda kök ailelerinin yanında olmalarını beklemektedirler. Kurum bakımındayken ebeveynin sorumluluklarını kurum personeli yerine getirmekteydi. Ancak kurum bakımı sonrası kurum personeli ile bağı devam etmiyorsa kişi bu noktada yine ebeveynine yönelmekte ve bazı destekleri onlardan beklemektedir. Her ne kadar reşit olsa da, bakım ihtiyacı bulunmasa da çevrelerinde akranlarının ebeveynlerinin destek olduğu konularda kurum bakımından ayrılan kişiler de destek görmeyi bekliyorlar. Katılımcılar akranlarının aileleri ile ev tuttuğunu, nişan ve düğün hazırlıklarında ebeveyn rollerinin fazla olduğunu ve dolayısıyla bu süreçte onların da kök ailelerinin desteğini bekledikleri görülmektedir. Beklenen destek alındığında bu süreç kişiler için kolay geçmektedir. Ancak beklenen destek aileden alınamadığında kişiler kendilerini çaresiz, yalnız ve değersiz hissetmektedirler. Bununla birlikte, kök ailesinden alamadığı bu desteği kurumdaki danışmanından veya bakım personelinden aldığında da kişi kendini değerli hissetmekte ve yetişkin yaşamına daha sağlam adımlar atmaktadır. Kurum bakımından bağımsız yaşama geçişi konu alan çalışmalarda da görülmüştür ki bakımdan ayrılan kişilerin

aileleriyle yeniden birleşme fırsatını planlamalarının, ayrılış süreci müdahalelerine ailelerinin dahil edilmesinin kişilerin zor duygularla baş etmelerine yardımcı olacağı ve ailelerinin onlara sosyal ve duygusal destek sağlayacağı değerlendirilmektedir (Butterworth vd., 2017; Holt ve Kirwan, 2012; Ridley vd., 2016). Geçmiş olumsuz yaşantılar, sağlıksız ilişkileri, aile üyelerinin ulaşılabilir olmaması durumunda aile katılımını sağlamak mümkün olmayabilmektedir (Stein, 2012). Bu gibi durumlarda, Paulsen ve Berg (2016) mentorluk veya akran destek programlarının etkili olacağını belirtmektedir. Bağımsız yaşama geçiş sürecinde ailesi ile yeniden birleşme veya bağ kurma şansı olan kişiler için arabuluculuk veya aile danışmanlığının fayda sağladığı görülmektedir (Boddy, 2013).

Kök ailesinden veya arkadaş çevresinden desteği bulunmayan katılımcıların kurumdaki danışmanı veya bakım personelinden de desteği olmadığı süreçte çok zorlandıkları görülmektedir. Katılımcıların bağımsız yaşama geçiş dönemde sosyal ve duygusal desteğe duydukları ihtiyacın çok etkili olduğu görülmektedir. Maddi destek sağlansa bile sosyal ve duygusal destek sağlanmadığında, kişi kendini yalnız hissettiğinde de çeşitli zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Psikolojik problemler yaşamalarına, olumsuz duygu ve düşüncelerde baş etmede zorluk yaşamalarına, sağlıklı kararlar alamamalarına neden olduğunu katılımcılar belirtmişlerdir. Psikiyatrik tanısı nedeniyle düzenli olarak ilaç kullanması gereken ama yoğun bir yalnızlık duygusu yaşadığı süreçte ilaçlarını bırakarak daha kötü bir duygu durumuna sahip olan bir katılımcı o süreçte en önemli ihtiyacının sosyal destek olduğunu belirtmiştir. Bir diğer açıdan, maddi ve manevi anlamda hiçbir desteğinin olmaması, yoğun bir yalnızlık duygusu yaşaması da başka bir katılımcının düşündüğünden daha erken evlenmesine neden olmuştur. Katılımcı eşi ile çok mutlu olduğunu ama eğer sosyal desteği olsaydı evliliği biraz daha geciktirmesinin kendisi için daha iyi olacağını ifade etmiştir. Kurum bakımından ayrılan kişilerin evlilik deneyimlerine ilişkin yapılan bir araştırmada da kişilerin evliliği tercih etme nedenlerinden birinin yaşadıkları yalnız duygusu olduğu görülmüştür (Tapan, 2021).

Katılımcıların kurum tarafından sağlanan desteklere yönelik deneyimleri farklılık göstermektedir. Kurum tarafından bakım sonrası destekler kapsamında sosyal ve ekonomik destek (SED), barınma desteği, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkı, istihdam tercih rehberliği, özel sektör prim teşviki, iş hayatına uyum seminer, rehberlik desteği bulunmaktadır. Sosyal ve ekonomik destekten katılımcıların tamamı faydalanmasa bile haberdar olduğu görülmektedir. Ancak bu destekten faydalanmamış olmasının ayrılış sürecini çok zorlaştırdığını, kurum tarafından verilen ekonomik

desteğim yeterli bir miktar olmasa da kendilerini rahatlatacağını belirtmişlerdir. OECD ülkelerinin neredeyse tamamına yakınında da ekonomik destek ve bununla beraber barınma desteği sağlandığı görülmektedir (OECD, 2022). Katılımcıların konaklatılma desteğinden faydalandığında kurum bakımı sonrası yaşamda kendilerini daha güvende hissettikleri görülmüştür. Ancak bu destekten haberi olmayan ve kalacak yeri olmayan kişiler için ise kurum bakımı sonrası yaşamın maddi ve manevi çok fazla zorlukla geçtiği görülmektedir. Arkadaşı olması durumunda arkadaşlarının yanında bu barınma ihtiyacını gideren katılımcılar olmakla beraber hiçbir desteği olmayan bir katılımcı ormanda çadırda kaldığını belirtmiştir. Barınma ihtiyacının uygun koşullarda sağlanamaması pek çok riski beraberinde getirmektedir. OECD (2022) tarafından kurum bakımından ayrılan kişiler hakkında hazırlanan raporda görülmektedir ki, evsiz popülasyonu içerisinde kurum bakımından ayrılan kişilerin çok büyük bir oran oluşturduğu ve evsizler arasında suç oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ülkelerin çok büyük bir kısmının kurum bakımından ayrılan kişiler için barınma desteğini sağladığı görülmektedir. Türkiye'de de aynı şekilde kurum bakımından ayrılan kişilerin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile kamu misafirhanelerinde veya dengi otellerde konaklatılması sağlanmaktadır. Ancak, barınma desteğinin bilinirliği söz konusu değildir. Bakım sonrası desteklerin bilinirliğinin artırılması ve desteklerden faydalanma noktasında eşitliğin sağlanması önemlidir. İhtiyaç duyan kişilere barınma desteği sağlanarak karşı karşıya oldukları riskler de en aza indirgenecektir.

İstihdam hakkından tüm katılımcılar faydalanmıştır ve bilinirliği oldukça yüksektir. Özel sektör prim teşvikinden ise katılımcıların hiçbirinin bilgisi olmadığı görülmüştür. Katılımcıların istihdam hakkını kullanarak atamalarının yapılacağı süreye kadar geçimini sağlamak amacıyla özel sektörde çalışmalarına rağmen bu teşvikten faydalanmamışlardır. Kurum tarafından da gerekli bilgilendirmenin yapılmadığı görülmektedir. Yurt dışında da Türkiye'de de yapılan tüm çalışmalarda kurum bakımı sonrası kişilerin bağımsız yaşamlarında kendi kendilerine yeter şekilde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için istihdamda yer almalarının gerekliliği görülmektedir. Genç işsizliğinin suç, intihar, göç ve boşanma ile anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkisi olduğu ve toplum açısından da önemli bir risk olduğu araştırmalarda yer almaktadır (Özer ve Topal, 2017). Kurum bakımından ayrılan kişilerin ise genç işsizler arasında büyük bir orana sahip olduğu, işsizlik ve düşük kaliteli istihdam riskleri ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir (OECD, 2022). OECD ülkelerinde kurum bakımından ayrılan kişilerin istihdama katılmalarını desteklemeye yönelik rehberlik ve kariyer planlama çalışmalarına

önem verildiği görülmektedir. Aynı şekilde, Avrupa ülkelerinde de kurum bakımından ayrılan gençlerin istihdama katılımlarını destekleyici çalışmalara önem verildiği görülmektedir (Cameron, 2016; Stein, 2013).

Türkiye'de bakım sonrası destekler noktasında sunulan istihdam hakkı diğer ülke örneklerine göre farklılaşmaktadır ve örneği bulunmamaktadır. Kariyer planlama ve rehberlik çalışmalarının yanı sıra kurum bakımından ayrılan kişilere 2828 sayılı Kanunun ek 1. maddesinde yer alan şartları taşıması halinde kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkı verilmektedir. En az iki yıl kurum bakımında (kuruluş bakımı veya koruyucu aile) kalan ve reşit olarak kuruluştan ayrılan kişiler öğrenim durumlarına göre çeşitli unvanlarda veya memur olarak veyahut hizmetli olarak bir sınava tabi tutulmaksızın işe yerleştirilmektedirler. Dolayısıyla, kurum bakımından ayrılan kişiler için kariyer yolculuğu aslında bir noktada belirlenmiş bulunmaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişilerin büyük bir çoğunluğu geleceğe yönelik planlamalarını devlet memuru olma yönünde yapmaktadır. Bununla birlikte, özel sektör prim teşviki ile kurum bakımından ayrılan kişilerin özel sektörde çalışmaları halinde işveren primlerinin tamamı devlet tarafından karşılanmaktadır. Ancak katılımcıların hiçbirinin bu teşvikten haberdar olmadığı görülmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarında devlet memuru olmanın güvencesi ve geliri dikkate alındığında özel sektörde çalışmanın avantajlı ve tercih edilebilir olmadığı; dolayısıyla bilinirliğinin de bu sebeple çok az olduğu değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, istihdam hakkı, kurum bakımından ayrılan kişiler için gelecek yaşamlarına ilişkin belirsizliği büyük ölçüde azaltmaktadır. Beliren yetişkinlik döneminin en önemli gelişim basamağı olan iş seçimi bir noktada daha önceden belirlenmiş oluyor. Kamuda memuriyetin güvencesinin olması ve en düşük memur maaşının bile asgari ücrete kıyasla daha iyi olması sebebiyle kurum bakımından ayrılan kişilerin istihdam hakkını kullanma eğilimleri kariyer yaşamlarına dair belirsizliği ve belirsizliğin getirdiği kaygıyı büyük ölçüde azaltmaktadır.

Kurum Bakımı Sonrası Deneyimlerine İlişkin Yorum

Kurum bakımından ayrıldıktan sonra bağımsız yaşama geçiş yapan katılımcılar, kariyer yolculuklarında ve yeni yaşam düzenlerine uyum süreçlerinde hem zorluklar hem de kolaylaştırıcı deneyimler yaşamaktadır. Kurumdan ayrılış sürecinin planlı ve yeterli destekle gerçekleşmesi, bağımsız yaşama daha kolay uyum sağlamalarını mümkün

kılmaktadır. Ancak bu sürecin planlanmasında ve ihtiyaç duyulan desteklerin sağlanmasında yaşanan problemler, kurum sonrası bağımsız yaşamlarını da olumsuz etkilemeye devam edebilmektedir.

Kurum bakımından ayrılan kişilerin kariyer yolculuklarında eğitimlerinin kesintiye uğradığı veya üst öğrenime devam noktasında motivasyon eksikliğinin olduğu görülmektedir. Kendilerine tanınan istihdam hakkı ile üst öğrenime devam etmeseler bile devlet memuru olarak atanacaklarını bilmelerinin, üst öğrenime devam etme noktasında motivasyon kaybına neden olduğu görülmektedir. Bu noktada, bir an önce kurum bakımından ayrılma eğilimlerinin olması da söz konusudur.

Bir diğer yandan, ön lisans ve lisans eğitimine devam etmek isteyen kişilerin kuruluşta kalmalarının desteklenmemesi sonucu eğitimlerini yarıda bırakmaları kariyer gelişimlerine zarar vermiştir. Kuruluştan aniden çıkmaya zorlanılması ve yanlış bilgilendirme nedeniyle üst öğrenimini tamamlamadan istihdam edilmeye zorlanması, hem unvanlı istihdam hakkını hem de üst öğrenimden mezun olma fırsatını kişilerin elinden almaktadır. Ancak yükseköğrenime devam eden kişilere sağlanacak sosyal destek ve gerekli rehberlik desteği ile de kişilerin eğitim hayatında kalmaları desteklenebilmektedir. Yasal düzenlemeler ile ortaöğretime devam edenlerin 20 yaşa kadar, yükseköğrenime devam edenlerin 25 yaşına kadar veya herhangi bir meslek edinmeleri için 20 yaşına kadar korunma kararının uzatılması hükmü kurum bakımındaki çocukların eğitime devamını destekler niteliktedir. Ancak söz konusu hakkın kullandırılmasında ve etkin bir kariyer rehberliği sunulmasında yaşanan problemler kişilerin kariyer gelişimlerini olumsuz etkilemektedir; kişiler eğitimlerini yarıda bırakmakta ve üst öğrenimi tamamlamadan istihdam hakkını kullanmaktadır. İstihdam edildikten sonra eğitimine devam eden kişiler ise iş hayatı ile okul hayatını bir arada devam ettirmekte ciddi zorluklar yaşamaktadır.

Bir diğer husus olarak, ortaöğretime devam eden kişilerin öğrenimini tamamlamadan ilköğretim düzeyinde yardımcı hizmetler sınıfında hizmetli unvanı ile yerleşerek istihdam hakkını kullanmaları kişiler için büyük bir mağduriyet oluşturmaktadır. İstihdam hakkını kullandıktan çok kısa bir süre sonra ortaöğretimden mezun olmaları da dikkate alındığında sürecin güzel yönetilmesi ile kişiler mağdur edilmeden ortaöğretim düzeyinden memur unvanı ile işe yerleşmeleri söz konusu olabilirdi. Ancak, yanlış ve eksik rehberlik ile kişilerin istihdam hakkını alt öğrenim düzeyinden kullandıkları görülmektedir.

Boduroğlu (2016) çalışmasında, bu çalışma ile benzer şekilde kurum bakımından ayrılan kişilerin eğitime devam noktasında problemler yaşadıkları görülmektedir. Kurum bakımından ayrılan kişiler istihdam hakkını kullanarak eğitimlerini yarıda bırakmakta, korunma kararlarının uzatılmaması ve kurum bakımından ayrıldıktan sonra maddi zorluklar sebebiyle eğitimlerini tamamlamamakta, bu sebeple pişmanlık duymaktadırlar.

Sadak ve Yıldırım (2020) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada da kurum bakımından ayrılan kişilerin düşük eğitim düzeyine sahip oldukları ve kurum bakımı sürecinde kariyer planlaması ve mesleki rehberlik hizmetlerinin yetersiz sağlanması sebebiyle üst öğrenime devamın çok az olduğu görülmüştür.

Kurum bakımından ayrılan kişilerin kurum sonrasına yönelik eğitim ve kariyer planlamaları bağımsız yaşama sağlıklı bir geçiş süreci için kritik bir öneme sahiptir (Feather vd., 2023; OECD, 2022; Stein, 2013; Stein 2006; Tapan, 2021). Eğitime devam etmelerinde kurumdan ayrılış öncesi süreçte yapılacak kariyer rehberliği ile ekonomik ve duygusal destek etkili olmaktadır (Harvey vd., 2015). Bu çalışmada da kurumdan ayrılmadan önce eğitime devam etme yönünde yapılan kariyer rehberliğinin, eğitime devam planlamalarının ve sunulan maddi ve manevi desteklerin faydalı olduğu görülmektedir.

Kurum bakımından ayrılan kişilerin ev tutma ve ev düzeni oluşturma, para yönetimi, bütçe planlaması hususlarında problem yaşadıkları görülmektedir. İhtiyaçlarını karşılamak üzere kredi çektikleri ve bu kredilerin ödenmesinde zorlandıkları görülmektedir. Ayrıca, her ne kadar geçinebilmek için çok yüksek maaşlar olmasa da ilk defa ellerine bu kadar yüklü bir para geçmesi sebebiyle de gelir gider dengesini sağlamada ve harcama yönetiminde problem yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmaktadır (Boduroğlu, 2016; Tapan, 2021; Sadak, 2019). Kurumdan ayrılan gençlerin birikim ve tasarruf alışkanlıklarının bulunmaması, bütçe yönetimi konusunda eğitim almamaları, para harcama konusunda kendilerine rehberlik eden birilerinin olmaması sebebiyle ilk maaşlarını yönetmede zorluklar yaşadıkları görülmektedir (Boduroğlu, 2016). Bununla birlikte, bu çalışmada da görülmektedir ki kurum bakımından ayrılmadan önce birikim yapmış kişilerin ev düzeni kurma ve para yönetimi konusunda sürecin onlar için daha kolay geçtiği görülmektedir. Kurum bakımından ayrılmadan önce ayrılış sürecini planlama aşamasında bütçe oluşturma becerisi kazandırmaya yönelik yapılacak çalışmalar fayda sağlayacaktır (Newman ve Blackburn, 2002).

Kurum bakımı sonrası yaşamda katılımcıların sosyal uyum sağlamada zorluklar yaşadığı görülmektedir. Sosyal destek ihtiyacı bu dönemde çok yoğun hissedilmektedir. Katılımcılar bağımsız yaşama uyum sürecinde kendilerine yardımcı olacak, destek olacak, yol gösterecek veya sadece yanında bulunacak birilerine ihtiyaç duymaktadır. Özellikle kök aile desteği olmayan kişilerin uyum sürecinde kendilerini yalnız hissettikleri ve ev düzeni kurma, atanma işlemlerini tamamlama konularında zorlandıkları görülmektedir. Bağımsız yaşam geçişte aile desteği alan kişilerin bu süreci daha kolay geçirdikleri görülmektedir (Feather vd., 2023).

Bir diğer yandan, kurumdan bakım elemanından, danışmanından, arkadaştan veya eş ile eşin ailesinden alınan desteğin bu süreçte çok yardımcı olduğu görülmektedir. Ancak, her ne kadar eşten ve eşin ailesinden destek görülse de katılımcıların eğer kendilerine destek olan, yol gösteren birileri olsaydı evliliği geciktireceği görülmektedir. Evliliği yoğun yaşadıkları yalnızlık duygusundan kurtulmak amacıyla yaptıkları görülmektedir. Yüceer (2012), kurum bakımından ayrılan kişilerin evlilik uyumlarını incelediği çalışmasında kişilerin evliliği bir sosyal destek mekanizması olarak gördüğünü göstermektedir. Aynı şekilde Tapan'ın (2021) kurum bakımı deneyimi olan evli kişilerle yaptığı çalışmasında evlilik tercihinde yalnızlık duygusunun önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu noktada, kurum bakımı sonrası süreçte kişilerin sosyal destek ihtiyacının kişilerin önemli kararlarında büyük bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Kurum bakımından ayrılan kişiler için kök aile desteğinin bağımsız yaşam uyumları destekleyici niteliğinin yanı sıra kişilere olumsuz etkilerinin de olduğu görülmektedir. Kök ailesi ile iletişim problemi, kök ailenin sorumluluğunu almak zorunda kalma ve kök aile baskısıyla kredi çekip büyük borçlara girme gibi problemlerle baş etmek zorunda kalmışlardır. Kurum bakımından ayrılan kişiler için sosyal desteğin önemi dikkate alındığında, kök aile onlar için önemli bir destek kaynağıdır. Ancak, kök ailenin sebep olacağı problemleri de en aza indirgemek için ayrılış planında aile birlikteliği sağlanacak kişilerin aileleri ile çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Feather vd., 2023).

Kurum bakımından ayrılan kişilerin sosyal yaşama uyum noktasında zorlandıkları bir diğer husus ise bağımsız yaşamın getirdiği sorumluluklardır. Kurum bakımı sürecinde pek çok ihtiyacı bakım personeli ve danışmanları tarafından sağlanmasına alıştıklarından kurum bakımı sonrası tüm sorumlulukların bir anda kendilerine yüklenmesi kişileri zorlamaktadır. Kendilerine yüklenen bu sorumluluklarda, kurumdan danışman, bakım personeli, arkadaş veya aile desteği olan kişilerin desteğinin

olması süreci kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, kurum bakımı sürecinde verilen sorumlulukların bağımsız yaşamda gelen sorumluluklarla baş etmede destekleyici ve hazırlayıcı olduğu görülmüştür. Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan çalışmalarda da görülmektedir ki, kurum bakımında bağımsız yaşama hazırlık amacıyla çocuklara verilen sorumlulukların kurum bakımı sonrası yaşamda çok faydası olmaktadır (Boduroğlu, 2016; Yanardağ, 2019). Ayrıca, sorumluluk duygusunun yüksek olması ve kolay adapte olması gibi kişilerin bireysel farklılıkları baş etmelerinde ve toplumsal yaşama uyum sağlamalarında destekleyici rol üstlenmektedir (Arıkan ve Özkan, 2024).

Kurum bakımından ayrılan kişilerin bağımsız yaşama uyumlarını desteklemek amacıyla kurumdaki danışmanı veya bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerindeki sosyal çalışma görevlisi tarafından kişinin rızası doğrultusunda izleme hizmeti sunulmaktadır (ASHB, 2024). İzleme hizmetinden haberdar olmayan ve kendilerinin rızası alınmadan izlenen kişilerin bulunması uygulamanın standardizasyonunun olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, izleme hizmetinin etkin uygulanmasının kişilerin kurum bakımı sonrası yaşama uyumlarını destekleyici niteliktedir. İzleme hizmeti ile katılımcılar, sosyal, duygusal, ekonomik destek ve rehberlik desteği olarak sosyal desteğin farklı boyutlarını deneyimlemişlerdir. İzleme hizmetinin kurumdan ayrılan kişilerin duygusal zorlanmaları ile baş etmede destekleyici olduğu, kendilerini değerli hissettirdiği görülmektedir. İzleme hizmeti olarak sağlanan sosyal desteğin, kurum bakımı sonrası süreçte psikolojik iyi oluş ve stresli durumları yönetebilme becerisi üzerinde olumlu etkileri olmaktadır (House, 1987). Profesyoneller tarafından sunulan sosyal ve duygusal destek, güven ve ulaşılabilirlik ile ilişki temelli uygulamalar olarak bağımsız yaşama geçişi desteklemektedir (Feather vd., 2023; Mantovani vd., 2020).

Bakım sonrası rehberlik ve izleme birimleri ve bu birimler tarafından sunulan bakım sonrası destekler kurum bakımından ayrılan kişiler için önemli bir destek ve yardım mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu birimlerin de bakım sonrası destek ve hizmetler noktasında standardizasyonu bulunmamaktadır. Kurumdan ayrılan her kişi bakım sonrası desteklerden aynı şekilde faydalanamamaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere önemli desteklerden olan ekonomik destek ve barınma desteğinden her kişinin haberi olmamakta ve şartları taşısa bile herkes faydalanamamaktadır. Benzer şekilde istihdam tercih rehberliği ve iş hayatına uyum seminerlerinden de herkes aynı ölçüde faydalanamamıştır. Bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerince sağlanan rehberlik desteğinden ise çok az kişinin faydalandığı görülmektedir. Bakım sonrası destekler kurum bakımından ayrılan kişiler için sosyal destek kaynakları olarak yüksek

bir öneme sahiptir. Stein (2005), kurum bakımından ayrılan kişileri üç gruba ayırmış olup bu grupları "ileriye gidenler (moving on)", "hayatta kalanlar (the survivors)" ve "mağdurlar (the victims)" olarak tanımlamaktadır. İlk grubun psikolojik sağlamlığı yüksek ve uyum kapasitesinin yüksek olması nedeniyle bakım sonrası sunulan destekler bu grup için elzem olmayabilir. Ancak diğer iki grup için bakım sonrası desteklerin bağımsız yaşama uyumlarındaki önemi oldukça kritiktir. Psikolojik sağlamlıkları kendilerine sağlanan sosyal destekle büyük ölçüde ilişkilidir (Turgut Arıkan ve Özkan, 2024). Bununla birlikte, bakım sonrası rehberlik ve izleme birimleri kişiler için ihtiyaç duyduklarında her an destek alabilecekleri sosyal destek kaynağıdır. Sürekli bir destek kaynağı olmadığında, bakımdan ayrılan kişiler için destek ağlarının parçalanmasına neden olmuş ve ihtiyaç duyulduğunda başvurulabilecek güvenilir yetişkinlere sahip olma olanaklarını sınırlandırmış olmaktadır (Marion, Paulsen ve Goyette, 2017). Dolayısıyla kurum bakımı sonrası karşılaştıkları zorluklarla baş etmelerinde ve yeni yaşamlarına uyumlarında maddi ve manevi olarak sağlanan bakım sonrası destekler önemli rol oynamaktadır.

Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimlerine İlişkin Yorum

Kurum bakımından ayrılan kişiler 2828 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesi kapsamında yer alan şartları taşımaları halinde kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmektedirler. İlköğretim mezunları hizmetli olarak; ortaöğretim, ön lisans ve lisans mezunları memur olarak veya öğrenim durumlarının ihraz ettiği unvanlarda (öğretmen, psikolog tekniker, teknisyen vb.) kamu kurum ve kuruluşlarına atanmaktadırlar. Bununla birlikte, 2828 sayılı Kanunun Ek 1. Maddesi kapsamında hak sahipliği bulunan kişilerin özel sektör prim teşviki ile özel sektörde çalışmaları halinde 5 yıl süreyle işveren tarafından ödenen sigorta primleri devlet tarafından karşılanmaktadır (ASHB, 2024). Ancak kurumdan bakımından ayrılan kişilerin özel sektör prim teşvikinden haberdar olmadıkları görülmektedir. Dolayısıyla, kurum bakımından ayrılan kişiler kariyer yolculuklarına kamu kurum ve kuruluşlarında devam etmektedir. Ancak ilgili kanun maddesindeki şartları taşımayan kişilerin istihdamına yönelik bir çalışma bulunmadığı da görülmektedir.

Henüz zorunlu eğitim olan lise eğitimine devam ederken kurum bakımından ayrılarak istihdam hakkını kullanan kişilerin kariyer yolculuklarına ilişkin pişmanlıklar yaşadığı görülmektedir. Hizmetli görevinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmede

zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer yandan, pek çoğu da istihdam edildikten çok kısa bir süre (1 gün, 7 gün) sonra liseden mezun olmaktadır. Kolaylıkla ortaöğretimden mezun olup istihdam hakkını kullanabilme ihtimalleri söz konusuyken bir an önce istihdam hakkını kullanma yoluna gitmişlerdir. İstihdam hakkının kalkabileceği yönünde yapılan yanlış bilgilendirme ve daha sonra unvan değişikliği sınavı ile memur unvanını alabileceği noktasındaki yanlış rehberlik kişilerin doğru kararlar almasını engellemiştir.

Katılımcıların işe uyum noktasında zorlandıkları bir başka husus ise iş yerinde gördükleri psikolojik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınavsız olarak özel bir kontenjan ile devlet memuru olmalarının iş yerindeki arkadaşları tarafından olumlu karşılanmadığı ve rahatsız edici söylemlerinin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kurum bakımından ayrılan kişilerin daha önceden sergilediği bazı olumsuz davranışları sebebiyle kendilerine ön yargılı yaklaşıldığı ve rahatsız edici konuşmalara maruz kaldığı görülmektedir. İş yerinde karşılaştıkları bu ön yargılı tutumların ve ayrımcılığın işe uyumları olumsuz etkilediği görülmektedir. Boduroğlu'nun (2016) kurum bakımından ayrılan kişilerle yaptığı çalışmada da iş yerinde karşılaştıkları önyargılı tutumlar ile ayrımcılığın çalışma hayatına uyumlarını zorlaştırdığı görülmektedir.

Kurum bakımından ayrılan kişilerle yapılan çalışmalarda kişilerin ayrımcılık ve önyargılı tutumlarla karşılaşmamak için kurum bakımı deneyimi olduğunu gizleme eğilimi olduğu görülürken (Sadak, 2019) bu çalışmada katılımcıların iş yerindeki arkadaşlarından gördüğü sosyal destek sebebiyle kurum bakımı deneyimini gizlemediği görülmektedir. Çalışma arkadaşlarından görülen sosyal destek işe uyumlarını önemli ölçüde desteklemektedir. Kurum bakımından ayrılan arkadaştan ve kurumdan alınan desteğin işe uyumu önemli ölçüde kolaylaştırdığı, kişilerin yalnız hissetmemesini sağladığı, yol gösterici desteklerin hata yapmalarının önüne geçtiği görülmektedir. Kurum bakımından bağımsız yaşama geçiş döneminde iş yaşamındaki başarının sağlanması için sürekli ve yeterli bir destek ağının olmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Brady ve Gilligan, 2019; Höjer ve Sjöblom, 2014).

Kurum bakımından ayrılan kişilere yönelik kamu kurum ve kuruluşlarında tanınan istihdam hakkının yurt dışında örneğine rastlanılmamıştır (Harrison, 2023; OECD, 2022; Stein, 2013). Ancak, kurum bakımından ayrılan kişilerin istihdamda yer almaları için desteklerin önemi pek çok çalışma tarafından ele alınmıştır (Cameron, 2016; Feather vd., 2023; Harrison, 2023; OECD, 2022; Stein, 2013). Katılımcıların istihdam hakkına ilişkin bireysel algılarına bakıldığında, kendilerine tanınan pozitif ayrımcılığın farkında

olduklarını ve yaşadıkları olumsuz yaşam deneyimlerinin eğitim ve kariyer yolculuğuna olan olumsuz etkilerine rağmen yaşama tutunmak için önemli bir destek olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Boduroğlu'nun (2016) çalışmasında da benzer şekilde kurum bakımından ayrılan kişilerin istihdam hakkının çok önemli bir fırsat olarak gördükleri, kendilerini güvende hissettikleri ve geleceğe daha umutla baktıkları görülmektedir. Ancak sınavsız ve kolay bir şekilde bu haktan faydalanılmış olmanın ise bu hakkın kıymetini bilmeme, bu haktan kolayca vazgeçme gibi sonuçları olduğunu da düşünmektedirler. Bu sebeple, istihdam hakkının kullanımı için kurum bakımından ayrılan kişileri bu haktan faydalanmak için emek harcamalarının desteklenmesi amacıyla sınav şartının getirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Hali hazırda, kurum bakımından ayrılan kişiler 2828 sayılı Kanunu Ek 1. maddesinde belirtildiği üzere "kurumların serbest memur kadroları ile sözleşmeli personel pozisyonları ve işçi kadro sayısının toplamının binde biri" olarak ayrılan kontenjana öğrenim durumlarına uygun olarak kura usulü ile yerleştirilmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarında kendilerine ayrılan kadrolara yerleşebilmek için kendi aralarında yarışacakları bir sınav türü ile yerleşme usulünün getirilmesi gerektiğini önermektedirler.

Bununla birlikte, kurum bakımından ayrılan kişiler kendilerinden önce istihdam hakkını kullanarak yerleşen kişilerin olumsuz davranışlarının oluşturduğu önyargıdan rahatsızlık duymaktadırlar. Dolayısıyla işe yerleştirmelerde bir eleme sisteminin olmasını veya hazırlayıcı bir eğitimin olması gerektiğini de düşünmektedirler. Göreve hazırlıksız başladıkları, kurum ve unvan tercihlerini bilinçli olarak yapmadıkları, temel düzeyde bilgisayar kullanımında problem yaşadıkları, haklar, sorumluluklar ve iletişim noktasından rehberliğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Çiftçi (2016) kurum bakımından ayrılan kişilerin iş doyumunu ölçmek amacıyla yaptığı çalışmasında iş yaşamına hazırlayıcı eğitimler ile kariyer rehberliğinin kişilerin iş doyumları için önemli olduğu görülmektedir.

Beliren yetişkinlik döneminde meslek seçimi, iş bulma gibi kariyer adımları kaygı ve endişeye sebep olan durumlar olup (Schulenberg ve Zarrett, 2005); kurum bakımından ayrılan kişilerin kariyer sürecinin istihdam hakkı ile daha belirgin olması bu kaygıyı azaltmaktadır. Ancak istihdam hakkını etkin kullanmama, eğitim ve meslek seçimi noktasında alınan yanlış kararlar, fırsatları kaçırma ve karamsarlık duygusuna da neden olabilmektedir (Vural Yüzbaşı, 2012).

İstihdam hakkını etkin kullanma yönündeki en önemli engel olarak karşımıza eğitime devam etmeme problemi göze çarpmaktadır. Zorunlu eğitim olan ortaöğretimi

bile tamamlamadan hizmetli unvanı ile atanan kişiler istihdam hakkını etkin kullanmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte, üniversite eğitimini yarıda bırakan veya üniversiteden mezun olmadan istihdam hakkını kullanan kişilerin de pişmanlık yaşadığı görülmektedir. Kurum bakımından ayrılan kişilerin eğitime devam etme noktasında en ihtiyaç duyduğu konu ise sosyal destektir. Gerekli mesleki rehberlik, kariyer planlaması, barınma desteği, ekonomik destek ve duygusal destek kişilerin istihdam hakkını etkin bir şekilde kullanmaları için oldukça gereklidir. Kariyer planlaması kurum bakımı sürecinde yapılmakta ve kurum bakımı sonrası çalışma yaşamlarını da etkilemektedir. Katılımcılar kurum bakımı sürecinde ergenlik döneminde meslek seçiminin, eğitimin öneminin tam anlamıyla farkında olamadıklarını ve etkin bir rehberliğe ihtiyaç duyduklarını düşünmektedirler. Ergenlik dönemi kişinin hayatında büyük değişimler yaşadığı ve bu değişimlere uyum sağlama noktasında oldukça fazla gelişim görevlerinin olduğu bir dönemdir (Dinçel, 2006). Bu noktada, kurum bakımında bulunulan süreçte ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kurum sonrası istihdam hakkı da dikkate alınarak etkin bir kariyer planlamasının yapılması önemlidir.

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde kurum bakımından ayrılan kişilerin kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreçlerine ilişkin araştırma sonuçlarına ve önerilere yer verilmiştir. İlk olarak kurum bakımında bulundukları süreç içerisinde bağımsız yaşama hazırlık çalışmalarına, kurum bakımından ayrılış sürecine, kurum bakımı sonrası sürece, çalışma yaşamı ve istihdam hakkının kullanımına ilişkin deneyimlerine yönelik bulguların sonuçları yer almaktadır. Daha sonra çocuk bakım kuruluşlarında ve çocuk hizmet birimlerinde görev yapan personele, politika yapıcılara ve araştırmacılara öneriler verilmektedir.

Sonuçlar

Kurum bakımından ayrılan kişilerin ayrılış ve izlenme deneyimlerinden elde edilen bulguları doğrultusunda araştırmanın sonuçları verilmiştir.

Bağımsız Yaşama Hazırlık Süreci Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma bulguları, kurum bakımından ayrılan bireylerin bağımsız yaşama geçiş sürecinde çeşitli destek mekanizmalarına eriştiklerini, ancak bu sürecin her birey için aynı biçimde yapılandırılmadığını ortaya koymaktadır. Kurum tarafından yürütülen yaşam becerileri eğitimleri, kariyer planlaması ve psikososyal destek uygulamaları, bireylerin bağımsız yaşama geçişte karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına katkı sağlamakla birlikte, uygulamada önemli ölçüde farklılıklar gözlenmektedir. Özellikle deneyimsel temelli çalışmaların katılımcılar tarafından daha işlevsel bulunması, uygulamaların içeriği ve niteliği konusunda yeniden değerlendirme yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aşağıda, bu sürece ilişkin ulaşılan temel sonuçlara yer verilmiştir.

1. Kurum bakımı sürecinde bağımsız yaşama hazırlık çalışmalarında bir standardizasyon bulunmamaktadır. Her ne kadar kurum tarafından standart eğitim programları hazırlansa da kurum bakımı sürecinde gerçekleştirilen çalışmalarda farklılıklar bulunmaktadır.

2. Bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları kapsamında eğitim ve kariyer planlama çalışmaları, yaşam becerileri eğitimleri, deneyimsel yaşam becerileri uygulamaları, psikososyal destek çalışmaları yapılmaktadır.
3. Bağımsız yaşama hazırlık çalışmaları kapsamında katılımcılar, kurum bakımı sonrası yaşamları için en çok deneyimsel yaşam becerileri uygulamalarının faydalı olduğunu düşünmektedirler.
4. Bağımsız yaşama hazırlık noktasında yapılan çalışmalar kurum bakımından ayrılan kişiler için yetersiz kalmaktadır.
5. Kurum bakımı sürecinde üniversite eğitimine devam etmeyi düşünen ve akademik başarısı yüksek olan çocuklar için kurum tarafından yeterince destek (kurs, kitap, yurt imkânı vb.) sağlanmaktadır. Ancak akademik başarısı yüksek olmayan kişiler için yapılan kariyer planlamaları yetersiz kalmaktadır.
6. Kurum bakımı sürecinde çocukların katıldıkları sportif faaliyetler özgüven gelişimlerini ve duygu düzenleme becerilerini desteklemektedir.

Ayrılış ve Kurum Bakımı Sonrası Süreci Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma bulguları, kurum bakımından ayrılış süreci ve sonrasındaki yaşam evresinin, bireylerin karşılaştığı çok boyutlu güçlüklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte bireyler; barınma, ekonomik geçim, sosyal çevre edinme ve duygusal uyum gibi temel yaşam alanlarında çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrılış sürecine ilişkin planlamaların çoğunlukla yüzeysel kaldığı, sistematik bir rehberlik ve izleme mekanizmasının kurumsal düzeyde her birey için yeterli biçimde işletilemediği görülmektedir. Özellikle koruyucu aile birimlerinde ve çocuk bakım kuruluşlarında ayrılış planı oluşturma ve bakım sonrası desteklerin sürekliliği konularında uygulama farklılıklarının bulunması, bu bireylerin bağımsız yaşama geçiş sürecinde ek risklerle karşılaşmalarına yol açmaktadır. Aşağıda, bu sürece ilişkin temel sonuçlar özetlenmiştir.

1. Kurum bakımından ayrılış sürecine ilişkin detaylı bir ayrılış planı yapılmadığı görülmektedir. Katılımcıların kurumdan ayrılmadan önce kurum bakımı sonrası süreçte nerede yaşayacağı, kiminle yaşayacağı, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edileceği süreye kadar ekonomik durumu noktasında detaylı bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, detaylı bir değerlendirme yapılmasa da bazı çocuk bakım kuruluşlarında belli konular

özelinde ayrılış planı yapılmaktadır. Sonuç olarak, ayrılış planı çalışmaları için çocuk bakım kuruluşlarında bir standardizasyon bulunmamaktadır.

2. Koruyucu aile yanından ayrılan kişiler için de detaylı bir ayrılış planı yapılmamaktadır. Katılımcılar koruyucu aileleri ile birlikte geleceğe yönelik belli kararlar almakta ancak hizmetin sonlandırılması sonrası süreç için koruyucu aile birimindeki sosyal çalışma görevlilerince ayrılış planı hazırlanmamaktadır.
3. Koruyucu aile yanında kalan kişiler, hizmet sonlandırılsa dahi koruyucu ailelerinin yanında kalmaya devam etmektedir. Ancak koruyucu aile ile yaşanan anlaşmazlık durumlarında kişiler koruyucu ailesinin yanından ayrılarak barınma problemi yaşamaktadırlar.
4. Korunma kararının sonlandırılmasındaki en temel gerekçenin kişilerin reşit olmasıdır. Ancak eğitimine devam eden kişilerin eğitim süresince desteklemek veya istihdam hakkından faydalanma şartlarından biri olan en az iki yıl süre ile kurum bakımında kalmak şartını sağlamak için korunma kararının uzatıldığı görülmektedir.
5. Kuruluşlarda diğer çocuklarla veya danışmanlar ile yaşanan problemler sebebiyle eğitimine devam eden kişiler kurumdan ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Dolayısıyla, kurum bakımı sonrası ise ekonomik ihtiyaçlar sebebiyle eğitimleri tamamlamadan alt öğrenim düzeyinden istihdam haklarını kullanmaktadırlar.
6. Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkının kullanımında kişilere yapılan yanlış rehberlik (istihdam hakkının kaldırılma durumu, istihdam hakkından faydalanma süresi, görevde yükselme imkânı vb.) sebebiyle kişiler eğitimini yarım bırakarak alt öğrenim düzeyinden ve kendilerine uygun olmayan unvanlarla istihdam hakkını kullanmaktadırlar.
7. Kurum bakımından ayrılan kişilerin en çok zorlandıkları konular barınma problemi ve ekonomik problemdir. Ayrıldıktan sonra en çok barınma desteğine ve ekonomik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Kurumdan sağlanan sosyal ve ekonomik destek (SED) miktarı yeterli olmasa da kişileri ekonomik anlamda rahatlatmaktadır. Bununla birlikte, bazı kişiler kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilene kadar özel sektörde çalışmaktadır.
8. Kurumdan ayrılan kişiler kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilip kendi yaşam düzenlerini kurana kadar barınma ihtiyaçlarını kök ailelerinin yanında, kurum bakımından arkadaşlarının yanında ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca sağlanan konaklatılma desteğini kullanarak kamu misafirhaneleri

veya dengi otellerde karşılamaktadırlar. Hiçbir desteği bulunmayan kişiler ise uygun olmayan koşullarda (çadırda) barınmaktadır.

9. Kurum bakımı sonrası kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilip kendi yaşam düzenlerini kurana kadar veya daha sonrasında da kök ailesi ile birlikte kalan kişilerin bir kısmı aileleri ile iletişim problemi yaşamakta, aileleri tarafından borca sürüklenmekte ve duygusal anlamda zorlanmalar yaşamaktadırlar.
10. Kişiler kurum bakımından ayrıldıklarında sosyal ve duygusal anlamda zorluklar yaşamaktadırlar. Yeni bir sosyal çevre edinme noktasında zorluk yaşamaktadırlar. Kurum bakımı sürecinde dış dünya ile iletişimlerinin sınırlı olması nedeniyle bu zorlanmayı yaşadıklarını düşünmektedirler. Sosyal çevre oluşması zaman aldığından yalnızlık duygusuyla yoğun bir şekilde mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar.
11. Kurum bakımından ayrıldıklarında yalnızlık, çaresizlik, belirsizlik, kaygı duyguları ile birlikte özgürlük duygusunu da deneyimlemektedirler.
12. Kurum bakımında iken de psikolojik problemleri olan kişiler, kurum bakımından sonra da psikolojik anlamda zorlanmakta ve psikolojik desteğe ve sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.
13. Kurum bakımı sürecinde psikolojik problemleri olmayan kişilerin bir kısmı kurum bakımı sonrasında yaşadıkları duygusal zorlanmalar sebebiyle psikososyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Başka bir grup ise kurum bakımı sonrasında herhangi bir desteğe ihtiyaç duymamakta sosyal, duygusal ve kariyer alanlarında karşılaştıkları zorluklar ile kendileri baş edebilmektedirler.
14. Kurum bakımı sonrası süreçte sosyal destek kurum bakımından ayrılan kişiler için çok önemlidir. Kök aile, kurum personeli, kurum bakımından arkadaş desteği bulunan kişiler karşılaştıkları zorluklarla kolayca baş edebilmekte, sosyal yaşama daha rahat uyum sağlayabilmekte, duygusal zorlanmaları daha az yaşamakta, iş hayatına daha kolay uyum sağlayabilmektedir.
15. Kurum bakımından ayrılan kişilerden evlilik yapmış olanlar ise eğer kurum bakımı sonrası kendilerine destek olan ve rehberlik yapan birileri olsaydı daha ileri yaşta evlilik yapacaklarını düşünmektedirler.
16. Kurum tarafından sunulan bakım sonrası desteklerin sağlanmasında da bir standardizasyon bulunmamaktadır. Desteklerin bilinirliği sınırlıdır. Ekonomik destek, barınma desteği, tercih rehberliği desteği, izleme hizmeti, iş hayatına uyum seminerleri gibi destekler herkes tarafından bilinmemekte ve

kullanılamamaktadır. Özel sektör prim teşviki ise bilinmemektedir. Kurumdan ayrılan kişiler tarafından en çok bilinen destek kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkı desteğidir.

17. İzleme hizmetinin uygulanmasında bir standart bulunmamaktadır. İzleme hizmeti bir sosyal destek kaynağı olarak kişilerin bağımsız yaşama uyumunda yardımcı olmaktadır. İzleme hizmetinden faydalanan kişiler kendileri değerli hissetmektedirler. İzleme hizmetinden faydalanmayanlar ise bu desteğe ihtiyaç duymuşlardır.

Çalışma Hayatı ve İstihdam Hakkı Deneyimlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma bulguları, kurum bakımından ayrılan bireyler için çalışma yaşamının yalnızca bir geçim kaynağı değil, aynı zamanda kimlik inşası ve toplumsal entegrasyon açısından da kritik bir süreç olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, istihdam hakkının önemli bir destek mekanizması olduğunu ifade etmekle birlikte, bu hakkın nasıl ve ne zaman kullanıldığına ilişkin kararların yeterli rehberlikle desteklenmediğini belirtmişlerdir. Özellikle mesleki rehberlik yetersizlikleri, eğitim sürecinin yarıda bırakılması ve uygun olmayan unvanlarla istihdam edilme gibi faktörlerin bireylerde pişmanlık ve uyum güçlüklerine yol açtığı görülmektedir. Öte yandan, iş ortamında karşılaşılan ayrımcılık, önyargılar ve psikolojik baskılar, bireylerin çalışma yaşamına sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Aşağıda, bu bulgular doğrultusunda elde edilen temel sonuçlara yer verilmiştir.

1. Kurum bakımından ayrılan kişiler için iş ve meslek konusu istihdam hakkı sebebiyle bir kaygı unsuru olmamaktadır. Ancak eğitime devamları ve kendilerine uygun meslek seçimi noktasında yeterli kariyer planlaması yapılmamaktadır.
2. Hizmetli olarak istihdam edilen kişiler işe uyumda zorlanmakta ve unvanın gerekliliklerini yerine getirmede sıkıntılar yaşamaktadırlar. Üst öğrenimi tamamlamadan istihdam hakkını kullandıkları için pişmanlık yaşamaktadırlar.
3. Üniversite eğitimine devam ederken eğitimini yarıda bırakan kişiler lise mezunu olarak istihdam hakkını kullandıkları ve dolayısıyla unvanlı (öğretmen, diyetisyen) işe yerleşme hakkını kaçırdıkları için pişmanlık yaşamaktadırlar.
4. İstihdam hakkını kullanmak için yapılan kamu kurum ve kuruluş tercihlerinde şehir, kurum ve unvan konularında yeterli rehberlik kişilere kurum tarafından yapılmamaktadır.

5. Çalışma yaşamına uyumda kurum desteği, kurum bakımından danışman desteği, kurum bakımından arkadaş desteği, iş arkadaşı desteği kolaylaştırıcı rol oynamaktadır.
6. Kurum bakımından ayrılan kişiler bütçe yönetimi ve borçlanma konularında problem yaşamaktadırlar. Kendileri veya yakınları için çektikleri kredileri ödemekte zorlanmaktadırlar.
7. Kurum bakımından ayrılan kişiler çalışma yaşamında ayrımcılık, ön yargılı tutumlar ve psikolojik şiddet ile karşılaşmaktadır. İş yerlerinde kurum bakımından ayrılan kişilere yönelik olumsuz algılar işe uyumlarını olumsuz etkilemektedir.
8. Kurum bakımından ayrılan kişilere tanınan istihdam hakkından dolayı diğer kişiler rahatsızlık duymakta ve kurum bakımından ayrılan kişilere olumsuz tutumlar sergilemektedir. Sınavsız ve özel bir kontenjan ile devlet memuru olma hakkı diğer kişiler tarafından haksız olarak değerlendirilmektedir.
9. İstihdam hakkı kurum bakımından ayrılan kişiler için çok önemli bir hak olarak görülmektedir. Yaşama tutunmalarında yardımcı ve dezavantajlı durumları için destekleyici olduğunu düşünmektedirler.
10. Kurum bakımından ayrılan kişiler, kurum bakımı sürecinde yeterli mesleki rehberlik ve kariyer planlaması ile istihdam hakkını daha etkin kullanabileceklerini düşünmektedirler. Üst öğrenim düzeyinden mezun olarak istihdam hakkını kullanmanın bu haktan etkin bir şekilde faydalanmak için önemli olduğunu düşünmektedirler. Unvanlı işe yerleşme imkânı sunan bu istihdam hakkı için uygun eğitim programların tercihleri noktasında kariyer rehberliğinin istihdam hakkını etkin kullanmak için kritik olduğunu düşünmektedirler.
11. İstihdam hakkının sınavsız ve her eğitim düzeyinden mezun kişilere sunulmasının bu hakkın kıymetinin bilinmemesine yol açtığını düşünmektedirler. Kolayca elde edilen bu hakkın kolayca kaybedildiğini (müstafi olarak) düşünmektedirler. Dolayısıyla istihdam hakkı için sınav ve eğitim düzeyi şartı getirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.
12. Kurum bakımından ayrılan kişilerin eğitim düzeylerinin artırılması için istihdam hakkına eğitim düzeyi şartının getirilmesinin gerektiğini düşünmektedirler.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak çocuk bakım kuruluşlarında ve çocuk hizmet birimlerinde görev yapan personele, politika yapıcılara ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmaktadır.

Çocuk Bakım Kuruluşlarında ve Çocuk Hizmet Birimlerinde Görev Yapan Personele Yönelik Öneriler

Kurum bakımında görev yapan profesyoneller, çocukların yalnızca bakım süreçlerinden değil, aynı zamanda bağımsız yaşama geçişlerinden de doğrudan sorumludur. Bu nedenle, çocukların yaşam becerilerinin desteklenmesi, karar alma süreçlerine aktif katılımının sağlanması ve duygusal olarak güçlendirilmesi gibi alanlarda personelin rolü kritik bir önem taşımaktadır. Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşadıkları güçlüklerin azaltılması ve geçiş süreçlerinin daha sağlıklı yönetilebilmesi için bakım sürecinde sunulan hizmetlerin niteliği kadar bu hizmetleri yürüten personelin yaklaşımı da belirleyici olmaktadır. Aşağıda, çocuk bakım kuruluşlarında ve çocuk hizmet birimlerinde görev yapan personele yönelik, kurum bakımından ayrılacak çocukların bütüncül gelişimini ve bakım sonrası yaşam uyumlarını desteklemeye yönelik önerilere yer verilmiştir.

1. Kurum bakımı sürecinde bağımsız yaşama hazırlık amacıyla para yönetimi ve yaşama alanı sorumlulukları noktasında çocuklara daha fazla sorumluluk verilmesinin desteklenmesi gerekmektedir.
2. Kurum bakımındaki çocuklara kurum bakımı sonrası yaşama ilişkin rehberlik yapılabilir.
3. Kurum bakımı sürecinde meslek seçimi ve eğitime devam durumlarının değerlendirilerek uygun kariyer planlamasının yapılması önemlidir. Eğitime devam etmelerini desteklemek amacıyla korunma kararının uzatılmasının değerlendirmeye alınmalıdır.
4. Kurum bakımından ayrılan kişilerin karşılaştıkları problemlerle baş etmeleri bireysel özelliklerine/psikolojik sağlamlıklarına göre değişmektedir. Bu sebeple psikolojik sağlamlıklarını ve problem çözme becerilerini geliştirici psikososyal destek çalışmalarına ağırlık verilebilir.

5. Kurum bakımından ayrılmadan belli bir süre önce her çocuk için ayrılış planının hazırlanması gerekmektedir. Ayrılış planı hazırlanma sürecine çocuğun ve koruyucu ailesinin veya uygun görüldüğü takdirde çocuğun kök ailesinin katılımı sağlanabilir.
6. Kurum bakımı sonrası için ayrılış planı yapılırken çocuğun barınma ve ekonomik durumu, kiminle yaşayacağı, kamuda istihdam sürecine ilişkin iş ve işlemler, sağlık durumu gibi konuların değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Kurum bakımı sonrası kök ailesi ile yaşama durumu söz konusu olan çocukların aileleri ile ayrılış öncesi aile çalışmalarının yapılması gerekmektedir.
7. Kamuda istihdam hakkını kullanmadan önce özel sektörde çalışan kişiler için özel sektör prim teşvikinden faydalanmaları desteklenmelidir.
8. Kurum bakımı sonrası sunulan izleme hizmeti için onay alınmasının iki veya üç aşamalı olarak gerçekleştirilebilir. İzleme hizmetinin etkinliğinin artırılması amacıyla duygu düzenleme, psikososyal destek, sosyal etkinlik ve kariyer rehberliği çalışmaları yapılabilir.
9. İstihdam hakkını kullanmak üzere kamu kurum ve kuruluş tercihlerinde kişilere etkin bir rehberlik yapılması, tercih edecekleri kurum, şehir ve unvan özelinde gerekli bilgilendirmeler yapılabilir.
10. Çalışma hayatına başlayan kişilere uyumlarını desteklemek amacıyla rehberlik ve mesleki gelişim desteği sağlanabilir.

Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler

Kurum bakımından ayrılan bireylerin bağımsız yaşama geçiş sürecinde karşılaştıkları güçlükler, yalnızca bireysel değil aynı zamanda yapısal ve sistemsel düzeyde müdahale gerektiren alanlara işaret etmektedir. Bu bireylerin sosyal, duygusal, ekonomik ve mesleki yaşamlarında karşılaştıkları zorlukların azaltılabilmesi ve yaşam kalitelerinin artırılabilmesi için politika yapıcıların hizmet süreçlerine yönelik bütüncül, sürdürülebilir ve hak temelli yaklaşımlar geliştirmesi gerekmektedir. Aşağıda, elde edilen araştırma bulguları doğrultusunda, mevcut uygulamaların güçlendirilmesine, yaygınlaştırılmasına ve izleme-değerlendirme süreçlerinin iyileştirilmesine katkı sağlayacak önerilere yer verilmiştir. Bu önerilerin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının politika geliştirme süreçlerine yön vermesi beklenmektedir.

1. Kurum bakımı sürecinde gerçekleştirilen bağımsız yaşama hazırlık çalışmalarında uygulama birliğinin sağlanması için çalışmaların belirlenerek tüm kuruluşlara ve koruyucu aile birimlerine yaygınlaştırılması gerekmektedir. Belirlenen çalışmaların bir sistem dâhilinde düzenli yapılmasının sağlanması ve denetlenmesi gerekmektedir.
2. Bağımsız yaşama hazırlık çalışmalarında büyük oranda deneyimsel uygulamalı çalışmalara yer verilebilir.
3. Kurum bakımı sonrası süreçte karşılaşılan problemler dikkate alındığında bütçe yönetimi, iletişim becerileri, duygu düzenleme becerileri, yaşam becerileri konularında eğitimler, psikoeğitim çalışmaları, grup çalışmaları ve bireysel görüşmelerin gerçekleştirileceği bağımsız yaşama hazırlık programının geliştirilebilir.
4. Sportif faaliyetlerin artırılarak çocukların katılımı desteklenebilir.
5. Kurum bakımından ayrılmadan belli bir süre önce kurum bakımından ayrılışı planlamak amacıyla her çocuk için ayrılış planı şablonunun oluşturulması ve ayrılış planlaması yapacak personele gerekli eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca ayrılış planı yapılmasının belli haklar için zorunlu kılınması da planın yapılma durumunu artıracaktır.
6. İzleme hizmeti için çocuğun rızasının alınmasının tek aşamalı olarak değil; iki veya üç aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlk aşamada kurum bakımı sürecinde iken ihtiyacının olmadığını düşünebilir ancak kurum bakımı sonrası süreçte ihtiyaç duyması halinde kabul etme durumu söz konusudur.
7. İzleme hizmetinin her kuruluşta her çocuk için uygulanması için gerekli önlemlerin alınmalıdır. Ayrıca, kurum bakımından ayrılan kişilerin kamuda istihdam edilip aday memurluk süreci kalkana kadar devam etmesi için kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.
8. Bakım sonrası desteklerinin tüm personel ve tüm çocuklar tarafından bilinirliğinin sağlanması ve ihtiyaç halinde kurum bakımından ayrılan tüm kişilere sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.
9. Kurum bakımından ayrılan kişilere yönelik sağlanan sosyal ve ekonomik desteği (SED) miktarının zamanın yaşam koşullarına yetecek ölçüde artırılması gerekmektedir.
10. Özel sektör prim teşviki uygulamasının bilinirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

11. Kurum bakımı sonrası sürecin ilk aşamasında kişilerin karşılaştıkları duygusal zorlanmalar (yalnızlık, çaresizlik, endişe vb.) ile baş etmelerinde destek olmak amacıyla psikolojik sağlamlık ve duygu düzenleme becerileri noktasında faydalanabilecekleri grup çalışmalarını, psikoeğitimleri ve bireysel görüşmeleri içeren psikososyal destek programı geliştirilebilir.
12. Kurum bakımı sonrası kişilerin bütçe yönetimi, haklar ve sorumluluklar, devlet memurluğu yasal hak ve sorumlulukları konularında karşılaştıkları sorunlar dikkate alındığında uygulan iş hayatına uyum seminerleri eğitim içeriğinin standardizasyonun sağlanarak kurumdan ayrılan her kişinin katılımın sağlanması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.
13. Kurum bakımından ayrılan kişiler için oluşturulan eğitim ve psikososyal destek programlarının bakım sonrası rehberlik ve izleme birimlerinde düzenli olarak uygulanması ve kurum bakımından ayrılan kişilerin katılımının sağlanması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.
14. Çalışma yaşamında karşılaştıkları ayrımcılık, önyargılı tutum ve psikolojik şiddet (mobbing) ile ilgili olarak kamu kurum ve kuruluşlarında farkındalık çalışmalarının gerçekleştirilebilir.
15. Kurum bakımından ayrılan kişilerin istihdam hakkını etkin kullanımına yönelik mesleki rehberlik ve kariyer planlama çalışmalarına ilişkin bir program hazırlanarak kurum bakımı sürecinde uygulanmasına yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.
16. Kurum bakımından ayrılan kişilerin eğitime devamlarını teşvik etmek ve istihdam hakkının kolay vazgeçilebilirliğini önlemek amacıyla istihdam hakkının kullanımına sınav ve eğitim düzeyi şartı getirilebilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşam deneyimleri üzerine yapılan araştırmalar, bu grubun karşılaştığı özgün güçlüklerin daha iyi anlaşılmasına ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesine katkı sunmaktadır. Ancak, hem ulusal hem de uluslararası alanyazın incelendiğinde, bu gruba yönelik çalışmaların sayıca sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle bireylerin ayrılış sonrası izleme süreçleri, istihdam deneyimleri, sosyal destek mekanizmaları ve psikososyal uyum düzeyleri gibi çok boyutlu konuların derinlemesine ele alınması gerekmektedir. Aşağıda, mevcut boşlukların giderilmesine ve

yeni araştırma alanlarının geliştirilmesine katkı sağlayabilecek öneriler sunulmuştur. Bu önerilerin, alanyazının zenginleştirilmesine ve kurum bakımından ayrılan bireylere yönelik daha etkili uygulamalara temel oluşturması amaçlanmaktadır.

1. Kurum bakımından ayrılan kişilerle ilgili yapılan çalışmalar dünyada ve Türkiye'de sınırlı kalmaktadır. Kurum bakımından ayrılan kişiler ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak ve sorun alanlarının tespiti için daha fazla nitel çalışma gerçekleştirilebilir.
2. Bu araştırmada kurum bakımından ayrılan kişilerden kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen kişilerin kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreçlerine ilişkin deneyimleri incelenmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen kişiler kurum bakımından ayrılan kişiler arasında büyük bir çoğunluğa sahip olsa istihdam hakkı bulunmayan kişilere yönelik çalışmalar yapılabilir.
3. İstihdam hakkı bulunan ve müstafi duruma düşerek istihdam hakkını kaybeden kişilerin de deneyimlerinin ele alındığı çalışmalar yapılabilir.
4. Psikiyatrik tanısı ve/veya engellilik durumu bulunan ve kurum bakımından ayrılmış kişilerin deneyimlerine odaklanan çalışmalar da gerçekleştirilebilir.Kurum bakımından ayrılan kişilerin bağımsız yaşama uyumlarında algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlığın önemli yerinin bulunması nedeniyle algılan sosyal desteğin ve psikolojik sağlamlığın farklı değişkenlerle ilişkisinin ele alındığı çalışmalar yapılabilir.
5. Bu çalışmada kurum bakımından kısa süre (2–5 sene önce) önce ayrılmış kişilerin deneyimleri incelenmiş olup daha uzun süre önce ayrılmış kişilerin deneyimleri de incelenebilir. Daha uzun süre önce ayrılmış kişilerin deneyimleri farklı gelişim dönemlerini kapsaması ve evlilik, çocuk sahibi olma, boşanma, iş değiştirme, müstafi olma vb. alanlara ilişkin deneyimleri içerme ihtimali artacağından kurum bakımından ayrılan kişiler hakkında daha kapsamlı bilgilerin elde edileceği değerlendirilmektedir.
6. Kurum bakımından ayrılan kişilerle ilgili boylamsal çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara. Erişim adresi: https://aile.gov.tr/media/142242/ashb_faaliyet_raporu_22092023.pdf

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *2023 Yılı Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara. Erişim adresi: https://aile.gov.tr/media/157326/ashb-2023-faaliyet-raporu_20240305_tasarimli_v2_pdf.pdf

Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*(5), 469–480. doi: 10.1037/0003-066X.55.5.469

Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press. doi: 10.1093/acprof:oso/9780199929382.001.0001

Arnett, J. J. (2007). Afterword: Aging out of care: Toward realizing the possibilities of emerging adulthood. *New Directions for Youth Development, 113*, 151–161. doi: 10.1002/yd.207

Arnett, J. J. (2010). Oh, Grow up! Generational grumbling and the new life stage of emerging adulthood-Commentary on Trzesniewski & Donnellan (2010). *Perspectives on Psychological Science, 5*(1), 89–92. doi: 10.1177/1745691609357016

Atak, H. ve Çok, F. (2010). İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem: Beliren Yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 17*(1), 39–50.

Atak, H., Tatlı, C. E., Çokamay, G., Büyükpabuşcu, H. ve Çok, F. (2016). Yetişkinliğe Geçiş: Türkiye'de Demografik Ölçütler Bağlamında Kuramsal Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 8*(3), 204–227. doi: 10.18863/pgy.238184

Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Seçkin.

Benard, B. (1991). *Fostering resiliency in kids: Protective factors in the family, school, and community*. Retrieved from: https://wested2024.s3.us-west-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2024/07/11164201/1373568312resource93-3.pdf

Boddy, J. (2013). Family mediation and counseling in supporting reunification. *Family Relations, 62*(3), 425–437. doi: 10.1111/fare.12022

Boduroğlu, G. (2016). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Yaşamın Düzenlenmesi ve Uyum Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Sosyal Destek Kaynakları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Bolger, K. E., & Patterson, C. J. (2003). *Sequelae of child maltreatment: Vulnerability and resilience*. In Cambridge University Press eBooks (pp. 156–181). doi: 10.1017/cbo9780511615788.009

Brady, E., & Gilligan, R. (2019). Supporting care- experienced adults' educational journeys: "Linked lives" over the life course. *Child & Family Social Work, 25*(2), 221–229. doi: 10.1111/cfs.12677

Butterworth, S., Singh, S. P., Birchwood, M., Islam, Z., Munro, E. R., Vostanis, P., Paul, M., Khan, A. L., & Simkiss, D. E. (2017). Transitioning care-leavers with mental health needs: 'They set you up to fail!'. *Child and Adolescent Mental Health, 22(*3), 138–147. doi: 10.1111/camh.12171

Cameron, C. (2016). *Leaving care and employment in five European countries: An undocumented problem? SOS Children's Villages International*. Retrieved from: https://www.soschildrensvillages.org/getmedia/908bc3ed-244d-48d0-b8e1-d44d8cdd8e8a/SOSCVI_Leaving-Care-and-employment-report_Final.pdf

Cohen, S. (1992). Stress, social support, and disorder. In H. O. F. Veiel & U. Bauman (Eds.), *The meaning and measurement of social support* (pp. 109–124). New York: Hemisphere Press.

Cohen, S., & Syme, S. L. (1985). Issues in the study and application of social support. In S. Cohen & S. L. Syme (Eds.), *Social support and health* (pp. 3–22). New York: Academic Press.

Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin, 98*(2), 310–357. doi: 10.1037/0033-2909.98.2.310

Coleman, J., & Hagell, A. (Eds.). (2007). *Adolescence, risk and resilience: Against the odds*. John Wiley & Sons.

Courtney, M. E. (2019). *The benefits of extending state care to young adults*. In Oxford University Press eBooks (pp. 131–148). doi: 10.1093/oso/9780190630485.003.0008

Coyne, J. C., & Downey, G. (1991). Social factors and psychopathology: Stress, social support, and coping processes. *Annual Review of Psychology, 42*, 401–425. doi: 10.1146/annurev.ps.42.020191.002153

Creswell, J. W., (2023). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (M. Bütün, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çiftci, E. G. (2016). Türkiye'de Kurum Bakımı Deneyimi Olan Bireylerin İş ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Ankara İli Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 0*(36). doi: 10.21560/spcd.59129

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1985). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 22184, Tarih: 27 Ocak 1995). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2019 Yılı Faaliyetleri*. Ankara. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/46052/c-ocuk-hizmetleri-genel-mu-du-rlu-g-u-2019-yili-faaliyetleri.pdf

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü E-Bülten*. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/157260/e-bulten-subat-2024-10.pdf

Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2022). Çocuk Koruma Hizmetleri Planlama ve Çocuk Bakım Kuruluşlarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 31945, Tarih: 6 Eylül 2022). Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/115396/cocuk-koruma-hizmetleri-planlama-ve-cocuk-bakim-kuruluslarinin-calisma-usul-ve-esaslari-hakkinda-yonetmelik.pdf

Çocuk Koruma Kanunu. (2005). *Çocuk Koruma Kanunu*. T.C. Resmi Gazete (Sayı: 5395, Tarih: 15 Temmuz 2005). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Dinçel, E. (2006). *Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, A. ve Cebioğlu, S. (2011). Beliren Yetişkinlik: Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem. *Türk Psikoloji Yazıları, 14*(28), 11–23.

Duru, E. (2008). Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 23*(61), 15–24. http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0013530&lng=0

Dutta, S. (2017). Experiences of young Indian girls transiting out of residential care homes. *Asian Social Work and Policy Review, 11*(1), 16–29. doi: 10.1111/aswp.12107

Feather, J., Allen, D., Crompton, R., Jones, Z., Christiansen, A., & Butler, G. (2023). Transitional support interventions for care leavers: A scoping review. *Children & Society, 38*(5), 1579–1601. doi: 10.1111/chso.12825

Geenen, S., & Powers, L. (2007). "Tomorrow is another problem": The experiences of youth in foster care during their transition to adulthood. *Children and Youth Services Review, 29*(8), 1085–1101. doi: 10.1016/j.childyouth.2007.04.008

Ghimbuluţ, O., Raţiu, L., & Opre, A. (2012). Achieving resilience despite emotional instability. *Cognition, Brain, Behavior, 16*(3), 429–446.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(28), 113–128.

Harrison, N., Dixon, J., Saunders-Ellis, D., Asker, P., & Ward, J. (2023). *Care leavers' transition into the labour market in England*. Report. Rees Centre Oxford University. Retrieved from: https://pure.york.ac.uk/portal/files/85244985/CareLeaversLabourMarket.pdf

Holt, S., & Kirwan, G. (2012). The "key" to successful transitions for young people leaving residential child care: The role of the keyworker. *Child Care in Practice, 18*(4), 371–392. doi: 10.1080/13575279.2012.713853

Harvey, A., McNamara, P., Andrewartha, L., & Luckman, M. (2015). *Out of care, into university: Raising higher education access and achievement of care leavers*. LaTrobe University.

House, J. S. (1981). *Work stress and social support*. Reading, MA: Addison-Wesley.

House, J. S. (1987). Social support and social structure. *Sociological Forum, 2/1*, 135–146. doi: 10.1007/BF01107897

Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2013). Voices of 65 young people leaving care in Sweden: "There is so much I need to know!" *Australian Social Work, 67*(1), 71–87. doi: 10.1080/0312407x.2013.863957

İnan A. N. (1968). Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,1*(1), 201–219. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/806870

İzci, L., Sarı, K. S. ve Uyanık, M. N. (2021). Aile Odaklı Hizmet Model Olarak Koruyucu Aile Uygulaması. T.C. *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Politikaları Serisi, 1*(3), 1–44. Erişim adresi: https://aile.gov.tr/media/80618/cocuk-politikalari-serisi-3-3.pdf

Kelebek, Ö. (2023). *Çocuk evinde kalmış bireylerin kurum bakımı sonrası toplumsallaşma deneyimleri ve yaşadıkları sorunlar* (Yayınmlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.

Kesen, N. F., Karakuş, G. Ö. ve Deniz, M. (2012). Yetiştirme Yurtlarında Kalan Çocukların Kuruluşa Geliş Nedenlerinin İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 23*(1), 139–150. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/801274

Luthar, S. S., & Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience: An overview. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: Positive life adaptations* (pp. 129–160). Kluwer Academic Publishers.

Lyyra, T., & Heikkinen, R. (2006). Perceived social support and mortality in older people. *The Journals of Gerontology Series B, 61*(3), S147–S152. doi: 10.1093/geronb/61.3.s147

Mantovani, N., Gillard, S., Mezey, G., & Clare, F. (2020). Children and young people "in care" participating in a peer-mentoring relationship: An exploration of resilience. *Journal of Research on Adolescence, 30*(2), 380–390. doi: 10.1111/jora.12433

Masten, A. S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: Frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology*, *23*(2), 493–506. doi: 10.1017/s0954579411000198

Melkman, E. P., & Benbengshty, R. (2018). Social support networks of care leavers: Mediating between childhood adversity and adult functioning. *Children and Youth Services Review, 86*, 176–187. doi: 10.1016/j.childyouth.2018.01.040 99-208

Meltzer, H., Gatward, R., Corbin, T., Goodman, R., & Ford, T. (2003). *The mental health of young people looked after by local authorities in England*. The Stationery Office. Retrieved from: https://sp.ukdataservice.ac.uk/doc/5280/mrdoc/pdf/5280userguide.pdf

Mendes, P., & Rogers, J. (2020). Young people transitioning from out-of-home care: What are the lessons from extended care programmes in the USA and England for Australia? *The British Journal of Social Work, 50*(5), 1513–1530. doi: 10.1093/bjsw/bcaa028

Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair Yönerge. (2013). *Minimum Standartlar İzleme ve Değerlendirme Programının Uygulanmasına Dair Yönerge*. Erişim adresi:, https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonergeler/minimum-standarlar-izleme-ve-degerlendirme-programinin-uygulanmasina-dair-yonerge.pdf

Murphy, L. B. (1987). Further reflections on resilience. In E. J. Anthony & B. J. Cohler (Eds.), *The invulnerable child* (pp. 84–105). The Guilford Press.

Nelson, L. J. ve Barry, C.M. (2005). Distinguishing features of emerging adulthood: The role of self-classification as an adult. *Journal of Adolescent Research, 20*, 242–262. doi: 10.1177/0743558404273074

Newman, T., & Blackburn, S. (2002). *Transitions in the lives of children and young people: Resilience factors*. Scottish Executive Education Department.

Pooley, J. A., & Cohen, L. (2010). Resilience: A definition in context. *Australian Community Psychologist*, *22*(1), 30–37.

OECD (2022). *Assisting care leavers: Time for action*. OECD Publishing, Paris. doi: 10.1787/1939a9ec-en.

Öz, F. ve Yılmaz, E. B. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 16*(3), 82–89.

Özer, U. ve Topal, M. H. (2017). Genç İşsizliği, Suç, Göç, İntihar ve Boşanma Düzeyleri İle İlişkili Midir? Türkiye'den Ampirik Bir Kanıt. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6*(5), 50–63.

Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Paulsen, V., & Berg, B. (2016). Social support and interdependency in transition to adulthood from child welfare services. *Children and Youth Services Review, 68*, 125–131. doi: 10.1016/j.childyouth.2016.07.006

Refaeli, T., Benbenishty, R., & Zeira, A. (2019). Predictors of life satisfaction among care leavers: A mixed-method longitudinal study. *Children and Youth Services Review, 99*, 146–155. doi: 10.1016/j.childyouth.2019.01.04

Ridley, J., Larkins, C., Farrelly, N., Hussein, S., Austerberry, H., Manthorpe, J., & Stanley, N. (2016). Investing in the relationship: practitioners' relationships with looked-after children and care leavers in social work practices. *Child & Family Social Work, 21*(1), 55–64. doi: 10.1111/cfs.12109

Rutter, M. (2012). Resilience as a dynamic concept. *Development and Psychopathology, 24*(2), 335–344. doi: 10.1017/s0954579412000028

Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mecsms. *American Journal of Orthopsychiatry, 57*(3), 316–331. doi: 10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x

Robbins, A., & Wilner, A. (2001). *Quarterlife crisis: The unique challenges of life in your twenties*. Penguin.

Roberts, L., Rees, A., Mannay, D., Bayfield, H., Corliss, C., Diaz, C., & Vaughan, R. (2021). Corporate parenting in a pandemic: Considering the delivery and receipt of support to care leavers in Wales during Covid-19. *Children and Youth Services Review, 128*, 106155. doi: 10.1016/j.childyouth.2021.106155

Silva-Wayne, S. (1995). Contributions to resilience in children and youth: What successful child welfare graduates say. In J. Hudson & B. Galaway (Eds.), *Child welfare in Canada: Research and policy implications* (pp. 308–323). Thompson Educational Publishing.

Sadak, E. (2019). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Çalışma Yaşamına Uyum Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Sadak, E. ve Yildirim, F. (2020). Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunlarının "Sosyal Hizmetler" Bağlamında Değerlendirilmesi.

Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 169–191. Erişim adresi: https://dergi.neu.edu.tr/index.php/sosbilder/article/view/251

Sarı, K. S., Ergüt, İ. K. ve Ünlü Çeber, Ç. (2021). Türkiye'de Çocuk Hizmetlerinin Tarihsel Süreci. *T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Politikaları Serisi, 1*(4), 1–46.

Schofield, G., Larsson, B., & Ward, E. (2016). Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. *Child & Family Social Work, 22*(2), 782–791. doi: 10.1111/cfs.12295

Schulenberg, J. E., & Zarrett, N. (2006). Mental health during emerging adulthood: Continuity and discontinuity in courses, causes, and functions. *American Psychological Association eBooks*, 135–172. doi: 10.1037/11381-006

Simkiss, D. (2018). The needs of looked after children from an adverse childhood experience perspective. *Paediatrics and Child Health, 29*(1), 25–33. doi: 10.1016/j.paed.2018.11.005

Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik. (2014). T.C. Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete* (Sayı: 29028, Tarih: 12 Haziran 2014). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19778&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). Sosyal Hizmetler Kanunu. *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 2828, Tarih: 27 Mayıs 1983). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Stein, M. (2019). Supporting young people from care to adulthood: International practice. *Child & Family Social Work, 24*(3), 400–405. doi: 10.1111/cfs.12473

Stein, M. (2013). Young people's transitions from care to adulthood in European and Postcommunist Eastern European and Central Asian Societies. *Australian Social Work, 67*(1), 24–38. doi: 10.1080/0312407x.2013.836236

Stein, M. (2012). *Young people leaving care: Supporting them into adulthood*. Jessica Kingsley Publishers.

Stein, M. (2008). Transition from care to adulthood: Messages from research for policy and practice. In M. Stein & E. Munro (Eds.), *Young people's transition from care to adulthood: International research and practice* (pp. 289–306). Jessica Kingsley Publishers.

Stein, M. (2006). Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work, 11*(3), 273–279. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x

Stein, M. (2005). *Resilience and young people leaving care*. Joseph Rowntree Foundation. https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf

Tapan, M. G. (2022). Kurum Bakımı Sonrası Karşılaşılan Sorunlar: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(4), 1249–1263. doi: 10.33417/tsh.1040041

Terzi, Ş. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35*(35), 297–306.

Turgut A. Ş. ve Özkan, Y. (2019). Kurum Bakımından Ayrılmış Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri İle Kurum Bakımı Sonrası Yaşadıkları Sorunlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 24*(3), 748–763.

Tutar, H. (2022). Nitel Araştırmalarda Geçerlilik ve Güvenilirlik: Bir Model Önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22*(Özel Sayı 2), 117–140.

Türk Medeni Kanunu. (2001). Türk Medeni Kanunu. *T.C. Resmi Gazete*, (Sayı: 4721, Tarih: 22 Kasım 2001). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf

Uğur, S. B. ve Kaya Kılıç, A. (2022). Kurum Bakımında Yetişmiş Kişilerin Kurum Bakımı ve Sonrası Süreçte Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(1), 69–95. doi: 10.33417/tsh.877684

Ulaş Kılıç, Ö. (2020). Beliren Yetişkinlik Döneminde Kariyer Gelişimi. İçinde D. M. Siyez ve T. Mutlu Çaykuş (Ed.), *Yaşam Boyu Kariyer Gelişimi* (ss. 203–232). Ankara: Pegem Akademi.

Ungar, M. (2012). Resilience after maltreatment: The importance of social services as facilitators of positive adaptation. *Child Abuse & Neglect, 37*(2–3), 110–115. doi: 10.1016/j.chiabu.2012.08.004

Vida, R., Brownlie, E., Beitchman, J. H., Adlaf, E. M., Atkinson, L., Escobar, M., Johnson, C. J., Jiang, H., Koyama, E., & Bender, D. (2009). Emerging adult outcomes of adolescent psychiatric and substance use disorders. *Addictive Behaviors, 34*(10), 800–805. doi: 10.1016/j.addbeh.2009.03.035

Vural Yüzbaşı, D. (2012). Türkiye'de Beliren Yetişkinlik: Yetişkinlik Kriterlerinin ve Yetişkinlik Statülerinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Winfield, L. F. (1991). Resilience, schooling, and development: A retrospective. *Education and Urban Society, 24*(1), 5–14. doi: 10.1177/0013124591024001001

Wade, J., & Dixon, J. (2006). Making a home, finding a job: Investigating early housing and employment outcomes for young people leaving care. *Child & Family Social Work, 11*(3), 199–208. doi: 10.1111/j.1365-2206.2006.00428.x

Yanardağ, U. (2019). Kurum Bakımı Hizmetlerinden Yararlanmış Bireylerin Kurum Bakımı Sonrası Yaşam Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 60–78.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim, 23*(112), 7–17. Erişim adresi: https://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326/1485

Yüceer, T. (2012). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Bireylerin Evlilik Uyumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

EKLER

EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu araştırma, Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı öğrencisi Zehra KOÇİ tarafından Doç. Dr. Gökhan Atik'in danışmanlığında yürütülen, "Devlet Korumasından Ayrılan Kişilerin Kurum Bakımından Ayrılış ve İzlenme Sürecine İlişkin Deneyimleri" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Korunma/bakım tedbir kararı ile çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile yanında kalmış ve reşit olarak kurum bakımından ayrılmış kişilerin, kurumdan ayrılış ve izlenme süreçlerindeki deneyimlerinin incelenmesi kapsamında planlanmış olan araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz.

Araştırma kapsamında korunma/bakım tedbir kararınızın kaldırılma/ayrılış planı yapma ve karar kaldırıldıktan sonraki sürece ilişkin sorular yöneltilecektir. Soruları samimi bir şekilde yanıtlamanız beklenmektedir. Devlet korumasından yararlanan kişilerin kurum bakımından ayrılış süreçlerinin planlanarak kurumdan ayrıldıktan sonraki bir yıl için kabul etmeleri halinde kişilere izleme ve rehberlik hizmeti sunulmaktadır. İhtiyaç duyulması halinde izleme hizmeti bir yıl süre ile uzatılmaktadır.

Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa iletişim bilgilerimden bana rahatlıkla ulaşabilirsiniz. Soruları içten bir şekilde yanıtlamanız beklenmektedir. Sorular, devlet korumasından ayrılan kişilerin kurumdan ayrılış ve izlenme süreçlerindeki deneyimleri hakkında bilgi edinme maksadını taşımaktadır. Araştırmanın bu formu korunma/bakım tedbir kararı ile çocuk bakım kuruluşlarında veya koruyucu aile yanında kalmış ve reşit olarak kurum bakımından ayrılmış kişilere yöneliktir. Araştırmada veriler, anket sorularının yer aldığı bu form ile elde edilecektir. Araştırma sorularının yanıtlanmasının yaklaşık 40 dakika süreceği düşünülmektedir.

Araştırmada size zarar verebilecek herhangi bir risk unsuru bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler

kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır.

Lütfen aşağıdaki soruları kurum bakımından ayrılış ve izlenme süreci yaşantılarınızı en iyi yansıtacak şekilde yanıtlayınız.

Hazırlayıcı Sorular

1. Kaç yaşındasınız?
2. Medeni durumunuz nedir?
3. Hangi ilde ikamet ediyorsunuz?
4. Kiminle yaşıyorsunuz?
5. Mezuniyetiniz nedir? Kuruluştan/koruyucu aileden ayrılırken hangi öğrenim düzeyinden mezun oldunuz?
6. Çalışıyor musunuz? Nerede (kurum, işletme vb.) çalışıyorsunuz? Çalıştığınız yerde göreviniz nedir?
7. Kaç yaşında kurum bakımına alındınız?
8. Hangi bakım hizmetlerinden/bakım modellerinden (Çocuk evi, ÇES, İÇES, koruyucu aile) faydalandınız? En son hangi bakım hizmetinden/bakım modelinden ayrıldınız?
9. Kaç yaşında kurum bakımından ayrıldınız?

Görüşme Soruları

1. Kurum bakımından ayrılmadan önce kurum bakımı sonrası yaşama hazırlık amaçlı sizin için hangi çalışmalar yapıldı?
    a. Yapılan çalışmalardan hangileri bugünkü yaşamınızda daha çok fayda sağladı?
2. Kurum bakımından ayrılış sürecine gelmeden önce danışmanınızla ayrılış sürecinin nasıl olacağını planladınız mı?
    a. Planlama yapıldı ise nasıl planladınız? (Eğitim, iş, barınma, kiminle yaşayacak, yaşanacak şehir vb.) Ne zaman planladınız? Yapılan planlamayı nasıl değerlendirirsiniz? [Sondaj soru]
    b. Korunma kararının uzatılmasına/kaldırılmasına ilişkin danışmanınızla bir değerlendirme yaptınız mı? Nasıl yaptınız? [Sondaj soru]

3. Kurum bakımından ayrılış sürecini nasıl deneyimlediniz?
    a. Ayrılış sürecini zorlaştıran ve kolaylaştıran faktörler/durumlar nelerdi? [Sondaj soru]
    b. Ayrılış sürecinde ne hissettiniz? Sizi zorlayıcı ve kolaylaştırıcı duygular nelerdi? [Sondaj soru]
    c. Kurum bakımından ayrılış sürecine geldiğinizde danışmanınız tarafından ayrılma süreci ve sonrası hakkında nasıl bir bilgilendirme ya da rehberlik yapıldı? [Sondaj soru]
    d. Bakım sonrası hangi hizmet ve desteklerden haberdardınız? (SED, barınma desteği, tercih rehberliği, izleme hizmeti, irtibat kişisi, bakım sonrası rehberlik ve izleme birimi) [Sondaj soru]
    e. Ayrılış sürecini nasıl deneyimlemek isterdiniz? Nelerin farklı olmasınız beklerdiniz? [Sondaj soru]
4. İzleme hizmetini nasıl deneyimlediniz?
    a. Bir yıl süre ile sunulacak olan izleme hizmetine ilişkin yaklaşımınız nasıl oldu? (Kabul ettiniz mi? Kabul etme ya da etmeme sebebi nedir?) [Sondaj soru]
    b. İzleme hizmeti boyunca hangi konularda destek aldınız? [Sondaj soru]
    c. İzleme sürecini daha farklı deneyimlemek ister miydiniz? [Sondaj soru]
5. Kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşamınızdan biraz bahseder misiniz? (Aile ilişkileri, iş durumu, yaşanılan şehir, romantik ilişkiler, finansal durum, barınma, yaşam düzeni vb.)
    a. Ayrıldıktan sonra hangi konularda zorluk yaşadınız? Hangi konularda işler sizin için yolundaydı? (Aile ilişkileri, iş hayatına uyum, finansal yönetim, yaşam düzeni kurma, eş-çocuk) [Sondaj soru]
    b. Bu zorluklarla baş etmede ne olsaydı size yardımcı olurdu? [Sondaj soru]
    c. Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Birimleri ile iletişim kurdunuz mu? Ne amaçla iletişim kurdunuz? [Sondaj soru]
6. İstihdam edildikten sonra işe uyum sürecini nasıl deneyimlediniz? (Sorumluluk, iş arkadaşı, amir-memur ilişkisi, mesleki beceri, statü, çalışma koşulları)
7. İstihdam hakkı verilmesini nasıl değerlendirirsiniz?
    a. İstihdam hakkını daha etkin kullanabilmek için kurum bakımı sürecinde nelerin farklı olmasını beklerdiniz? [Sondaj soru]

EK 2. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi	**: 05.07.2024**
Toplantı Sayısı	**: 16**
Karar Sayısı	**: 222**

222-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden **Doç. Dr. Gökhan ATİK**'in danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi **Zehra KOÇİ**'nin "Devlet Korumasından Ayrılan Kişilerin Kurum Bakımından Ayrılış Ve İzlenme Sürecine İlişkin Deneyimleri" başlıklı tezi ile ilgili 04/06/2024 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyelerinden **Doç. Dr. Gökhan ATİK**'in danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi **Zehra KOÇİ**'nin "Devlet Korumasından Ayrılan Kişilerin Kurum Bakımından Ayrılış Ve İzlenme Sürecine İlişkin Deneyimleri" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ASLININ AYNIDIR
05/07/2024

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"Devlet Korumasından Ayrılan Kişilerin Ayrılış ve İzlenme Sürecine İlişkin Deneyimleri" başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan alıntılar" ve (4) "Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 13.07.2025
Gönderim Numarası	: 2714051546
Sayfa Sayısı	: 94
Sözcük Sayısı	: 28,216
Karakter Sayısı	: 199,683
Benzerlik Oranı	: %4
Savunma Tarihi	: 26.06.2025

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2'den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Zehra KOÇİ

Tarih: 15.07.2025

İmza: .....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Zehra KOÇİ

E-Posta Adresi :

İş Deneyimi :

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Rehberlik ve Toplumsal Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı	2017 - Devam Ediyor
Aile ve Sosyal Politikalar Uzman Yardımcısı	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Rehabilitasyon Hizmetleri Daire Başkanlığı	2014 – 2017
Psikolojik Danışman	İstanbul Kâğıthane Rehberlik ve Araştırma Merkezi	2014

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	**Bölüm/Program**	**Üniversite**	**Yıl**
Yüksek Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Ankara Üniversitesi	2022 - Devam Ediyor
Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Boğaziçi Üniversitesi	2009 - 2014

Yayınlar:

- Eraslan, E., Koçi, Z., Korkut, N. ve Ertem, E. (2023). *Çocuklarda Mahremiyet Bilinci.* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.tr/media/129755/cocuklardamahremiyetbilincikitabi.pdf

- Koçi, Z. (2018). *Kurum Bakımındaki Madde Kullanma Öyküsü Bulunan Ergenlerde Bağlanma Stilleri, Öz-Anlayış ve Sosyal Destek Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Uzmanlık Tezi). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- Koçi, Z. (2018). Bebeklik Döneminde Mahremiyet. *Diyanet Aile Dergisi*, Eylül 2018, 20-21.
- Koçi, Z. (2018). Okul Reddi. *Diyanet Aile Dergisi*, Ekim 2018, 20-21.